

Қазақстан Республикасы
Президентінің
2019 жылғы 23 мамыр
№ 49 Жарлығымен
БЕКІТІЛГЕН

**Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің
2018 жылғы
ЕСЕБІ**

Алматы, 2019 жыл

Мазмұны

Жыл қорытындысына қысқаша шолу	4
1-тарау. Ұлттық Банктің 2018 жылғы дамуы	6
1.1. Ұлттық Банктің мақсаты мен міндеттері.....	6
1.2. Ұйымдық құрылым және қызметкерлер.....	6
1.3. Тәуекелдерді басқару	8
1.4. Коммуникациялық саясат.....	10
1.5. Халықаралық ынтымақтастық	12
1.6. Статистикалық қызмет	15
1.7. Ұлттық Банктегі зерттеулер.....	19
1.8. Мемлекеттік қызметтер көрсету.....	20
2-тарау. Сыртқы және ішкі макроэкономикалық орта	22
2.1. Әлемдік экономиканың дамуы	22
2.2. Экономиканың нақты секторы	24
2.3. Инфляция	26
2.4. Мемлекеттік фискалдық саясат	27
2.5. Төлем балансы және сыртқы борыш.....	30
3-тарау. Ақша-кредит саясаты	34
3.1. Баға тұрақтылығын қамтамасыз ету	34
3.2. Ақша және валюта нарығы	36
4-тарау. Қаржы жүйесін дамыту, реттеу және қадағалау	43
4.1. Жүйелік тәуекелдерді мониторингтеу және макропруденциялық саясат	43
4.2. Қаржы секторын дамыту	46
4.2.1. Банк секторы.....	46
4.2.2. Сақтандыру секторы.....	52
4.2.3. Бағалы қағаздар нарығы	53
4.2.4. Жинақтаушы зейнетақы жүйесі	55
4.2.5. Инфрақұрылымдық ұйымдар	56
4.3. Қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау	64
4.4. Реттеу және қадағалау	69
4.4.1. Валюталық реттеу және валюталық бақылау	69
4.4.2. Қаржы секторын реттеу және қадағалау	72
4.4.3. Қаржы нарығының субъектілерін тарату	83
4.5. Ақпараттық қауіпсіздік	86
4.6. Төлем жүйелері	88
4.6.1. Төлем жүйелері	88
4.6.2. Төлем қызметтерінің нарығы.....	91
5-тарау. Қолма-қол ақша айналысы және тазартылған алтынның өлшеуіш құймаларымен жұмыс істеу	95
5.1. Эмиссиялық қызмет	95
5.2. Банкноттар мен монеталар	96
5.3. Тазартылған алтынның өлшеуіш құймалары.....	99
6-тарау. Активтерді басқару.....	100
6.1. Ұлттық Банктің алтын-валюта активтерін басқару.....	100

6.2. Ұлттық қордың активтерін басқару	102
6.3. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтерін басқару.....	104

Қосымшалар

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2018 жылғы шоғырландырылған
қаржылық есептілігі

Жыл қорытындысына қысқаша шолу

1. 2018 жылдың қорытындысы бойынша (өткен жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсанда) инфляция 5,3% деңгейінде қалыптасты. Инфляциялық таргеттеу режимінде ақша-кредит саясатын жүргізу шеңберінде Ұлттық Банк бүкіл жыл бойы 2018 жылға белгіленген 5-7% аралығындағы инфляция бойынша мақсатқа сәйкес келуді қамтамасыз етті.

2. 2018 жылы ІЖӨ-нің өсуі, Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің жедел деректері бойынша, 4,1%-ды құрады. Өсу экономиканың барлық негізгі салалары бойынша байқалды, бұл ретте ІЖӨ өсуіне ең үлкен үлесті сауда (4,1%-дан 1,1%), өнеркәсіп (1%), көлік (0,5%), құрылыс (0,4%) қосты.

3. 2018 жылы ағымдағы операциялар шотының дефициті айтарлықтай төмендеді және 51,7 млн АҚШ долл. болды (2017 жылы дефицит 5,1 млрд АҚШ долл. болды). Ағымдағы шоттың жай-күйінің жақсаруына сауда балансының оң сальдосының өсуі себепші болды, мұнайдың әлемдік бағасының қолайлы конъюнктурасы және экспорттың өсуі айқындалды және 26,4 млрд долл. АҚШ (2017 жылы – 16,7 млрд АҚШ долл.) болды. Қаржылық шот (Ұлттық Банктің резервтік активтерімен операцияларды қоспағанда) 2018 жылы 2,6 млрд АҚШ долл. оң сальдомен қалыптасты.

4. Ұлттық Банк еркін өзгермелі айырбастау бағамы режимін ұстануды жалғастыруда. Ішкі валюта нарығындағы ахуалға Ресей рублі бағамының серпіні, мұнайдың бағасы, әлемдік пайыздық мөлшерлемелердің өзгеруі, экономикалық және геосаяси сипаттағы халықаралық оқиғалар себепші болды. Бағамның ауытқуы 2018 жылы бір АҚШ доллары үшін 318,31–384,2 теңге аралығында болды.

5. 2018 жылы банк секторының активтері 1,2 трлн теңгеге (4,5%-ға) ұлғайды және 25,2 трлн теңге болды. Несие портфелі 2018 жылдың қорытындысы бойынша жыл басынан бері 1,3%-ға ұлғайып, 13,8 трлн теңге болды. Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына сәйкес қалыптастырылған провизиялар банк секторының кредиттік портфелі бойынша 1,8 трлн теңге (жиынтық кредиттік портфельден 12,9%) болды. Негізгі борыш және (немесе) есептелген сыйақы бойынша 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздар 1 трлн теңге (банктердің жиынтық кредиттік портфелінен 7,4%) болды. Банктердің 2018 жылғы міндеттемелері 1,1 трлн теңгеге (5,2%-ға) ұлғайды және 22,2 трлн теңге болды.

6. Жыл қорытындылары бойынша банктердің экономиканы кредиттеу көлемі 13,1 трлн теңгеге дейін 3,0%-ға ұлғайды. Ұлттық валютадағы кредиттер 2018 жылы 10,1 трлн теңгеге дейін 7,8%-ға ұлғайды, мұнда шетел валютасындағы кредиттер 3 трлн теңгеге дейін 10,2%-ға төмендеді. Нәтижесінде теңгемен кредиттердің үлес салмағы кредиттеудің жалпы көлемінде 73,7%-дан 77,1%-ға дейін көтерілді. Ұзақ мерзімді кредиттеу 2018 жылы 11,1 трлн теңгеге дейін 2,8%-ға, қысқа мерзімді – 2 трлн теңгеге дейін 4,4%-ға өсті.

7. Резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттерінің көлемі 6,0%-ға ұлғайып, 18,6 трлн теңгені құрады. Ұлттық валютадағы депозиттер бір жылда

4,5%-ға ұлғайып, 9,6 трлн теңге болды, доллар баламасындағы шетел валютасындағы депозиттер 6,9%-ға төмендеді және 9,0 трлн теңге болды. 2018 жылғы желтоқсанның соңында депозиттерді долларландыру 48,4% болды.

8. Сақтандыру ұйымдары активтерінің жиынтық көлемі 1 048,5 млрд теңгеге дейін 13,3%-ға өсті. Сақтандыру ұйымдары міндеттемелерінің сомасы 580,2 млрд теңге болды, бұл 2017 жылғы қорытындымен салыстырғанда 13,0%-ға көп. Сақтандыру резервтерінің сомасы 519,5 млрд теңге (міндеттемелердің жиынтық көлемінен 89,5%) болды, бұл 2017 жылмен салыстырғанда 12,8%-ға көп. Сақтандыру сыйлықақыларының жиынтық көлемі 4,0%-ға ұлғайды және 384,8 млрд теңге болды, бұл ретте тікелей сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақыларының сомасы 350,5 млрд теңге болды, бұл 2017 жылғы көлемнен 5,6%-ға көп.

9. Зейнетақы активтерінің жиынтық көлемі 2018 жылдың қорытындысы бойынша 1,8 трлн теңгеге (22,7%-ға) ұлғайып, 9,6 трлн теңге болды. Салымшылардың зейнетақы жарналарының жалпы көлемі 2018 жылы 847,1 млрд теңгеге (14,9%-ға) ұлғайды және 6,5 трлн теңге болды. Зейнетақы төлемдерінің сомасы 2018 жыл үшін 168,6 млрд теңге болды.

10. Мемлекет басшысының Бес әлеуметтік бастама шеңберінде 2018 жылғы шілдеде «7-20-25. Әрбір отбасына баспана алудың жаңа мүмкіндіктерін беру» ипотекалық тұрғын үй кредиттеу бағдарламасы іске қосылды. Ипотекалық нарықты дамытуға кедергі келтіретін заңнамалық кемшіліктерді жою жұмысы жүргізілді. 2018 жылдың нәтижелері бойынша Бағдарлама бойынша 38,8 млрд теңге сомаға 3 229 қарыз берілді.

11. 2018 жылы Ұлттық Банк ипотекалық тұрғын үй қарыздарын қайта қаржыландыру бағдарламасын іске асыруды жалғастырды. Жылдың қорытындысы бойынша 139,7 млрд теңге сомаға 23 950 қарыз қайта қаржыландырылды.

2018 жылғы наурызда 2016 жылғы 1 қаңтарға дейін берілген жеке тұлғалардың валюталық ипотекалық қарыздарын 2015 жылғы 18 тамыздағы бағам (188,35 теңге бір АҚШ доллары үшін) бойынша теңгемен қайта қаржыландыру басталды. 2018 жылдың қорытындысы бойынша банктер 48,5 млрд теңге сомаға 5 908 қарызды қайта қаржыландыруды мақұлдады.

12. Банкаралық ақша аудару жүйесі және банкаралық клиринг жүйесі арқылы 2018 жылы 834,6 трлн теңге сомаға 43 млн транзакция жүргізілді. 2017 жылмен салыстырғанда төлем жүйелеріндегі төлемдер саны 17,5%-ға ұлғайды, төлемдер көлемі 1,9%-ға төмендеді.

Эмиссияланған төлем карточкаларының жалпы саны 2018 жылдың соңында 23,4 млн төлем карточкасы болды, бұл 2017 жылғы көрсеткіштен 20%-ға көп. 2018 жылы Қазақстанда шығарылған төлем карточкалары арқылы жүргізілген транзакциялар саны 73%-ға, транзакциялар сомасы – 45%-ға өсті.

13. Ұлттық Банктің жалпы алтынвалюта резервтері 2018 жылдың қорытындысы бойынша 30,9 млрд АҚШ долл. болды, бұл 2017 жылғы жиынтық көрсеткішпен салыстырғанда 0,2%-ға аз.

14. Ұлттық қордың портфелінің жалпы нарықтық құны 2018 жылдың қорытындысы бойынша бір жылда 0,3%-ға азайып, 61,6 млрд АҚШ долл. болды.

1-тарау. Ұлттық Банктің 2018 жылғы дамуы

1.1. Ұлттық Банктің мақсаты мен міндеттері

Ұлттық Банк – Қазақстан Республикасының орталық банкі болып табылады және еліміздің банк жүйесінің жоғары (бірінші) деңгейін білдіреді.

Ұлттық Банктің негізгі мақсаты баға тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады. Бұл ретте төмен инфляцияны және қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету арқылы Қазақстан халқының әл-ауқатын жақсарту кең ауқымдағы миссиясы болып табылады. Іс жүзінде бұл Ұлттық Банк қызметінің негізгі бағыттары тиімді ақша-кредит саясатын жүргізу және кәсіпорындар мен халыққа сапалы қаржылық қызметтер көрсететін қаржы секторының орнықтылығын қамтамасыз ету болып табылатындығын білдіреді.

Заңнамаға сәйкес мыналар Ұлттық Банктің міндеттері болып табылады:

мемлекеттің ақша-кредит саясатын әзірлеу және жүргізу;

төлем жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету;

валюталық реттеу мен валюталық бақылауды жүзеге асыру;

қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге жәрдемдесу;

қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын, сондай-ақ құзыреті шегінде өзге де тұлғаларды реттеу, бақылау және қадағалау;

қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың тиісті деңгейін қамтамасыз ету;

ақша-кредит статистикасы және сыртқы сектор статистикасы саласында статистикалық қызметті жүзеге асыру.

Сонымен қатар Ұлттық Банк Қазақстан Республикасы ұлттық валютасының банкноттары мен монеталарының жалғыз эмитенті болып табылады.

Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын және «Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры» АҚ-тың (Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры) зейнетақы активтерін сенімгерлікпен басқаруды жүзеге асырады.

1.2. Ұйымдық құрылым және қызметкерлер

Ұлттық Банктің жоғары органы Басқарма болып табылады, ол 9 адамнан тұрады: Ұлттық Банк Төрағасы, Ұлттық Банктің бес лауазымды адамы, Қазақстан Республикасының Президентінен бір өкіл және Қазақстан Республикасының Үкіметінен екі өкіл. Басқарманың Қазақстан Республикасы Президентінен, Үкімет пен Ұлттық Банктен мүшелерін тиісінше Қазақстан Республикасының Президенті, Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Ұлттық Банк Төрағасы тағайындайды және босатады.

Ұлттық Банктің жедел басқару органы Директорлар кеңесі (Директорат) болып табылады, оның құрамына Ұлттық Банк Төрағасы, оның орынбасарлары,

Ұлттық Банк құрылымдық бөлімшелерінің басшылары кіреді. Ұлттық Банк Директорлар кеңесінің құрамын Төраға бекітеді.

2018 жылы орталық аппараттың 6 бөлімшесінің және 16 аумақтық филиалының ішкі құрылымы оңтайландырылды, Түркістан филиалы ашылды.

2018 жылдың соңында Ұлттық Банк құрылымы орталық аппараттың 26 бөлімшесінен (13 департамент және 13 басқарма), 18 филиалдан және 3 ведомствоға бағынысты ұйымнан тұрды (1.2.1-кесте; 1.2-бөлімге 1-қосымша, 1.2.1-сурет).

1.2.1-кесте

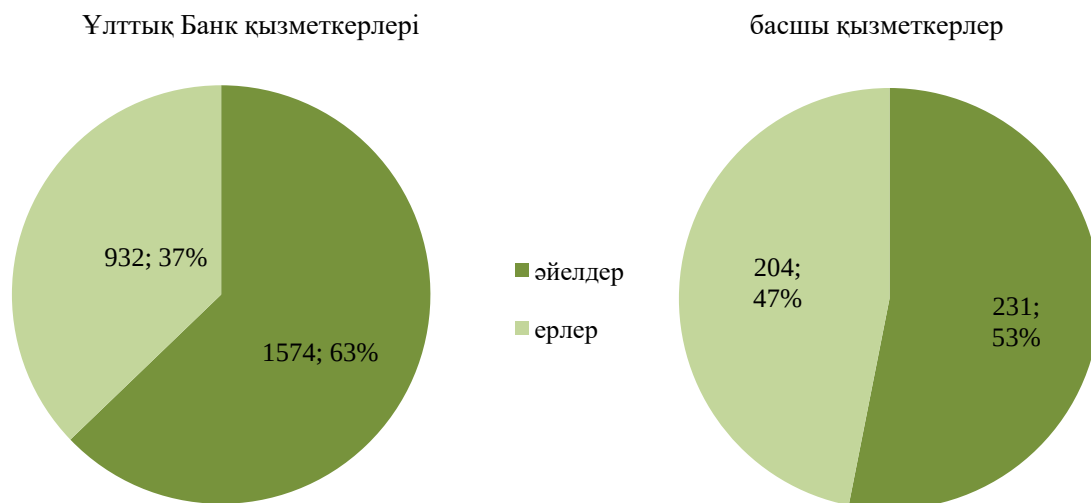
Ұлттық Банк қызметкерлерінің саны

	Кезең соңындағы саны			
	штат бойынша, бірлік		тізім бойынша, адам	
	2017 жыл	2018 жыл	2017 жыл	2018 жыл
1	2	3	4	5
Орталық аппарат	1 204	1 206	1190	1 172
Филиалдар	1 316	1 282,25	1366	1 334
Жиынтығы:	2 520	2 488,25	2 556	2 506
Ұлттық Банк ұйымдары (РМК)	840	971	842	962
Ұлттық Банк бойынша барлығы:	3 360	3 459,25	3 398	3 468

Орталық аппарат қызметкерлерінің құрамында әйелдер 782 адамды (66,7%), филиалдарда 792 адамды (59,3%) құрады. Басшылық құрамда гендерлік бөліну мынадай: орталық аппаратта басшы әйелдер саны 121 адамды (52,4%), филиалдарда 110 адамды (53,9%) құрады (1.2.2-сурет).

1.2.2-сурет

Ұлттық Банк қызметкерлерінің гендерлік құрамы

2018 жылы Ұлттық Банк бойынша кадрлардың кету деңгейі 6,1%-ды (2017 жылы – 5,4%) құрады.

2018 жылы мамандарды іріктеу бойынша 2 онлайн-науқан өткізілді, олардың шеңберінде 814 резюме қаралды. Іріктеу нәтижелері бойынша 136 кандидат кадр резервіне алынды, оның 59-ы жұмысқа орналастырылды.

2018 жылы Ұлттық Банктің 2 076 қызметкері оқып, біліктілігін арттырды. «Назарбаев Университетімен» шарт шеңберінде Executive MBA бағдарламасы бойынша 6 қызметкер оқыды. 2018 жылы Ұлттық Банктің 14 қызметкері кәсіптік сертификаттаудан өтті: CFA – 13 қызметкер, PMI – 1 қызметкер.

ЕАЭО мемлекеттері орталық (ұлттық) банктерінің қызметкерлерін оқыту саласындағы ынтымақтастық туралы келісім шеңберінде Ұлттық Банкте 2018 жылы 25 қатысушы үшін 2 семинар және 3 тағылымдама ұйымдастырылды.

1.3. Тәуекелдерді басқару

Тәуекелдерді басқару тәуекелдерді үздіксіз анықтау және бағалау, тәуекелдерге қатысты қолданылатын саясаттар мен рәсімдерге шолу жасау, оларды төмендету жөніндегі іс-қимылдарды іске асыру, тәуекелдерді мониторингтеу арқылы жүзеге асырылады. Бұл жұмысқа Ұлттық Банктің тиімді әдіснамаларымен, процестерімен және жүйелерімен қолдау көрсетіледі.

Ұлттық Банктің тәуекелдерді басқару жүйесі тәуекелдерді жоюға емес, оларды басқаруға арналған және ықтимал шығындарға қарсы абсолютті емес, ақылға қонымды кепілдікті білдіреді.

Ұлттық Банктің басқаруындағы активтермен операциялар көзі болып табылатын қаржы тәуекелдерін басқару оларды бағалау және тиісті лимиттер мен шектеулерді белгілеу арқылы жүзеге асырылады.

Нарықтық тәуекелдерді басқару шеңберінде tracking error, Value-at-Risk сияқты тәуекелдердің өлшемдеріне лимиттер мен шектеулер жүйесі айқындалды, құралдардың, эмитенттердің/контрәріптестердің кредиттік сапасына, инвестициялау үшін рұқсат етілген құралдардың тізбесіне және портфельдер мен қосалқы портфельдерді стратегиялық бөлуге қойылатын талаптар жетілдірілді.

Ұлттық Банктің алтын-валюта активтерінің, Ұлттық қордың портфельдері және Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтері бойынша кредиттік тәуекелді басқару шеңберінде 2018 жыл бойы қаржылық есептілік көрсеткіштерінің есебіне және халықаралық агенттіктер рейтингтеріне негізделген контрәріптестерге кредиттік тәуекел лимиттері қайта қаралды.

«Қаржы құралдары» халықаралық қаржылық есептілік стандартына сәйкес Ұлттық Банктің қаржылық активтері бойынша күтілетін кредиттік зиян тоқсан сайын есептелді және олар бойынша провизиялар қалыптастырылды. Осы процесс шеңберінде жыл бойы S&P Global Market Intelligence компаниясының Ұлттық Банктің контрәріптестері мен қаржы активтерінің бір

көзден – S&P Global Market Intelligence алынған кредиттік рейтингтері, дефолт болу ықтималдығының мәндері туралы деректерді қолдануға негізделген әдіснамасына өту жөніндегі жұмыс жүзеге асырылды.

Ұлттық Банк Қазақстан Республикасы банктеріне белгіленетін лимиттер сипатын шектеуліден индикативтіге өзгертті және Ұлттық Банктің ішкі кредиттік рейтингтерді және банктерге индикативті лимиттерді айқындау тәртібін белгілейтін жаңа әдіснаманы әзірледі. Жаңа әдіснама банктің классикалық қаржылық көрсеткіштерін және халықаралық рейтингтік агенттіктер белгілеген кредиттік рейтингін бағалаумен қатар банк активтерінің сапасын бағалауға көңіл бөледі, банк өтімділігіне және капиталының жеткіліктілігіне талдау жасайды. Бұл көрсеткіштердің жиынтығы банктің қаржылық орнықтылығын бағалауға және банктің ішкі кредиттік рейтингін және индикативті лимитін беруге мүмкіндік жасайды, ол банкті бағалау үшін база және (немесе) қосалқы ақпарат ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Ұлттық Банкте операциялық тәуекелдерді басқару Тредвей Комиссиясының демеуші ұйымдар комитетінің (COSO) үш қорғау жолының бейімделген моделі мен қағидаттары негізінде құрылған. Әрбір қорғау жолы үшін тиісті тетік белгіленген, ол операциялық тәуекелдерді тиімді басқаруды алдын ала айқындайды.

Модельдің Ұлттық Банк қызметіне бейімделуінің маңызды элементі екінші қорғау жолының күшейтілген рөлі болып табылады, ол Ұлттық Банктің қолданыстағы процестерін талдайды және бөлімшелермен бірлесіп тәуекелдерді барынша азайту жөнінде әзірленген ұсынымдарды іске асырады.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін басқару жөніндегі жұмыс «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасы Заңының нормаларына сәйкес жүргізілді. Тәуекелдерді барынша азайту құралдарының бірі Ұлттық Банктің бизнес-процестерінің сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдау жасау болды.

Ұлттық Банк қызметкерлерінің қызметіне және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға қатысты жеке және заңды тұлғалардың өтініштерін қарау мақсатында anticorruption@nationalbank.kz электрондық поштасы жұмыс істеді, Ұлттық Банк қызметкерлері жол берген сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтары және олардың қызметіндегі мүдделер қақтығысы туралы дауыс арқылы берілетін хабарларды қабылдау үшін +7 (272) 704 988 нөмірі бойынша «сенім телефоны» жұмыс істеді. 2018 жылы 2019-2021 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жоспарының жобасы әзірленді, ол сыбайлас жемқорлыққа қарсы бағыттағы іс-шаралардан тұрады.

Ұлттық Банк қызметкерлерінің қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстату және терроризмді қаржыландыру процестеріне қатысуына жол бермеу мақсатында Ұлттық Банктің қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөніндегі саясаты әзірленді. Құжат Ақшаны жылыстатумен күрес жүргізудің қаржылық шараларын әзірлеу тобының (ФАТФ) үкіметаралық

ұйымының ұсынымдары, Базель комитетінің «Ақшаны жылыстатумен және терроризмді қаржыландырумен байланысты тәуекелдерді тиімді басқару» ұсынымдары, «Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, Швеция мен Англия орталық банктерінің тәжірибесі ескеріле отырып әзірленді және Ұлттық Банктің өз клиенттеріне, контрәріптестеріне және қызметкерлеріне қатысты қағидаттары мен талаптарын көрсетеді. Саясат тәуекелдің осы түрі бойынша бағалау, мониторингтеу және есеп беру рәсімдерін көздейді және Ұлттық Банктің барлық бөлімшелерін, филиалдары мен ұйымдарын қамтиды.

Ұлттық Банк қызметінің үздіксіздігін қамтамасыз ету шеңберінде 2018 жылы төтенше жағдайлар мен оқиғалар туындаған кезде Ұлттық Банк қызметін қалпына келтіру процесін ұйымдастыру және басқару мәселелері бойынша бірқатар нормативтік құжаттар қабылданды. Резервтік есептеу қуаттары мен Ұлттық Банк қызметкерлеріне арналған жұмыс орындарына қызмет көрсету және тестілеу арқылы төтенше жағдайлар туындаған және Ұлттық Банк қызметінің негізгі бағыттарын қайта қалпына келтірген кездегі болуы мүмкін шығынды барынша азайту жөнінде жұмыстар жүргізілді. 2018 жылы Мониторингтеу орталығын құру туралы шешім қабылданды, оның негізгі міндеті Ұлттық Банктің жұмыс істеуінің энергиямен қамту, телекоммуникация және байланыс, есептеу жабдығы сияқты негізгі жүйелерін мониторингтеу болып табылады.

1.4. Коммуникациялық саясат

Ұлттық Банк 2018 жылы қоғамды және қаржы мекемелерін реттеушінің қызметі туралы тұрақты ақпараттандыруға, сондай-ақ нысаналы аудиториялар үшін барлық қолайлы және қолжетімді тәсілдермен диалогты қамтамасыз етуге бағытталған коммуникациялық саясат жүргізуді жалғастырды.

2018 жылы Ұлттық Банк басшылығының және құрылымдық бөлімшелер басшыларының қатысуымен 52 іс-шара өткізілді, олардың ішінде баспасөз конференциялары, брифингтер, дөңгелек үстелдер, жария тыңдаулар, мемлекеттік органдардың отырыстары, халықаралық кездесулер бар. Ұлттық Банк Төрағасының онлайн-конференциясы, қаржы нарығындағы ахуал туралы 5 баспасөз конференциясы, базалық пайыздық мөлшерлеме жөнінде, қаржы нарығындағы ахуал туралы, мемлекетішілік және халықаралық іс-шараларға қатысу қорытындылары туралы, төлем жүйелері нарығын дамыту мәселелері бойынша, Invest Online жүйесі, «7-20-25» бағдарламасы, әзірленіп жатқан заң жобалары туралы 25 тақырыптық брифинг ұйымдастырылды.

Ұлттық Банктің сарапшы қоғамдастықпен өзара әрекет етуін нығайту мақсатында базалық пайыздық мөлшерлеменің деңгейін белгілеу жөніндегі шешімді және ақша-кредит саясатының ағымдағы бағыттарын түсіндіру бойынша 8 кездесу өткізілді.

Түрлі БАҚ-та (баспа басылымдарында, телевидениеде, интернет-БАҚ-та) Ұлттық Банктің қызметі туралы ақпараттық-түсіндіру жұмысы тұрақты негізде жүзеге асырылып отырды. 2018 жылы Ұлттық Банк қызметінің негізгі бағыттарын түсіндіру бойынша БАҚ-тың қатысуымен «дөңгелек үстелдер» өткізу практикасы жалғастырылды. Бір жылда коллекторлық қызмет, валюта нарығындағы ахуал және Ұлттық Банктің ақша-кредит саясаты, қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша 3 дөңгелек үстел өткізілді. Ұлттық Банк басшылығы мен құрылымдық бөлімшелер басшыларының қазақстандық және шетелдік телевизиялық, баспа және интернет басылымдар үшін 23 сұхбаты ұйымдастырылды. Бұдан басқа, Ұлттық Банк қызметкерлері телевизиялық және баспа БАҚ үшін тұрақты түрде түсініктемелер беріп отырды.

2018 жылы БАҚ-та 48 баспасөз релизі, 538 ақпараттық хабар таратылды, БАҚ-тың 423 сұрау салуына жауаптар дайындалды.

«Ұлттық Банк хабарлайды, түсіндіреді, түсініктеме береді» арнайы жобасының шеңберінде Ұлттық Банктің 30 арнайы беті дайындалып, «Егемен Қазақстан» және «Казахстанская правда» республикалық газеттерінде орналастырылды.

Қазақстан өңірлерінде Ұлттық Банктің қызметін таныстыру бойынша жұмыстарға басты назар аударылды: баспасөз конференциялары, брифингтер, дөңгелек үстелдер өткізілді, өңірлік телевизиялық БАҚ-тарда Ұлттық Банк қызметкерлерінің сұхбаттары және радиода 77 сөйлеуі ұйымдастырылды, өңірлік баспасөз БАҚ-тарда ақпараттық материалдар орналастырылды.

2018 жылғы 15-16 қарашада Алматы қаласында Қазақстан қаржыгерлерінің VIII Конгресі өтті. Конгресті жариялау шеңберінде Қазақстанның бірқатар БАҚ-та 79 ақпараттық материал жарияланды. kapital.kz порталында және Atameken Business Channel эфирінде Конгрестің пленарлық отырысын және барлық сессиясын тікелей тарату ұйымдастырылды, эфирге конгрестің негізгі спикерлері: Қазақстанның, Ресейдің, Пәкістанның, Грузияның, Арменияның, Өзбекстанның орталық және ұлттық банктері өкілдерінің, Чехияның, Сербияның, Тәжікстанның орталық банктері өкілдерінің, «Қазақстан қаржыгерлерінің қауымдастығы» ЗТБ-ның және «Қазақстан қор биржасы» АҚ-тың (Қазақстан қор биржасы), сондай-ақ әлемнің және Қазақстанның жетекші қаржы ұйымдары өкілдерінің сұхбаттары шықты.

Ұлттық валюта – теңгенің 25 жылдығының құрметіне Ұлттық Банк «Теңге: 25 жыл бірге» атты деректі фильмді эфирге шығарды, ол отандық телеарналардың эфирінде таратылды. Сонымен қатар, Ұлттық Банктің басшыларының атынан құттықтау роликтері дайындалды, олар әлеуметтік желілердегі Ұлттық Банктің ресми беттерінде орналастырылды.

2018 жылғы маусымда Ұлттық Банк өкілдерінің қатысуымен Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының Қоғамдық кеңесінің отырысы ұйымдастырылды, 2018 жылғы желтоқсанда зейнетақы жүйесінің 20 жылдығына арналған дөңгелек үстел өткізілді.

2018 жылы Ұлттық Банктің интернет-порталын дамытуға және контентпен толықтыруға және Facebook, Twitter және Instagram әлеуметтік желілеріндегі Ұлттық Банктің аккаунттарын ілгерілетуге аса көп мән берілді. Көрсетілген сервистер халық арасында айтарлықтай танымал болды. Жарияланымдардың жалпы қамтылуы 2017 жылдан бастап бірегей пайдаланушылар саны 2 560 000 дейін 108%-ға ұлғайды. Facebook бетінде Ұлттық Банк іс-шараларының қорытындысы бойынша халықтың қаржылық сауаттылығын арттыруға бағытталған бейнематериалдар, таныстырылымдар, инфографика, бейнероликтер және комикстер орналастырылды. 2018 жылы Ұлттық Банк өзінің қызметі туралы ақпаратты Telegram мессенджері және ВКонтакте әлеуметтік желісі арқылы тарата бастады.

2018 жылы сондай-ақ Ұлттық Банктің халықпен оралымды өзара іс-қимыл жасауы үшін 2016 жылы іске қосылған «НБК Online» мобильдік қосымшасы бойынша жұмыс жалғастырылды, азаматтардың 8 000 астам сұрақтарына жауаптар дайындалды. 2018 жылдың қорытындысы бойынша 17 211 адам қосымшаның пайдаланушылары болып табылды.

«Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының талаптарына сәйкес Қазақстан Республикасының мерзімді баспасөз басылымдарына ресми жариялау үшін Ұлттық Банк Басқармасының 300-ден астам қаулысы жіберілді.

1.5. Халықаралық ынтымақтастық

2018 жылы Ұлттық Банк негізгі әріптестер – халықаралық қаржы ұйымдарымен тұрақты диалог жүргізу арқылы ұзақ мерзімді өзара пайдалы серіктестікті қалыптастыру бойынша жұмысын жалғастырды.

2018 жылы Ұлттық Банк басшылығы Дүниежүзілік банк тобының және ХВҚ Басқарушылар кеңесінің Көктемгі және Жыл сайынғы кездесулеріне қатысты. Ұлттық Банк ХВҚ келісімдері бабының IV бабына сәйкес консультациялар жүргізу үшін ХВҚ миссиясының Қазақстан Республикасына сапарын және ХВҚ-мен бірлесе отырып «Өңірлік экономиканы дамыту перспективалары: Кавказ және Орталық Азия» тақырыбына презентация ұйымдастырды. 2018 жылғы мамырда ХІ Астана экономикалық форумы шеңберінде ХВҚ-ның өңірлік кездесуі болды, онда өңірлік және жаһандық деңгейлердегі ынтымақтастық және интеграция тақырыбы талқыланды.

Ұлттық Банк еліміздің қаржы секторын одан әрі дамыту үшін халықаралық қаржы ұйымдарынан техникалық көмек тарту бойынша жұмыстарды жалғастырды. 2018 жылы инфляциялық таргеттеу және болжау модельдерін жетілдіру режимі шеңберінде валюта нарығындағы өктемдіктер жүргізу мәселелері бойынша ХВҚ-дан консультациялық қызметтер алынды. Сондай-ақ негізгі макроэкономикалық индикаторларды модельдеу және болжау, капиталды шығаруға қарыс іс-қимыл, шоғырландырылған қадағалау, тәуекелге бағдарланған қадағалау және кірісті жылыстатуға және терроризмді

қаржыландыруға қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша техникалық көмек көрсетуге ХВҚ-ға қосымша өтінім берілді. Еуропа қайта құру және даму банкімен бірлесіп Ұлттық Банк «Қазақстан Республикасының туынды қаржы құралдарымен операцияларды реттейтін заңнамалық және нормативтік құқықтық актілерін реформалау» тақырыбына техникалық көмекті іске асыру жұмысын жалғастырады.

2018 жылы ақша нарығының қолданыстағы индикаторларын қарау және жаңаларын әзірлеу жөніндегі жұмыс тобы құрылды, оның мүшелері Ұлттық Банктің, Еуропа қайта құру және даму банкінің, сондай-ақ Қазақстан қаржы нарығының өкілдері болып табылады. Жұмыс тобының мақсаты банкаралық кредиттеу нарығының индексін ақша-кредит саясатының таргеттелетін мөлшерлемесі ретінде пайдалану мүмкіндіктерін зерделеу болып табылады.

2018 жылы Ұлттық Банктің сарапшылары сатып алуды өткізу процесімен танысу үшін Швейцарияның Ұлттық Банкіне, сондай-ақ бюджеттеу тәжірибесін зерделеу үшін Италия Банкіне барды.

2018 жылғы қыркүйекте әлеуетті техникалық көмекті талқылау үшін Ұлттық Банктің делегациясы Швейцарияға сапары болды.

Интеграциялық ынтымақтастықты дамыту шеңберінде Ұлттық Банк 2018 жылы ЕАЭО-ның жалпы қаржы нарығын қалыптастыру тұжырымдамасының, ЕАЭО мүше мемлекеттердегі биржаларда (сауда-саттық ұйымдастырушыларда) бағалы қағаздарды орналастыруға және айналысына өзара рұқсат беру туралы келісімнің, ЕАЭО мүше бір мемлекеттің брокерлері мен дилерлеріне басқа мүше мемлекеттердің биржаларына (сауда-саттық ұйымдастырушыларына) кіруге рұқсат беру туралы келісімнің, ЕАЭО-ның ортақ биржалық кеңістігін қалыптастыру жөніндегі жол картасының, Кредиттік тарихтардың құрамына кіретін мәліметтермен алмасу тәртібі туралы келісімнің, ЕАЭО мүше мемлекеттердің бағамдық саясаты жөніндегі консультациялық кеңес туралы келісімнің жобаларын қарады. Ұлттық Банк ЕАЭО және ТМД жанында құрылған түрлі консультативтік-кеңесші органдардың жұмысына қатысты.

ТМД елдерінің орталық банктерімен қаржы нарықтарын реттеу және қадағалау мәселелері бойынша екіжақты өзара іс-қимыл шеңберінде Ұлттық Банк Ресей Федерациясының Орталық банкімен, Өзбекстан Республикасының Орталық банкімен және Украинаның Ұлттық банкімен ынтымақтастық туралы шарттарға және өзара іс-қимыл туралы келісімдерге қол қойды. Сонымен қатар, Украинаның бағалы қағаздар және қор нарығы жөніндегі ұлттық комиссиясымен, сондай-ақ Әзірбайжан Республикасының қаржы нарықтарын қадағалау жөніндегі палатасымен қадағалау мақсатында ақпарат алмасу жөніндегі екіжақты келісімдер әзірлеу бойынша жұмыс жалғасты.

Ұлттық Банк 2018 жылы Орталық (ұлттық) банктердің қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау және қаржылық қолжетімділік жөніндегі консультативтік кеңестің шеңберінде белсенді жұмысты жалғастырды, оның құрамына Ресей Федерациясының, Беларусь

Республикасының, Қырғыз Республикасының, Тәжікстанның, Армения Республикасының және Қазақстан Республикасының орталық (ұлттық) банктері кіреді. 2018 жылы Консультативтік кеңестің екі отырысы өтті: мамырда Ереванда (Армения Республикасында), қарашада Алматы қаласында.

Қытай Халық Республикасымен екіжақты ынтымақтастық шеңберінде Қытай Халық Республикасының банктік және сақтандыру қызметін реттеу жөніндегі комиссиясымен банктік және сақтандыруды қадағалау саласындағы өзара іс-қимыл туралы шарттың жобасын әзірлеу бойынша жұмыс жалғастырылды. Банктік қадағалау және реттеу саласындағы трансшекаралық өзара іс-қимыл практикасын жақсарту мақсатында Қытай Халық Республикасымен өзара есеп айырысу кезінде ұлттық валюталардың үлесін ұлғайту перспективаларын және мүмкіндіктерін зерделеу бойынша жұмыс жалғастырылды.

2018 жылғы 27 қарашада Ұлттық Банк Бағалы қағаздар жөніндегі комиссиялардың халықаралық ұйымының (IOSCO) консультациялары, ынтымақтастық жасау және ақпаратымен алмасу мәселелері бойынша өзара түсіністік туралы көпжақты меморандумға қол қойды. Инвесторлардың құқықтарын қорғау үшін қосымша кепілдіктер жасау мақсатында заңнаманы оңтайландыру нәтижесінде Меморандумға қосылуға мүмкін болды. Осылайша, Ұлттық Банк Меморандум шеңберінде бағалы қағаздар нарығының басқа реттеушілерімен ақпарат алмасудың 120-шы толыққанды қатысушы болды. Ұлттық Банк – Орталық Азия елдерінің Меморандумға қол қойған бірінші реттеуші.

2018 жылы Ұлттық Банк Халықаралық сақтандыруды қадағалау қауымдастығының (IAIS) сақтандыру нарығын қадағалау жөніндегі қағидаттарды, стандарттарды және ұсынымдарды әзірлеу, енгізу және практикалық қолдану мәселелері бойынша жұмысына белсенді қатысты, атап айтқанда Ұлттық Банк Енгізу және бағалау жөніндегі комитеттің және Стандарттарды бағалау жөніндегі жұмыс тобының мүшесі болды.

2018 жылы Ұлттық Банктің өкілдері Халықаралық есеп айырысу банкінің Базель қаласында (Швейцария) өткен Жыл сайынғы жиналысына, Банктік қадағалау жөніндегі Базель комитеті жанындағы Базель консультативтік тобының Копенгаген қаласында (Дания) және Әбу-Даби қаласында (Біріккен Араб Әмірліктері) өткен отырыстарына қатысты.

Оңтүстік Шығыс Азия елдерімен ынтымақтастық жасауды кеңейту және қаржы саласында цифрлық технологияларды пайдалану перспективаларын зерделеу мақсатында Ұлттық Банк Сингапурдың ақша-кредит басқармасымен инновациялық қаржы технологиялары мәселелері бойынша ынтымақтастық жасауды бастады.

2018 жылы 15-16 қарашада Ұлттық Банк Қазақстан қаржыгерлерінің қауымдастығымен және Қазақстан қор биржасымен бірлесіп Қазақстан қаржыгерлерінің VIII Конгресін өткізді. Конгресс халықаралық мәртебеге ие болды және шетелдің орталық банктері, халықаралық қаржы ұйымдары және

қаржы нарығының кәсіби қатысушылары басшыларының қатысуымен өтті. Конгрестің күн тәртібіне заманауи жағдайларда орталық банктер алдында тұрған сын-көтерлер, трансшекаралық есеп айырысулар кезінде ұлттық валюталарды пайдалану сияқты ауқымды сипаттағы мәселелер, қаржы секторы мен экономиканың тәуекелге бағдарланған қадағалау, қолма-қол ақша айналысының даму перспективалары, қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау сияқты маңызды мәселелер қамтылды.

1.6. Статистикалық қызмет

Ұлттық Банктің статистика саласындағы қызметі экономиканың ағымдағы жай-күйін, нақты сектор мен қаржы жүйесінің даму перспективаларын талдау және оралымды бағалау мақсатында ақпараттық-статистикалық деректерді жинауға, өңдеуге және таратуға бағытталған іс-шаралар кешенін білдіреді.

Ұлттық Банктегі статистикалық қызметтің көпжақты және көпсалалық аспектісі бар және халықаралық ұсынымдар және шетелдік орталық банктерінің озық практикалары ескеріле отырып статистикалық есептің негізгі қағидаттары негізінде құрылады. Ұлттық Банк өз қызметінде халықаралық ұйымдармен, Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарымен және қадағалаудағы қаржы және қаржылық емес ұйымдармен тығыз өзара іс-қимыл жасауды жүзеге асырады.

Статистикалық қызметті жетілдіру жөніндегі басым міндеттер деректерді басқарудың орталықтандырылған жүйесін қалыптастыру, ақпаратты өңдеудің бірыңғай стандарттарын қамтамасыз ету және ақпараттық технологияларды дамыту болып табылады. Осы міндеттерді іске асыру деректерді жинау және өңдеу процесінің ашықтығын қамтамасыз етуге, олардың сапасын арттыруға, респонденттердің жүктемесін азайтуға және басқару шешімдерін қабылдау кезіндегі оралымдылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Ақша-кредит және банк статистикасы

Ақша-кредит статистикасына банктерден және банктік емес қаржы ұйымдарынан, оның ішінде ипотекалық, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарынан, Даму банкінен, Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорынан деректер жинау кіреді. Ақша-кредит және банк статистикасының деректері Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында, ресми материалдарында және басылымдарында («Ұлттық Банктің статистикалық бюллетені») жарияланады. Ұлттық Банк ақша-кредит статистика жөніндегі есептерді деректерді таратудың арнайы стандарттарына сәйкес ХВҚ-ға ұсынады.

Ұлттық Банк ақша-кредит және банк статистикасының деректерін қалыптастырудың қағидаттары мен тәсілдерін ашатын әдіснамалық түсіндірмелерді жариялайды.

Интеграциялық бірлестіктермен жұмыс шеңберінде Ұлттық Банк ЕАЭО-ның Еуразиялық экономикалық комиссиясымен әдіснамалық жұмыс және

ақша-кредит статистикасы бойынша ақпарат ұсыну бөлігінде ынтымақтастық жасауды тұрақты негізде жүзеге асырады.

Статистикалық қызметтің алдағы бірнеше жылға арналған негізгі бағыттары ХВҚ-ның ақша-кредит және қаржы статистикасы жөніндегі жаңартылған нұсқаулығына (Monetary and Financial Statistics Manual and Compilation Guide, IMF, 2016) сәйкес ақша-кредит және банк статистикасын одан әрі жетілдіруге бағдарланады.

Сыртқы сектор статистикасы

Сыртқы сектор статистикасы елдің кредитке қабілеттілігін және қаржы секторының жай-күйін бағалау үшін пайдаланылады. Қызметтің бұл бағытында бастапқы статистикалық деректерді жинау және өңдеу, төлем балансы, халықаралық инвестициялық позициялар және сыртқы борыш бойынша жиынтық статистикалық есептерді және талдамалық кестелерді қалыптастыру қамтылады.

Жиынтық деректерді тарату Ұлттық Банктің мемлекеттік статистика саласындағы уәкілетті органмен өзара іс-қимыл жасауы шеңберінде (оның ішінде ұлттық шоттар жүйесін қалыптастыру үшін) және деректерді таратудың арнайы стандартына сәйкес жүзеге асырылады. Сыртқы сектор статистикасы бойынша деректер Ұлттық Банктің ресми материалдарында және басылымдарында («Қазақстан Республикасының төлем балансы және сыртқы борышы»), сондай-ақ ресми интернет-ресурсында жарияланады.

2018 жылы төлем балансының және халықаралық инвестициялық позицияның жаңа құрылымына өту бойынша жұмыс жүргізілді. Осы өзгерістер статистикада жаңа экономикалық құбылыстарды көрсетуге, сондай-ақ ақпарат пайдаланушылардың халықаралық инвестициялық позиция, сыртқы борыш статистикасындағы, салу бағыты бойынша тікелей инвестициялар статистикасындағы қажетті өзгерістер туралы пікірін ескеруге мүмкіндік берді.

Экономиканың нақты секторының кәсіпорындарына пікіртерім жүргізу

Ұлттық Банк макроэкономикалық үрдістерді бағалау үшін 2000 жылдан бастап экономиканың нақты секторының кәсіпорындарына мониторингті жүзеге асырды. Жүргізілген мониторинг өндірістік кәсіпорындардың қаржылық жағдайын және инвестициялық тартымдылығын ескере отырып, олардың жай-күйін қадағалау мен талдауға мүмкіндік береді. Ұлттық Банк мониторинг нәтижелерін Қазақстан Республикасының жекелеген салалары мен экономикасын дамытуды талдау және бағалау процесінде пайдаланады.

Экономиканың нақты секторының мониторинг жүйесі ерікті пікіртерімге қатысушы кәсіпорындарға сауалнама жүргізуді білдіреді. 2018 жылы пікіртерімге экономиканың барлық саласынан 3 000 астам кәсіпорын қатысты.

2014–2018 жылдары Ұлттық Банк кәсіпорындарға пікіртерім жүргізу процесін оңтайландыру бойынша жұмыс жүргізді, бұл пікіртерім сауалнамаларын жетілдіру арқылы респонденттер үшін жүктемені азайтуға,

сондай-ақ Ұлттық Банктің веб-порталы арқылы оларды онлайн режимінде толтыру мүмкіндігін іске асыруға мүмкіндік берді.

Ұлттық Банктің қадағалау мен бақылау функцияларын іске асыруда реттеуіш есептілігінің рөлі

Реттеуіш есептілік ұсыну мерзімі мен кезеңділігі Ұлттық Банктің нормативтік құқықтық актілерінде қатаң түрде регламенттелетін есептердің біріздендірілген нысандарын білдіреді.

Ұлттық Банк қаржы нарығының қатысушыларынан, банк конгломераттарынан, сақтандыру топтарынан, микроқаржы ұйымдарынан, коллекторлық агенттіктерден, валюталық қатынастар субъектілерінен (валюталық бақылау және валютамен айырбастау операцияларын ұйымдастыру бойынша қызметті бақылау шеңберінде) және Қазақстан Республикасының төлем жүйесіне қатысушылардан (төлемдер мен аударымдарды жүзеге асыру тәртібі мен тәсілдерін реттеу шеңберінде) реттеуіш есептілікті жинауды жүзеге асырады. Ұлттық Банк алынған ақпарат негізінде қаржы нарығының жай-күйі, міндетті пруденциялық нормалар мен лимиттерді орындау туралы жиынтық мәліметтерді қалыптастырады, ерте индикатор тәуекелінің жүйесі қалыптастырылады. Мәліметтер Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсына орналастырылады. Алынған ақпаратты талдау нәтижелері есеп беретін ұйымдарға қатысты қолданылатын шектеулі ықпал ету шаралары мен санкциялар, сондай-ақ Ұлттық Банк тарапынан жоспардан тыс тексерулер негіз болып қызмет ете алады.

Банктердегі корпоративтік және бөлшек кредиттеу нарықтарындағы сұраныс пен ұсынысты және тәуекелдерді басқару жүйелерін бағалау үшін Ұлттық Банк 2008 жылдан бастап тоқсан сайынғы негізде кредиттік қызметке байланысты мәселелер бойынша басшылықпен кейіннен сұхбаттаса отырып, банктерге сауалнама жүргізіп келеді.

Соңғы бірнеше жыл бойы есеп нысандарының құрамы, маңызды көрсеткіштерді айқындауда және міндетті пруденциялық нормативтерді есептеуде қолданылатын тәсілдер айтарлықтай өзгерді, мәні ашылатын көрсеткіштердің ауқымына талаптар артты.

2013 жылдан бастап реттеуіш есептілікті жинау, өңдеу және талдау процесін оңтайландыру мақсатында, сондай-ақ есеп беретін ұйымдар үшін жүктемені төмендету мақсатында Ұлттық Банк ақпарат жинау жүйесінде орталықтандырылған тәсіл күніне өту (есептілік жинаудан көрсеткіш жинауға өту) бойынша жұмыс жүргізеді.

Ұлттық Банктің статистикалық қызметін іске асыру үшін ақпараттық қамтамасыз ету

Тиісті нормативтік құқықтық база және бағдарламалық-техникалық қызмет көрсету құралдары Ұлттық Банктің статистикалық қызмет саласындағы міндеттерін іске асыруға арналған тұғыр болып табылады.

Бағдарламалық-техникалық қызмет көрсету құралдары порталдық шешімдерді (Ұлттық Банктің шлюзі, Ұлттық Банктің веб-порталы, Қазақстан

Республикасы мемлекеттік органдарының веб-порталдары) қолдана отырып өзара іс-әрекет етудің ішкі автоматтандырылған жүйелерінде және бағдарламалары мен арналарында берілген.

2018 жылдың соңында Ұлттық Банкте есептілікті жинауға арналған автоматтандырылған ақпараттық бағдарламаларды, сондай-ақ деректерді сақтау орнын қоса алғанда, бөлімшелердің қызметін автоматтандыратын 40-тан астам ақпараттық жүйе жұмыс істеді.

Ұлттық Банкте талдамалық бизнес шешімдерді іске асыру үшін SAP Business Intelligence (LiveOffice және Dashboards қосымшаларының мүмкіндіктерін қолдануды ескере отырып) талдамалық, View талдамалық топтамасы, R және Python бағдарламалар тілдерін қолдана отырып, статистикалық есептеулер жүйесі сияқты ақпараттық технологиялар пайдаланылады.

Соңғы жылдары Ұлттық Банк жаңа ақпараттық технологияларды дамыту мәселелеріне ерекше назар аударып отыр, олар ішкі бизнес процестерді дамытуда, Ұлттық Банктің халықаралық ұйымдармен, мемлекеттік органдармен және есеп беретін ұйымдармен өзара іс-әрекеттерін оңтайландыруда маңызды рөл атқарады.

2013 - 2018 жылдар аралығындағы кезеңде Ұлттық Банк қаржы нарығына қатысушылардан және басқа да есеп беретін ұйымдардан келген есептілікті жинауды, өңдеу мен талдауды автоматтандыру үшін «Көрсеткіштерді жинаудың бірыңғай жүйесі» және «Қаржылық реттеуіш статистикалық көрсеткіштер» автоматтандырылған ақпараттық жүйелерді жасау мен енгізу жұмыстарын жүргізді. Осы жүйелерді дамыту және одан әрі жетілдіру және тозығы жеткен бағдарламалық өнімдерді пайдаланудан біртіндеп шығару кіріс деректерін жинау, өңдеу және талдау технологияларының жаңа деңгейіне біртіндеп өтуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитетімен және уәкілетті банктермен ақпарат алмасу бойынша ақпараттық өзара іс-әрекетті оңтайландыру мақсатында 2018 жылы «электрондық үкімет» шлюзі және «Ұлттық Банктің шлюзі» бағдарламалық-аппараттық кешені арқылы порталдық технологияларды қолдана отырып, «ҚР-ның экспорттық-импорттық валюталық бақылау нәтижелерін жинау және талдау» бағдарламасын дамыту бойынша жұмыстар жүргізілді. Сонымен қатар жүйелердің функционалдық мүмкіндіктерін жетілдіруге, валюталық реттеу режимі шеңберінде есеп деректерін жинау мен өңдеу процесін оңтайландыруға қатысты «Төлем балансы бойынша деректерді жинау мен өңдеу» бағдарламасын жетілдіру бойынша және Ұлттық Банкте төлем балансының статистикасын қалыптастыру мақсаты үшін жұмыстар жүргізілді. «Қаржылық тұрақтылық индикаторы» бағдарламасын дамыту жобасы шеңберінде «Банктерге кредиттеу бойынша пікіртерім жүргізу» банктерді зерттеу сауалнамасы бойынша Ұлттық Банктің веб-порталы арқылы алатын ақпаратты жүктеу және өңдеу процесін оңтайландыру бойынша жұмыс жүргізілді.

Осылайша, Ұлттық Банк статистикалық және талдамалық жұмыстар жүргізуге арналған құралдардың кең спектрін қолданады және статистикалық бизнес-процесті іске асыруда инновациялық технологияларды және жаңа тәсілдерді қолдану саласында өзінің құзыретін кеңейтеді.

1.7. Ұлттық Банктегі зерттеулер

Ұлттық Банктегі талдау және зерттеу жұмысы ғылыми-негізделген ақша-кредиттік және макропруденциялық саясатты жүргізу үшін берік іргетас құруға мүмкіндік береді және Ұлттық Банктегі адами капиталды дамытуға ықпал етеді.

2018 жылы Ұлттық Банк экономикалық зерттеулерді жүргізуді, негізгі макроэкономикалық көрсеткіштердің болжамдарын әзірлеуді жалғастырды. Бұл жұмыстың нәтижелері жүйелі негізде жұмыс құжаттарында, түрлі басылымдардағы және БАҚ-тағы мақалаларда, Ұлттық Банк Төрағасының және басқа да басшыларының сөйлеген сөздерінде жарияланды.

2018 жылы Ұлттық Банк 4 болжамдық раунд өткізді, олардың барысында негізгі макроэкономикалық көрсеткіштерді, оның ішінде инфляцияның, орташа мерзімі перспективаның болжамдарын әзірлеу жүзеге асырылды. Әрбір болжамдық раунд және болжамаралық раундтар шеңберінде жүргізілген мұқият талдау негізінде, ішкі және сыртқы нарықтардағы ахуалды жан-жақты және нақты зерделеуді қоса алғанда, базалық мөлшерлеменің деңгейі бойынша шешімдер қабылданды. Бұл жұмыс ақша-кредит саясатының, салық-бюджет саясатының, макроэкономикалық даму, қаржылық тұрақтылықтың, төлем жүйелерін дамытудың жекелеген аспектілерінің мәнін ашатын талдау және зерттеу материалдарын дайындауға және жариялауға себепші болды.

Ұлттық Банк әрбір болжамдық раунд нәтижелері бойынша «Инфляция болжамы туралы» баспасөз релизін, сондай-ақ «Инфляцияға шолу» ресми басылымын жариялады. Бұл құжаттарда Қазақстандағы макроэкономикалық ахуалды дамыту, сыртқы талаптар, банк және ақша нарықтарын дамыту, инфляцияның орташа мерзімді перспективаға арналған болжамдары туралы ақпарат берілген.

2018 жылы Ұлттық Банк қысқа мерзімді, сол сияқты ұзақ мерзімді болжамдарды әзірлеу үшін пайдаланатын модельдік техниканы жетілдірді. Ұлттық Банкте модельдік құралды жетілдіру жұмысы ХВҚ-дан Техникалық көмек алуды қамтиды, оның негізгі мақсаты қызметкерді орташа мерзімді болжамдау мәселелеріне оқыту, Қазақстанның тоқсандық болжамдық моделіндегі теңдеулері өлшемдерінің өзектілігін тексеру, модельдің жекелеген өлшемдерін калибрлеу болды.

2018 жылы Ұлттық Банктің интернет-ресурсына ақша-кредит саясаты, макроэкономикалық көрсеткіштерді талдау, нақты секторды, төлем балансын дамыту, Қазақстанның сауда талаптары мәселелеріне арналған 3 жұмыс құжат және 5 талдау жазбасы дайындалып, жарияланды.

Зерттеу жұмыстарының нәтижелері Ұлттық Банктің «Экономикалық шолу» ресми басылымына жарияланды. 2018 жылы Ұлттық Банктің интернет-ресурсына осы басылымның 3 шығарылымы жарияланды. Ақша-кредит саясаты, экономиканың нақты секторын дамыту, макроэкономикалық даму, қаржы секторын, төлем жүйелерін дамыту мәселелері мақалалардың негізгі тақырыбы болды.

2018 жылы Ұлттық Банк «Қазақстанның сыртқы секторын шолу» талдамалық басылымды бірінші рет жариялады, ол Қазақстанның сыртқы факторындағы үрдістерге оларды қалыптастырудың негізгі факторларының мәнін аша отырып, оларға жүргізілген толық талдауды білдіреді. Сонымен қатар жұмыс Қазақстанның экономикасының құрылымы ұқсас елдермен және негізгі сауда әріптестерімен ағымдағы шотына сауда талаптарының ықпалын салыстырмалы талдауды қамтиды.

Ұлттық Банк сонымен қатар «Қаржы нарығына шолу» тоқсан сайынғы жарияланымды ресми интернет-ресурсқа орналастыруды жалғастырып отыр, оның шеңберінде қаржы нарығындағы өтімділіктің негізгі ағындарының барынша толық бейнесін нарыққа қатысушыларға ұсыну мақсатында қаржы нарығындағы негізгі үрдістерге талдау жүргізді.

Ұлттық Банк кәсіпорындарға жүргізген пікіртерім шеңберінде конъюнктуралық және салалық шолулар дайындалды. Конъюнктуралық шолу басым және сәйкес келетін индикаторлар жүйелерін салу арқылы (дайын өнімге сұраныстың өзгеруі, кредиттік ресурстарға қажеттілік және қолжетімділік, айырбастау бағамының кәсіпорындардың қызметіне ықпалы) экономиканың нақты секторындағы іскерлік ахуалдың жай-күйін сипаттайды. Салалық шолу экономиканың салалары бойынша нақтылай отырып, жүргізілген конъюнктуралық талдауды білдіреді.

Осы пікіртерім нәтижелері экономикадағы іскерлік белсенділікті біртіндеп қалпына келтіруді куәландырады, бұл экономиканың барлық негізгі салаларындағы өндірістің, халықтың сұранысы мен кірістерінің өсуіне, еңбек нарығындағы ахуалдың жақсаруына мүмкіндік береді. Осы пікіртерім нәтижелері «Конъюнктуралық шолу. Кәсіпорындардың экономика бойынша пікіртерімдерінің нәтижелері» және «Салалық конъюнктуралық шолу. Кәсіпорындардың салаларға қатысты пікіртерімдерінің нәтижелері» есептерінде Ұлттық Банктің интернет-ресурсына жүйелі түрде жарияланды.

Ұлттық Банк жүргізетін зерттеу және талдау жұмысы бойынша жан-жақты ақпарат жүйелі негізде Ұлттық Банктің интернет-ресурсына жарияланады.

1.8. Мемлекеттік қызметтер көрсету

2018 жылы мемлекеттік қызметтерді көрсету бойынша қызметтің басым бағыттары мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді оңтайландыру, мемлекеттік

қызметтерді көрсету тиімділігін арттыру және стандарттар мен регламенттерді әзірлеу болды.

2018 жылы Ұлттық Банк 3 954 мемлекеттік қызмет көрсетті, оның ішінде электрондық нысанда 795, оның ішінде «электрондық үкімет» порталы арқылы – 289, «Е-лицензиялау» мемлекеттік дерекқоры» ақпараттық жүйесі арқылы – 506 мемлекеттік қызмет, қағаз нысанда 3 159 мемлекеттік қызмет көрсетілді.

Мемлекеттік қызмет көрсетудің бизнес-процестерін оңтайландыру шеңберінде қызмет көрсету және ұсынылатын қызметтер тізбесі, қызмет көрсетуді электрондық нысанға аудару, бір мемлекеттік қызметті композиттік көрсетуге аудару мерзімдерін, сондай-ақ біржолғы парольді қолдана отырып, бір мемлекеттік қызметті көрсету мерзімдерін оңтайландыру туралы шешім қабылданды. Оңтайландыру нәтижесінде Ұлттық Банк көрсететін қызметтер саны 46-дан 41-ге азайды, оның 27-і электрондық және қағаз нысанда, 8-і – тек электрондық нысанда, 6-ы – тек қағаз нысанда көрсетіледі, оның ішінде 2-уі 2019 жылғы 1 шілдеден бастап алып тасталады. Сонымен қатар мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді алу үшін ұсынылатын құжаттар тізбесін 38,4%-ға қысқарту; 23 мемлекеттік көрсетілетін қызметтің қызмет көрсету мерзімін 60%-ға дейін қысқарту болжанады.

Тәуелсіз зерттеу орталығы өткізген қоғамдық мониторингтің нәтижелері бойынша Ұлттық Банк көрсеткен мемлекеттік қызметтерге қанағаттану деңгейі 87,9%, орташа балл – 5-тен 4,87 болды. Қоғамдық мониторингке қатысқан мемлекеттік органдар рейтингінде Ұлттық Банк жетекші орында тұр.

2-тарау. Сыртқы және ішкі макроэкономикалық орта

2.1. Әлемдік экономиканың дамуы

ХВҚ бағалауы бойынша, 2018 жылы әлемдік экономиканың өсуі баяулады және 3,7%-ды құрады. Баяулау Еуропалық одақтың кейбір елдеріндегі, Қытайдағы, Үндістандағы, Түркиядағы, Жапониядағы экономикалық белсенділіктің төмендеуі, сауда соғыстары және АҚШ-тың протекционистік саясатына байланысты халықаралық сауда көлемінің азаюы, сондай-ақ өңдеуші өнеркәсіптегі жалпы баяулау салдарынан болды.

2018 жылы Ресей экономикасы нақты көрсеткіш бойынша 2,3%-ға¹ өсті. 2018 жылдың жоғары мәндері пайдалы қазбаларды өндірудің, құрылыстың, қаржы және сақтандыру қызметінің өсуіне байланысты болды. Резиденттердің көмірсутегіне бағаның құлдырауымен бірге қатаң санкциялық саясат аясында федералдық қарыз облигациялары нарығынан кетуі 2018 жылы Ресей рублінің құнсыздануының негізгі себептері болды. Нәтижесінде, Ресей рублінің айырбастау бағамы бір жылда АҚШ долларына қатысты өз құнының 21%-ын² жоғалтты. 2018 жылдың қорытындысы бойынша жылдық инфляцияның көрсеткіші 4,3%-ды³, кейін 2017 жылы 2,5%-ды құрады. Баға өсуінің осылайша күрт жылдамдатылуы қосылған құн салығы мөлшерлемесінің өсуін күту және рубльдің әлсіреуінің салдары аясында болды.

Қытай экономикасы жыл бойы баяулады, 4-тоқсанға қарай ІЖӨ-нің өсуі 6,4%-ға⁴ дейін (2017 жылғы 4-тоқсанда ІЖӨ-нің нақты өсуі 6,8%-ды құрады) баяулады. Бірінші кезекте, АҚШ-пен сауда соғысы, ішкі әлсіз тұтынушылық сұраныс және нарықты қаржылық реттеуді қатаңдатуға байланысты инвестициялардың негізгі капиталға төмен көрсеткіштері экономиканың баяулауына әсер еткен неғұрлым маңызды себептердің бірі болды. Осы факторлардың аясында, сондай-ақ энергия тасымалдағыштарға бағаның төмендеуіне байланысты жылдық инфляция сол сияқты баяулады. Юаньнің АҚШ долларына қатысты орташа жылдық бағамы 2017 жылмен салыстырғанда 2,1%-ға⁵ әлсіреді.

Еуропалық одақ елдерінің экономикасы Германиядағы, Франциядағы және Италиядағы экономикалық өсудің неғұрлым баяу қарқындары нәтижесінде өсудің баяулауын (2018 жылғы 1-тоқсандағы 2,3%-дан 2018 жылғы 3-тоқсандағы 1,8%-ға дейін⁶) көрсетті. Бұл елдердегі экономикалық өсудің баяулауы өнеркәсіптік сектордың әлсіз көрсеткіштеріне, мемлекеттік берешектің жоғары деңгейіне, саяси тәуекелдердің туындауы мен шиеленісуіне байланысты. Еуроның АҚШ долларына қатысты орташа жылдық

¹ Ресей Федерациясы Росстатының деректері бойынша.

² Ресей Федерациясы Орталық Банкінің деректері бойынша.

³ Ресей Федерациясы Федералдық мемлекеттік статистика қызметінің (Росстат) деректері бойынша.

⁴ Қытайдың Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша.

⁵ Reuters деректері бойынша.

⁶ Eurostat деректері бойынша.

айырбастау бағамы 2017 жылмен салыстырғанда 4,5%-ға⁷ әлсіреді. Бұл ретте, жылдық инфляция мұнайдың әлемдік бағасының серпініне сәйкес жыл бойы алдымен жылдамдатылды, 2018 жылдың соңына қарай 1,8%-ға дейін баяулады.

Елдегі экономикалық белсенділіктің кеңеюіне байланысты, сол сияқты инфляцияның таргеттелген деңгейге жетуімен қоса еңбек нарығындағы жағымды көрсеткіштер аясында АҚШ-тың Федералдық резервтік жүйесі 2018 жыл бойы төрт рет базалық пайыздық мөлшерлемені көтерді. Осылайша, 2018 жылғы желтоқсандағы жағдай бойынша мөлшерлемелердің диапазоны 2,25–2,50%-ды құрады.

Әлемдік тауар нарықтары үшін 2018 жылды жалпы алғанда қалыпты теріс деп сипаттауға болады. Жыл бойы АҚШ-тың санкциялық саясатына байланысты мұнайдың жетіспеу қаупінің өсуі аясында, сол сияқты ОПЕК+ елдерінің мұнайды өндіруді қысқарту туралы уағдаластығына байланысты мұнайдың бағасы өсуін көрсетті. Алайда, жыл соңында әлемдік экономиканың баяулауын күту аясында мұнайдың бағасы күрт төмендеді. Нәтижесінде, 2018 жылғы желтоқсанда Brent маркалы мұнайдың бағасы 57,4 АҚШ долларын құрады, 2017 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда төмендеу 10,9%-ды⁸ құрады.

Металл нарығы АҚШ пен Қытай арасындағы сауда қатынастарының нашарлауына, АҚШ-тың металл өндіру жөніндегі Ресей компанияларына қарсы санкцияларына, АҚШ-тың Федералдық резервтік жүйесінің қатаң ақша-кредит саясаты аясында АҚШ долларының нығаюы ықпалымен валюталық нарықтардың құбылмалылығына, сондай-ақ Қытай тарапынан сұраныстың баяулауына байланысты факторлардың айтарлықтай қысымында болды. Нәтижесінде, 2018 жылдың соңына қарай металдар бағасының төмендеуі байқалды, неғұрлым маңыздысы қорғасынға (2017 жылдың желтоқсанымен салыстырғанда құлдырау 21,3%-ға), мырышқа (18,3%-ға) және мысқа (11,4%-ға) тиесілі. Жоғары әлемдік сұранысқа байланысты алюминийдің бағасы тек 8,1%-ға⁹ төмендеді.

2018 жылы аталған сыртқы экономикалық факторлар Қазақстан экономикасына оң, сол сияқты теріс әсер етті. Жағымды жайттардың ішінде жыл бойы өсіп отырған мұнайдың әлемдік бағасын, Еуропалық одақтың, Қытайдың және Ресейдің негізгі сауда әріптес елдері экономикасының қалыпты өсу қарқындарын, сондай-ақ аталған елдердегі инфляциялық процестердің баяулауын атап өтуге болады, бұл Қазақстандағы тұтынушылық бағаларға инфляциялық қысым тәуекелін азайтты. Жыл соңында төмендеген мұнай бағасы, әлемдегі валюталық ауытқулардың күшеюі және соның салдары ретінде дамушы елдер ұлттық валютасының АҚШ долларына қатысты құнсыздануы, сондай-ақ әлемдік сауда қатынастарындағы шиеліністің сақталуы жағымсыз факторлар болды.

⁷ Reuters деректері бойынша.

⁸ U.S. Energy Information Administration деректері бойынша.

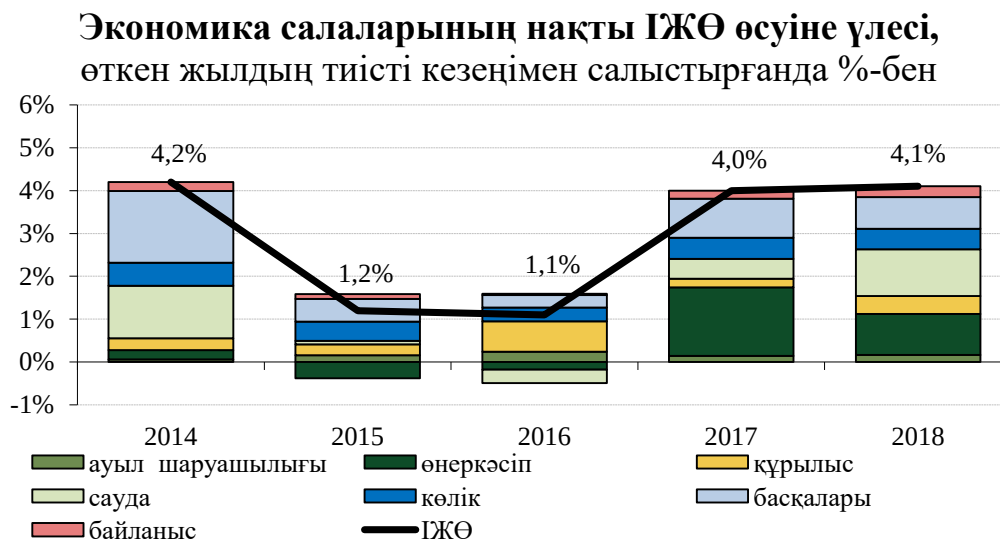
⁹ Reuters деректері бойынша.

2.2. Экономиканың нақты секторы

2018 жылы Қазақстан экономикасы әлемдік тауар және шикізат нарықтарындағы баға ахуалының қолайлы жағдайында дамыды, ол елдің негізгі кен орындарында мұнай мен газ конденсатын өндіру көлемінің ұлғаюы аясында экспорт өсуінің жылдамдатылуына әсер етті. Халықтың нақты ақшалай кірістерінің өсуі, экономикадағы инфляциялық процестердің баяулауы және тұтынушылық кредиттеудің оң серпіні аясында тұтынушылық сұраныстың жағымды серпіні байқалды.

Мәселен, жедел деректер бойынша 2018 жылы Қазақстанның ІЖӨ-і 2017 жылмен салыстырғанда нақты көрсеткіш бойынша 4,1%-ға ұлғая отырып, ағымдағы бағалармен 58,8 трлн теңгеге дейін өсті (2.2.1-сурет).

2.2.1-сурет

2018 жылы экономиканың барлық негізгі салалары бойынша өсу байқалды. Өнеркәсіп пен сауда ІЖӨ өсуінің жағымды серпініне айтарлықтай үлес қосты. Өнеркәсіптік өндіріс көлемі 2018 жылы 4,1%-ға өсті. Елдің ірі кен орындарында өңделмеген мұнайды өндіруді кеңейту, сондай-ақ табиғи газды, көмірді және лигнитті, темір кенін және түсті металдар кендерін өндіру көлемінің тұрақты өсу қарқындары тау-кен өндіру өнеркәсібінің 4,6%-ға өсуінің себебі болды. Өндеуші өнеркәсіптегі 4,0%-ға өсу аралық тауарлар, сол сияқты тұтынушылық мақсаттағы тауарлар өндірісінің ұлғаюымен қамтамасыз етілді. Машина жасау (14,1%) және мұнай өндеу (8,1) өсудің негізгі көздері болды.

Бөлшек (6,5%-ға) және көтерме (8,2%-ға) тауар айналымының өсуі нәтижесінде сауда көлемінің ұлғаюы 7,6%-ды құрады. Халықтың нақты ақшалай кірістерінің өсуі тұтынушылық кредиттеудің өсуімен жиынтықта 2018 жыл бойы ішкі сұранысқа және бөлшек саудаға жағымды әсер етті.

Көтерме сауданың өсуі азық-түлікке жатпайтын тауарларды, оның ішінде өңделмеген мұнай мен металдарды сатудың ұлғаюына байланысты болды.

Мемлекеттік тұрғын үй бағдарламаларын және инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру құрылыс жұмыстары көлемі өсуінің (4,1%-ға өсу) елеулі факторы болды. Елдің көлік-логистикалық инфрақұрылымын (автомагистральдардың, жолдардың, теміржол жолдарының, көпірлердің және тоннельдердің құрылысы) дамыту жөніндегі құрылыс жұмыстары және Шымкент мұнай өңдеу зауытын жаңғырту мен қайта құруды аяқтау өсуге оң үлес қосты.

Саудадағы жағымды серпінге және тұрақты сыртқы сұранысқа байланысты көлік және қоймаға жинау қызметтерінің көлемі 2018 жылы 4,6%-ға өсті. Саланың өсуіне теміржол, автокөлік және құбыр арқылы тасымалдау қызметтері жағымды әсер етті.

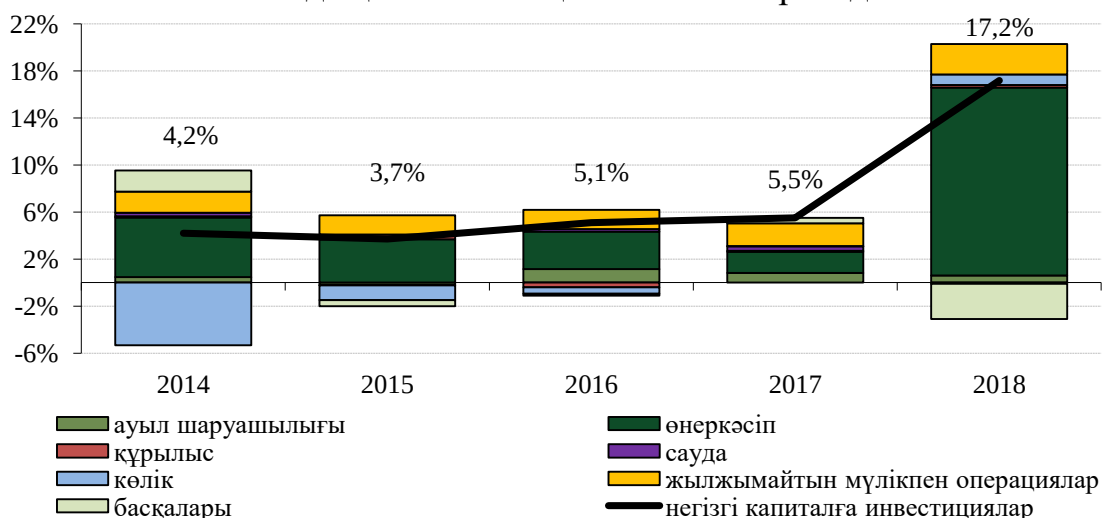
Интернет желісі мен телекоммуникациялық қызметтердің өсуі ақпарат және байланыс саласындағы өсудің (2,6%) негізгі көзі болды. Ауыл шаруашылығы жалпы өнімі өндірісінің өсуі 2018 жылы 3,4%-ды құрады. Саланың ұлғаюына мал шаруашылығы (3,9%) және өсімдік шаруашылығы (3,1%) оң үлес қосты.

2018 жылы негізгі капиталға инвестициялар көлемі 17,2%-ға (2017 жылы – 5,5%-ға) ұлғайды (2.2.2-сурет). Өсу негізінен өнеркәсіпке (27,1%-ға), жылжымайтын мүлікпен операцияларға (20,1%), көлік және қоймаға жинауға (6,1%) және ауыл шаруашылығына (14,2%) инвестициялардың түсуінің ұлғаюымен қамтамасыз етілді. Негізгі капиталға инвестициялардың құрылымында едәуір үлесті тау-кен өндіру өнеркәсібі (40,4%), жылжымайтын мүлікпен операциялар (12,8%), көлік және қоймаға жинау (12,7%) алды.

2.2.2-сурет

Негізгі капиталға инвестициялардың өсуіне экономика салаларының үлесі,

өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда %-бен

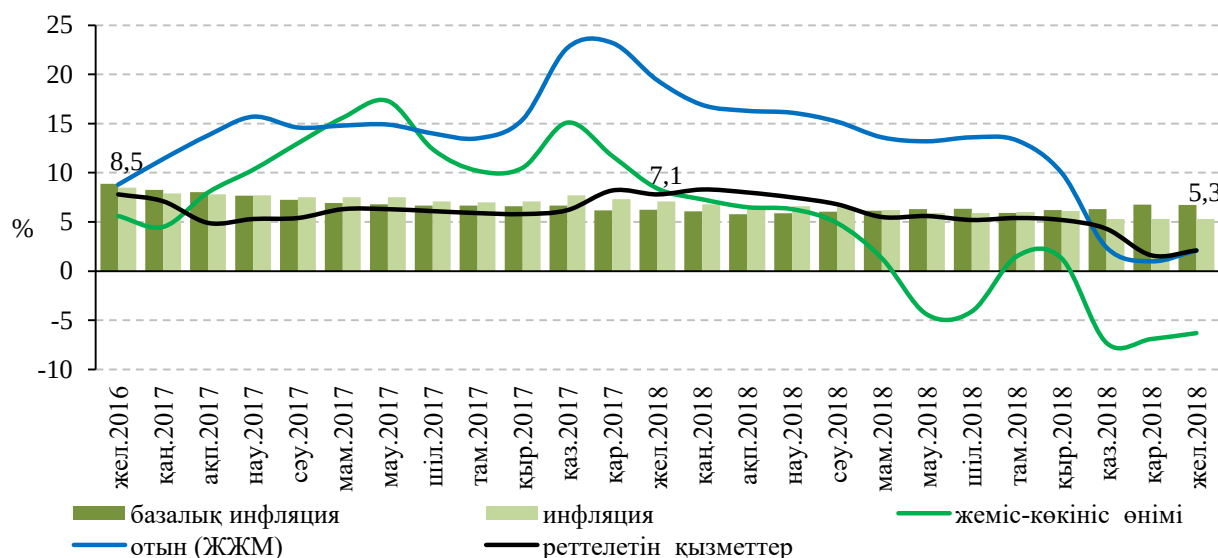
Кәсіпорындардың меншікті қаражаты бұрынғыша негізгі капиталға инвестицияларды қаржыландырудың негізгі көзі болып отыр, оның инвестициялардың жалпы көлеміндегі үлесі 73,1%-ды құрады.

2.3. Инфляция

Қазақстандағы инфляция баяулауын жалғастырды және 2018 жылдың қорытындысы бойынша 5,3%-ды (2017 жылы – 7,1%) құрады. Базалық инфляция жыл бойы 2018 жылдың қорытындысы бойынша 6,2%-дан 6,7%-ға дейін өсіп, жалпы инфляциядан жоғары деңгейде сақталды (2.3.1-сурет).

2.3.1-сурет

Базалық инфляцияның, инфляцияның және оның құрауыштарының серпіні

Инфляцияның баяулауы жеміс-көкөніс өніміне және энергия ресурстарына бағаның төмендеуіне ықпал еткен ұсыныс факторының әсеріне байланысты болды. Ішкі өндірісті ұлғайту нәтижесінде бензиннің бағасы төмендеді. Инфляцияның төмен серпініне сол сияқты 2018 жылдың соңында мемлекеттік шараларды күшейту аясында табиғи монополиялар тарифтері өсуі қарқындарының айтарлықтай төмендеуі ықпал етті. Реттелетін қызметтер тарифтері өсуінің инфляцияға үлесі екі еседен астам қысқарды, өсу қарқыны соңғы жылдардағы ең төменгі деңгей болды.

Сонымен қатар, инфляциялық процестер халықтың нақты кірістерінің қалпына келу, сол сияқты тұтынушылық кредиттеудің жағымды өсу қарқындары аясында тұтынушылық сұраныстың жалғасып отырған кеңеюімен қолданды. Оған қоса, жыл соңында әлемдік және ішкі нарықтардағы дәнді дақылдардың қымбаттауы, сондай-ақ өңдеуші саладағы ішкі өндіріс нәтижесінде ауыл шаруашылығы тарапынан инфляциялық қысым күшейді. Импорт тарапынан жылдың бірінші жартыжылдығында инфляцияның бағаның

өсуіне ықпалы шектеулі болып қалды, алайда 4-тоқсанда теңгенің айырбастау бағамының құбылмалылығының артуына байланысты импортталатын тұтынушылық тауарлардың қымбаттауы байқалды.

Инфляция құрылымында өсу қарқындарының баяулауы барлық негізгі құрауыштар бойынша байқалды: азық-түлік тауарлары – 6,5%-дан 5,1%-ға дейін, азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 8,9%-дан 6,4%-ға дейін, ақылы қызметтер – 5,9%-дан 4,5%-ға дейін.

Нақты секторда ауыл шаруашылығы өнімдерінің 7,8%-ға (2017 жылы – 2,6%), өңдеуші өнеркәсіптің – 10,3%-ға (7,1%) қымбаттауы тіркелді. Тұтыну тауарларының көтерме саудасында өсу қарқындарының сақталғандығы байқалды – 4,2% (4,1%). Импортталатын тауарлар теңгемен 7,9%-ға (6,8%), оның ішінде тұтыну тауарлары – 9,9%-ға (7,3%) қымбаттады.

2.4. Мемлекеттік фискалдық саясат

2018 жылы Қазақстанның фискалдық саясаты бюджет тапшылығын балансқа келтіру және бюджеттің мұнайдан түсетін кірістерге тәуелділігін төмендетуге бағытталды. Бұл Ұлттық қордан берілетін трансферттер көлемінің қысқаруына байланысты бюджеттің кіріс бөлігінің төмендеуіне, сондай-ақ шығыстар тиімділігінің бірқалыпты өсуіне әкелді. Осылайша, 2017 жылмен салыстырғанда мемлекеттік бюджеттің кірістері 6,6%-ға азайды.

Ұлттық қордан бюджетке берілетін трансферттер түсімі 2017 жылғы 4,4 трлн теңгеден 2018 жылғы 2,6 трлн теңгеге дейін 41,1%-ға қысқарды. Мұндай төмендеу нысаналы трансферттің жоқтығы салдарынан болды (2017 жылы ол 2 трлн теңгені құрады). Нәтижесінде 2017 жылмен салыстырғанда Ұлттық қордан берілетін трансферттердің мемлекеттік бюджет кірістерінің құрылымындағы үлесі 38,2%-дан 24,1%-ға дейін қысқарды. Сонымен қатар, салық түсімдерінің үлесі 58,9%-дан 73,0%-ға дейін айтарлықтай өсті (2.4.1-сурет).

2.4.1-сурет

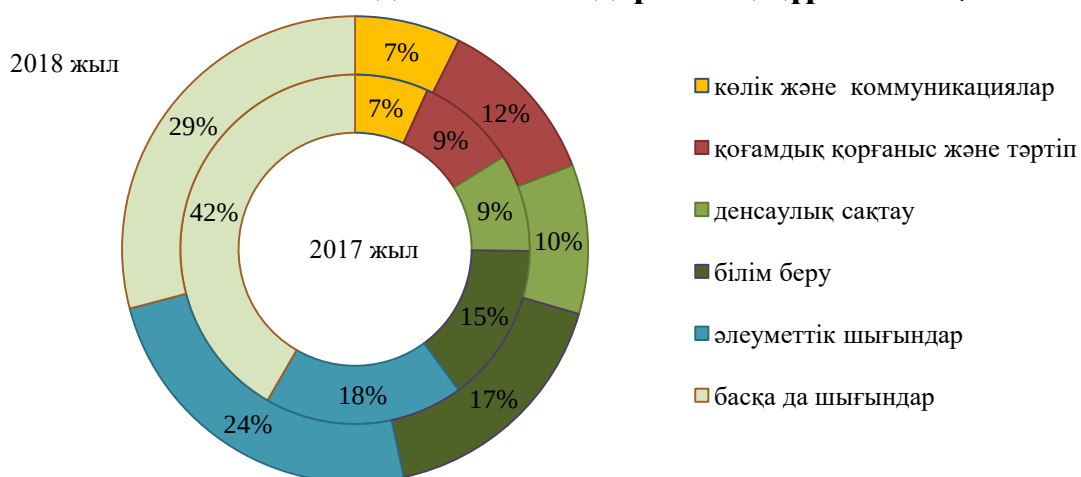

Ел бюджетіне салық түсімдері 15,8%-ға өсті. Салықтар құрылымында 22,2% ең үлкен өсуді қосылған құн салығынан түскен түсімдер (экономиканың негізгі секторларында тауарлар өндірісінің 4,1%-ға және көрсетілетін қызметтердің 4,1%-ға өсуінің, сондай-ақ салықтық басқаруды жетілдіру аясында), 21,8% акциздер (темекі өнімдері мен алкоголь өнімдеріне акциз мөлшерлемесінің кезең-кезеңмен көтерілуіне байланысты), сондай-ақ 18,9% халықаралық саудаға және сыртқы операцияларға салықтан (шикізатқа әлемдік бағалардың өсуі, сондай-ақ 2018 жылы рекордтық өндіру көлемінің аясында мұнайға салынатын экспорттық кеден бажының өзгермелі мөлшерлемесінің өсуі нәтижесінде) түскен түсімдер көрсетті. Салық заңнамасының өзгеруі және басқаруды жетілдіру нәтижесінде корпоративтік табыс салығы бойынша түсімдер 9,7%-ға, жеке табыс салығы бойынша 11,8%-ға өсті.

2018 жылы кірістердің төмендеуі аясында мемлекеттік бюджет шығындарының 9,1%-ға қысқаруы болды. Облыстық бюджеттерге берілетін субвенцияларға шығындар 57,4%-ға, сондай-ақ басқа да шығындар 10,2 есеге азайды (2017 жылғы жоғары базаның салдарынан)¹⁰. Бұл ретте, дәстүрлі түрде мемлекеттік шығыстардың бас бенефициарлары болып табылатын баптар бойынша қалыпты өсу сақталды. Әлеуметтік көмек пен қамсыздандыруға арналған шығындар 19,5%-ға (нәтижесінде шығындардың жалпы құрылымындағы үлес 18,4%-дан 24,2%-ға өсті), білім беруге 5,7%-ға (өсу 14,8%-дан 17,2%-ға дейін), денсаулық сақтауға 4%-ға (өсу 9,0%-дан 10,3%-ға дейін) өсті (2.4.2-сурет).

2.4.2-сурет

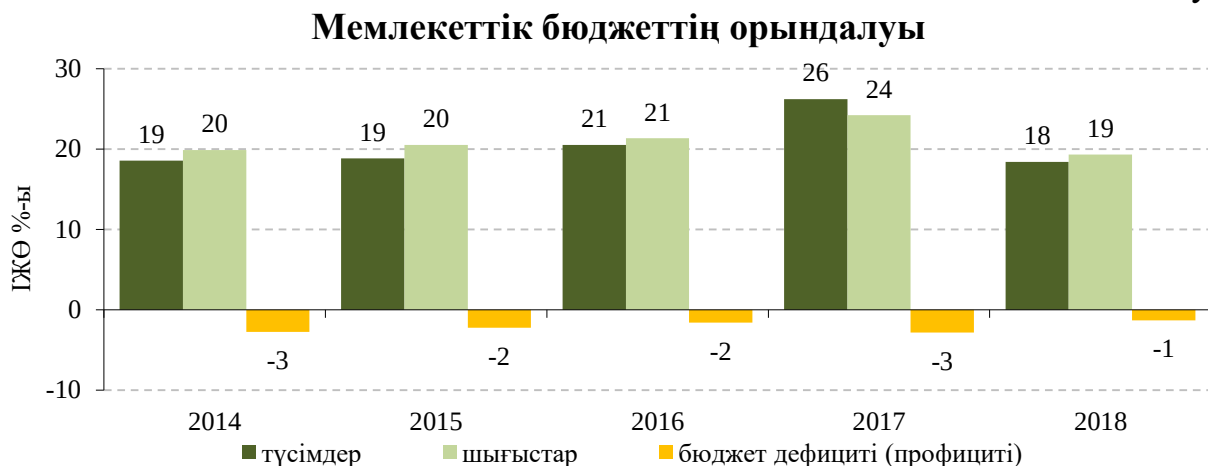
Мемлекеттік бюджет шығындарының құрылымы, %

2018 жылдың қорытындысы бойынша мемлекеттік бюджет тапшылығы 833,1 млрд теңге, немесе ІЖӨ-нің 1,3%-ын құрады, бұл соңғы 10 жыл ішіндегі ең төменгі көрсеткіш болып табылады (2.4.3-сурет). Мұнайға жатпайтын тапшылық ІЖӨ-нің 9,1%-ы деңгейінде қалыптасты.

¹⁰ Басқа шығыстар 2017 жылы басым жағдайда нысаналы трансферттің есебінен қаржыландырылды.

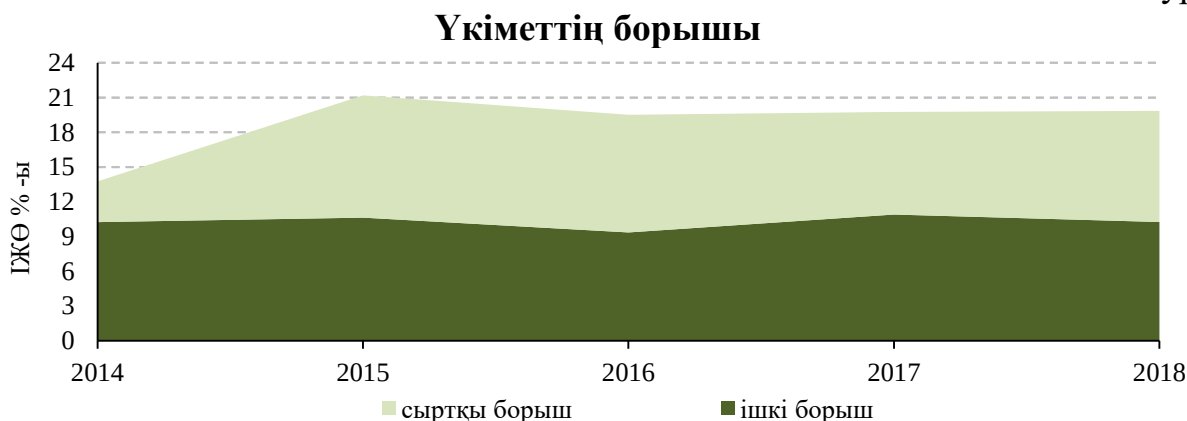
2.4.3-сурет

Ұлттық қорға түсімдер (инвестициядан түскен кірістерді есептемегенде) 2014 жылдан бері алғаш рет республикалық бюджетке трансферттерді алудан 549,2 млрд теңгеге асып түсті. Мұнай секторы кәсіпорындарынан тура салықтар түріндегі түсімдер 55,7% -ға ұлғайды, ол негізінен, корпоративтік табыс салығынан түсімдердің 75,6%-ға және жасалған келісімшарттар бойынша өнімді бөлу бойынша Қазақстан Республикасының үлесінің 2,5 есеге өсуі есебінен болды. Сондай-ақ, Ұлттық қорды басқарудан түскен инвестициялық кірістердің 29,2%-ға ұлғаюы байқалды.

2018 жылдың қорытындысы бойынша сыртқы мемлекеттік борыш 5,6 трлн теңге (14,7 млрд АҚШ долл.), немесе 2017 жылдың соңындағы деңгеймен салыстырғанда 23,5%-ға ұлғайып, ІЖӨ-нің 9,6%-ын құрады (2.4.4-сурет). Бұл 4-тоқсанда 1,1 млрд еуро сомаға еурооблигацияларды ірі орналастырудың нәтижесінде болды. Үкіметтің сыртқы борышының жалпы құрылымының 50%-ын еурооблигациялар, көлемі бойынша екінші және үшіншілер 26,1% және тиісінше 14,7% Халықаралық қайта құру және даму банкінің және Азия даму банкінің сыртқы борыштары болып қалуда. Үкіметтің ішкі борышы ұзақ мерзімді қазынашылық міндеттемелердің өсуі есебінен 7,3%-ға өсті және жыл соңына 6,0 трлн теңге, немесе ІЖӨ-нің 10,3%-ын құрады.

2.4.4-сурет.

2.5. Төлем балансы және сыртқы борыш

Төлем балансының жай-күйі 2018 жылы мұнайдың әлемдік бағасының қолайлы конъюнктурасымен және жағымсыз сыртқы факторлардың әсерінен теңгенің АҚШ долларына қарағанда әлсіреуімен айқындалды, бұл отандық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін сақтауға және импортты тежеуге мүмкіндік берді.

Brent сұрыпты мұнайдың бағасы 2018 жылы орташа алғанда бір баррель үшін 71,1 АҚШ долларын құрады, бұл 2017 жылғы көрсеткіштен (бір баррель үшін 54,4 АҚШ доллары) 30,7%-ға жоғары. Мұнай бағасының серпініне ілесе отырып жыл бойында мұнай экспортының көлемі де өсті. Алайда, экспорттың өсуімен қатар, тікелей шетелдік, оның ішінде бірлескен кәсіпорындардың қызметіне қайта инвестициялаушы инвесторлардың кірістері де өсті.

2018 жылдың қорытындысы бойынша ағымдағы операциялар шоты шамалы тапшылықпен 51,7 млн АҚШ долл. немесе ІЖӨ-ға 0,03%-бен қалыптасты (2017 жылы тапшылық 5,1 млрд АҚШ долл. құраған). Бұл ретте, 2018 жылғы 4-тоқсанда ағымдағы шоттың оң сальдосы қалыптасты және 1,5 млрд АҚШ долл. құрады (2.5-бөлімге 1-қосымша, 2.5.1-кесте).

Ағымдағы шот жай-күйінің жақсаруы 2017 жылмен салыстырғанда сауда балансының оң сальдосының айтарлықтай өсуімен байланысты болды, ол 26,4 млрд АҚШ долларын (2017 жылы – 16,7 млрд АҚШ доллары) құрады. Бұл ретте 2018 жылғы 4-тоқсанда сауда балансының оң сальдосы 2014 жылдан бері алғаш рет 7 млрд АҚШ долларынан асып түсті.

Тауарлар экспорты 2018 жыл ішінде 26,1%-ға, немесе 12,3 млрд АҚШ долл. ұлғайды және 59,6 млрд АҚШ долл. құрады. Мұнай мен газ конденсаты экспортының құны (жалпы экспорттың 62,0%-ы) келісімшарттық бағалардың өсуі есебінен 42,2%-ға өсті. Қара металдың экспорты 0,8%-ға біраз төмендеді, түсті металдардың экспорты 11,9%-ға төмендеді, астық экспорты 1,6 есеге ұлғайды.

Тауарлар экспортының өсімі импорт өсімінен үш есе асып түсті - 2018 жыл ішінде тауарлар импорты 8,8%-ға өсіп, 33,3 млрд АҚШ долл. құрады. 2018 жылдың қорытындысы бойынша импорттың өсуі негізгі тауарлар номенклатурасының барлық топтары бойынша болды. 17,3%-ға ең үлкен ұлғаю инвестициялық тауарларды әкелу болды (ресми импорттың 37,0%-ы). Аралық өнеркәсіптік тұтыну тауарларының импорты 6,5%-ға өсті. Тұтыну тауарлары бойынша ресми импорттың құны 5,2%-ға ұлғайды, оның ішінде азық-түлік тауарларын әкелу 3,4%-ға, азық-түлікке жатпайтын тауарларды әкелу 6,5%-ға өсті.

Тауарлық экспорттан алынатын түсімдер шетелдік тікелей инвесторлар кірістерінің 2018 жыл ішінде 20,5 млрд АҚШ долл. дейін 23,7%-ға өсуіне ықпал етті. Бұл кірістердің жартысы қазақстандық еншілес кәсіпорындарды қаржыландыруға бағытталды. Тікелей инвестициялау қатынастарымен байланысты емес кредиторларға сыйақы төлеу 4,0%-ға ұлғайып, 2,7 млрд АҚШ

долл. құрады. Жалпы алғанда, бастапқы кірістердің теріс сальдосы 22,1 млрд АҚШ долл. (2017 жылы – 18,1 млрд АҚШ долл.) құрады.

Халықаралық көрсетілетін қызметтер балансының тапшылығы 2017 жылғы көрсеткішке қарағанда 28,5%-ға ұлғайып, 4,6 млрд АҚШ долл. құрады. Тапшылықтың ұлғаюы көрсетілетін қызметтер экспортының 11,8%-ға ұлғаюы кезінде көрсетілетін қызметтер импортының 17,7%-ға өсуі есебінен болды.

2018 жылы қаржылық шот (Ұлттық Банктің резервтік активтерімен операцияларды есептемегенде) 2,6 млрд АҚШ долл. оң сальдомен қалыптасты (2017 жылы - 5,5 млрд АҚШ долл. теріс сальдо). Міндеттемелердің төмендеуі активтердің қысқаруынан асып түсті, ол қаржы операциялары бойынша капиталдың таза әкетілуін немесе «қалған елдерді таза кредиттеуді» қамтамасыз етті.

Тікелей шетелдік инвесторлар бойынша капиталдың таза әкелінуі (теріс сальдо) активтердің қысқаруы және резиденттер міндеттемелерінің өсуі нәтижесінде 4,9 млрд АҚШ долл. құрады (2017 жылы – 3,8 млрд АҚШ долл.). Тікелей инвестициялау операциялары бойынша резиденттер активтерінің 4,7 млрд АҚШ долл. төмендеуі, негізінен, шетелдік үлестес компаниялардың қазақстандық кәсіпорындар алдында өздерінің борыштық міндеттемелерін өтеуімен, сондай-ақ бейрезиденттердің қазақстандық резиденттердің пайдасына төлем балансының жіктелуі бойынша капиталды алу ретінде қарастырылатын дивидендтерді көлемді төлеумен (басқаша айтқанда супердивидендтер) байланысты болды.

2018 жылы тікелей шетелдік инвестициялар бойынша 208,1 млн АҚШ долл. мөлшеріндегі таза өсім 6,9 млрд АҚШ долларға кірістерді қайта инвестициялаумен қамтамасыз етілді. Бейрезиденттерге айтарлықтай көлемде супердивидендтер төлеу капиталдың алынуына әкелді және резиденттердің тікелей шетелдік инвестициялары бойынша міндеттемелерінің өсімін өтеді. 2018 жылы сондай-ақ, қазақстандық кәсіпорындардың үлестес тұлғалар алдында фирмааралық берешегін өтеуі орын алды.

Шетелдік тікелей инвестициялардың Қазақстанға жалпы әкелінуі 2017 жылдың көрсеткішіне қарағанда 15,8%-ға өсті және 24,3 млрд АҚШ долл. құрады. Шетелдік тікелей инвестициялардың жалпы әкелінуінің жартысына жуығын (49,8%) шикі мұнай мен табиғи газ өндіруге салымдар құрады, олар 12,1 млрд АҚШ долл. дейін 25,7%-ға ұлғайды. Шетелдік тікелей инвестициялардың металлургиялық өнеркәсіпке салымдары (11,3%) 38,3%-ға төмендеді және 2,7 млрд АҚШ долл. құрады, көтерме және бөлшек саудаға, автокөлік жөндеуге (13,5%) 3,3 млрд АҚШ долл. дейін 3,9%-ға ұлғайды.

Портфельдік инвестициялар бойынша резиденттер активтерінің айтарлықтай төмендеуі кезінде олардың міндеттемелерінің айтарлықтай қысқаруы есебінен 2,6 млрд АҚШ долл. мөлшерінде (2017 жылы – 5,4 млрд АҚШ долл. таза әкеліну) таза әкетілу тіркелді. Портфельдік инвестициялар бойынша қаржы активтерінің 1,0 млрд АҚШ долл. қысқаруы резиденттердің

шетелдік бағалы қағаздарды сатуларымен байланысты болды. Портфельдік инвестициялар бойынша міндеттемелердің 3,6 млрд АҚШ долл. төмендеуі «ҚазМұнайГаз» Барлау Өндіру» АҚ-тың өз акцияларын және жаһандық депозитарлық қолхаттарды сатып алуы және қазақстандық кәсіпорындар мен банктердің бұрын олар шығарған еурооблигацияларды өтеуімен байланысты болды. Резиденттердің портфельдік инвестициялардағы міндеттемелерінің азаюына сондай-ақ, резиденттердің қосалқы нарықта еурооблигациялар сатып алулары әсер етті. Қаржы министрлігінің 1,1 млрд еуро сомаға еурооблигацияларының жаңа шығарылымы және «Қазатомөнеркәсібі» ұлттық атом компаниясы» АҚ-тың 451 млн АҚШ долл. мөлшеріндегі жалпы сомаға өз акциялары мен депозитарлық қолхаттарын орналастыруы резиденттердің портфельдік инвестициялары бойынша міндеттемелерінің төмендеуін ішінара өтеді.

«Басқа инвестициялар» бабында көрсетілген орта және ұзақ мерзімді борыштық құралдар бойынша 2018 жылы 2,5 млрд АҚШ долл. капиталдың таза әкетілуі (2017 жылы – таза әкеліну 0,5 млрд АҚШ доллары) қазақстандық банктердің, мемлекеттік басқару органдарының және банктік емес сектор кәсіпорындарының кредиттер мен қарыздар бойынша бейрезиденттер алдындағы міндеттемелерін өтеуі есебінен қамтамасыз етілді.

Қысқа мерзімді борыштық құралдар бойынша 2,2 млрд АҚШ долл. таза әкетілу (2017 жылы – 4,0 млрд АҚШ долл.) Ұлттық қордың шетелдік шоттардағы қысқа мерзімді активтерінің өсуімен және Ұлттық Банктің бағалауы бойынша халықтың қолындағы қолма-қол шетел валютасының ұлғаюына байланысты болды.

Төлем балансының операциялары бойынша резервтік активтер (Ұлттық қордың активтерін есептемегенде) жылдың басында 1,5 млрд АҚШ долларына қысқарып, 2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша 30,9 млрд АҚШ долларын құрады, бұл Қазақстанның тауарлар мен көрсетілетін қызметтер импортының 8,2 айын қаржыландыруды қамтамасыз етеді.

2018 жылдың соңында Қазақстан Республикасының сыртқы борышы 158,8 млрд АҚШ долларын құрады, оның 7,8%-ы немесе 12,3 млрд АҚШ доллары – мемлекеттік сектордың сыртқы борышы, 3,6% немесе 5,8 млрд АҚШ доллары – «Банктер» секторының сыртқы борышы, 25,0% немесе 39,7 млрд АҚШ доллары – «Басқа секторлардың» тікелей инвестициялармен байланысты емес берешегі, ал қалған 63,6% немесе 101,1 млрд АҚШ доллары – осы сектордың фирмааралық берешегі (2.5-бөлімге 2-қосымша, 2.5.2-кесте).

Елдің сыртқы борышының көлемі 2018 жылы 8,4 млрд АҚШ долларына (2017 жылы – 3,9 млрд АҚШ долларына өсті), негізінен экономиканың барлық секторларының сыртқы міндеттемелерінің азаюы есебінен қысқарды.

Үкіметтің сыртқы борышы сыртқы қарыздарды өтеу және тәуелсіз еурооблигациялардың нарықтық құнының төмендеуі есебінен 2018 жылы 512,7 млн АҚШ долларына қысқарды. Ұлттық Банктің сыртқы міндеттемелері бейрезиденттер тарапынан қысқа мерзімді ноттарға сұраныстың төмендеуі

және олар бойынша теріс бағам айырмасы есебінен 155,9 млн АҚШ долларына қысқарды. «Банктердің» (банктер және «Қазақстанның Даму Банкі» АҚ) сыртқы борышы еурооблигацияларды және сыртқы қарыздарды жоспарлы және мерзімінен бұрын өтеу есебінен 749,7 млн АҚШ долларына қысқарды.

Сыртқы борыштың қысқаруы, ІЖӨ-нің және тауарлар мен қызметтер экспортының өсуі сыртқы борыштың салыстырмалы өлшемдерінің жақсаруына себепші болды: сыртқы борыштың ІЖӨ-ге қатынасы 2018 жылдың қорытындысы бойынша 93,1%-ды құрады (2017 жылдың қорытындысы бойынша – 102,7%), ал сыртқы борыштың тауарлар мен қызметтер экспортына қатынасы 237,3%-ды құрады (2017 жылдың қорытындысы бойынша – 310,8%) (2.5-бөлімге 3-қосымша, 2.5.3-кесте).

Қазақстанның таза сыртқы борышы 2018 жылы 1,4 млрд АҚШ долларына дейін 47,2 млрд АҚШ долларына ұлғайды және ІЖӨ-нің 27,7%-ын құрады.

Мемлекеттік сектор және «Банктер» секторы қалған әлемге қатысты таза кредитор (тиісінше 55,7 млрд және 91,4 млн АҚШ доллары), ал «Басқа секторлар» таза борышкер (103,0 млрд АҚШ доллары) болып отыр.

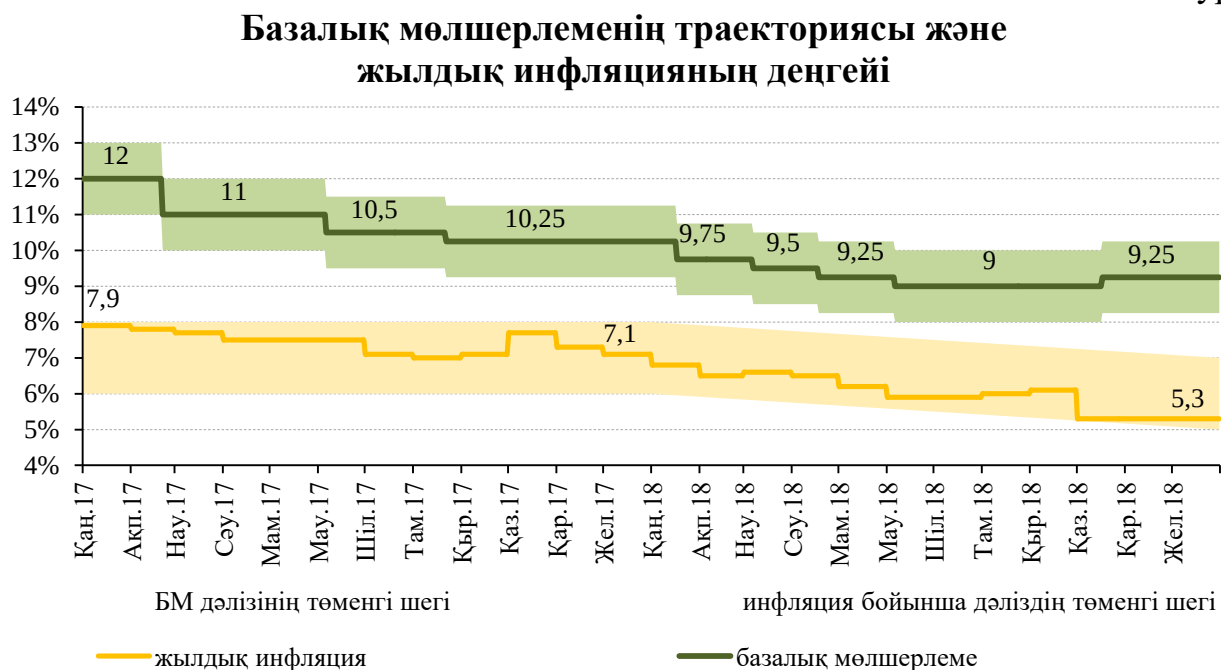
3-тарау. Ақша-кредит саясаты

3.1. Баға тұрақтылығын қамтамасыз ету

2018 жылы ақша-кредит саясаты инфляциялық таргеттеу және еркін өзгермелі айырбастау бағамы қағидаттарына негізделді және инфляция бойынша орташа мерзімді мақсатқа қол жеткізуге бағытталды. Инфляция бойынша нысаналы дәліз 2018 жылдың соңында 5-7% шегінде айқындалды.

2017 жылы Қазақстандағы экономика ахуалын жақсартуға ықпал еткен үрдістер 2018 жылдың басында да жалғасты. Осыған орай бірінші жартыжылдықта базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер көбінесе экономикалық ахуалдың оң дамуын күтулеріне себепші болды. Қазақстан үшін сыртқы нарықтарда қолайлы сауда талаптарын және негізгі сауда әріптестері елдеріндегі ахуалды сақтауға ақша-кредит саясатының жеңілдетілуі әсер етті. Тұтастай алғанда инфляцияның болжамды және нысаналы серпіні бір-біріне сәйкес келді. Базалық мөлшерлеме біртіндеп 10,25%-дан бастап 9%-ға дейін төмендетілді (3.1.1-сурет). Осы кезеңде Ұлттық Банк инфляция бойынша түпкілікті мақсаттарға қол жеткізу бойынша ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігі арналарының пәрменділігін күшейтуге көбірек назар аударды.

3.1.1-сурет

Инфляциялық қысымның біртіндеп төмендеуіне ақша-кредит талаптарын бейтарап жағдайына жуық деңгейде ұстап тұру, сондай-ақ инфляцияның сауда әріптестері елдеріндегі сол кезеңдегі инфляция аясының төмен болуына негізделген шектеулі инфляция импорты себепші болды. Инфляцияның

жылдам төмендеуінің тежеуші факторы халықтың нақты табыстары өсуінің қалпына келуі және тұтынушылық кредиттеудің өсуінің оң қарқыны нәтижесінде жиынтық сұраныстың кеңеюі болды.

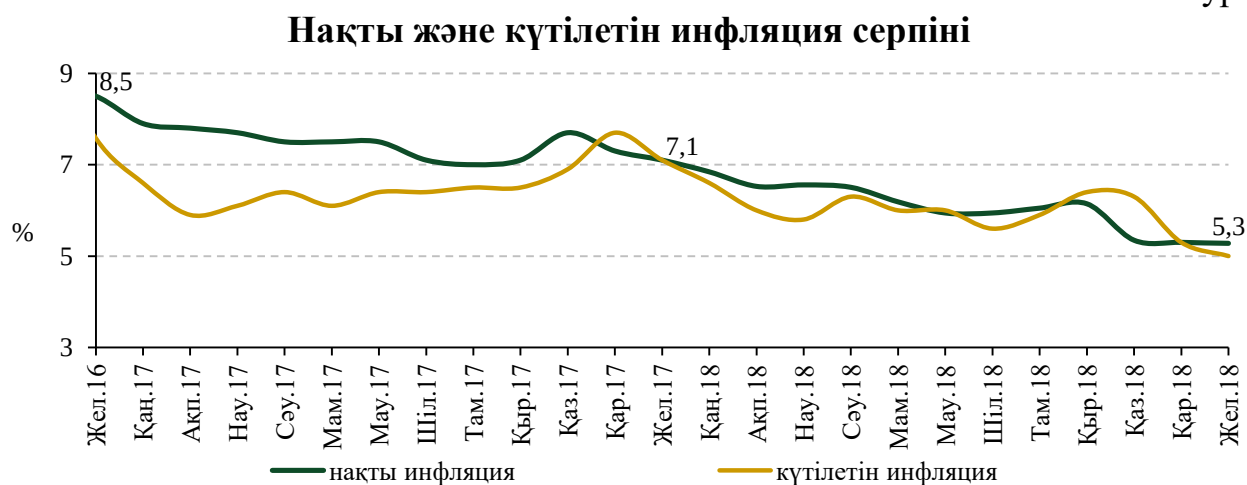
Ұлттық Банк екінші жартыжылдықтың басында ақша-кредит саясаты талаптарын жеңілдетуді тоқтата тұрды. 9 шілде және 3 қыркүйекте базалық мөлшерлеме 9% деңгейінде сақталды. Осы шешімдер тәуекелдер балансының инфляциялық факторлардың күшею жағына қарай жылжуына негізделген. Сыртқы сектор тарапынан халықаралық монетарлық талаптарды қатаңдату, дамушы нарықтардан капиталдың әкетілуі және негізгі сауда әріптестері елдерінде инфляцияны тездету бойынша күтулер жалғасты. Ішкі сектор тарапынан тұтынушылық кредиттеудің өсуімен және ынталандырушы фискалдық серпіндермен нығайтылған сұраныстың кеңеюі жалғасты.

Осы кезеңде бірінші орынға инфляцияны төмендету қарқынын баяулату тәуекелі орын алды, бұл Ұлттық Банктен түзету шараларын қабылдауды талап етті. 15 қазанда базалық мөлшерлеме 9,25%-ға дейін артты. Базалық мөлшерлеменің жаңа деңгейі теңгемен активтерге сұранысты арттыруға және валюта және ақша нарықтарындағы ахуалды тұрақтандыруға мүмкіндік берді. Тұтастай алғанда ақша-кредит талаптары бұл ретте бейтарап деңгейде қалды.

Халықтың инфляция бойынша күтулері тұрақсыз және елеулі жекелеген факторлардың әсеріне, сондай-ақ жекелеген тауарлар мен қызметтер нарықтарындағы күйзелістер және басқа елдердің валюталарына қатысты теңгенің айырбастау бағамының өзгеруіне ұшырағыш болып қалады.

Соған қарамастан, жыл қорытындылары бойынша инфляциялық күтулер төмендеу үрдісін көрсетті. 12 айдан кейін күтілетін инфляцияны сандық бағалау бір жылда 7,1%-дан бастап 5,0%-ға дейін төмендеді (3.1.2-сурет). Осы үрдіске сыртқы секторда қолайлы үрдістерге ерекше мән берген коммуникациялық саясаттың әсері де себепші болды.

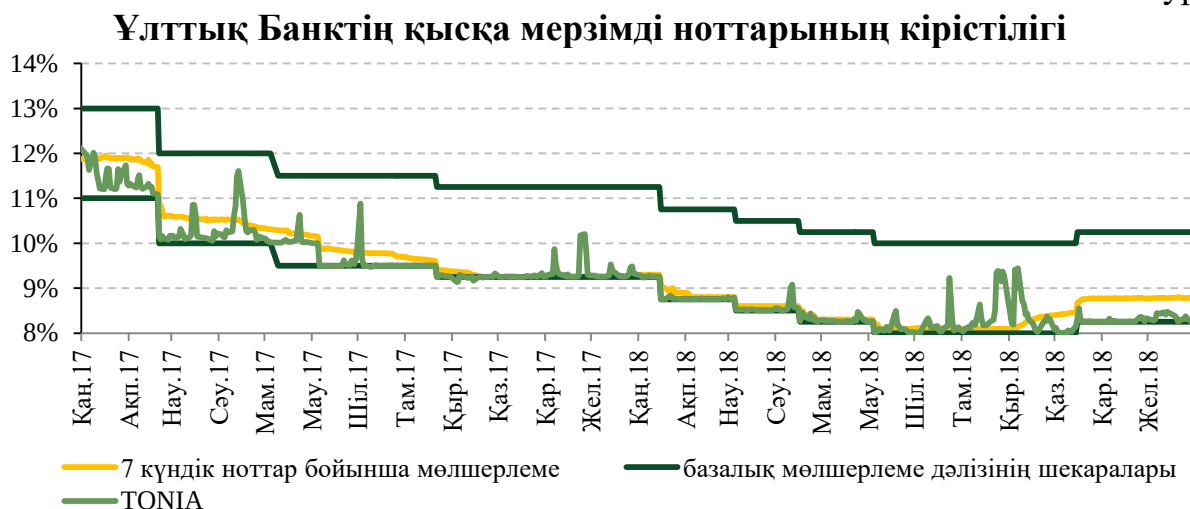
3.1.2-сурет

2018 жылы банк жүйесінде теңгемен өтімділіктің құрылымдық профициті сақталды. Ақша-кредит саясатының операциялық шаралары TONIA

таргеттелетін мөлшерлемесін базалық мөлшерлеменің пайыздық дәлізінің ішінде, бірақ көбінесе пайыздық дәліздің төменгі шегінде ұстап тұруды қамтамасыз етті (3.1.3-сурет). Пайыздық мөлшерлеменің дәліздің ортасына дейін жекелеген күрт өзгеруі теңгенің АҚШ долларына қатысты әлсіреуі аясында теңгемен өтімділікке сұраныстың артуына байланысты болды.

3.1.3-сурет

Артық өтімділіктің негізгі көлемін Ұлттық Банк 7 және 28 күн айналыс мерзімдері бар қысқа мерзімді ноттардың көмегімен алды. 3, 6 және 12 ай айналыс мерзімдері бар қысқа мерзімді ноттардың шығарылымдары қаржы нарығындағы кірістілік қисығын құруға бағытталды.

Ұлттық Банк жүргізетін пайыз саясаты ішкі валюта нарығына сыртқы факторлардың қысым жасауын теңестіруге мүмкіндік берді. Базалық мөлшерлеме деңгейі теңге бағамын тиімді қалыптастыруды қамтамасыз етуге және оның ішкі бағаға ықпалын (ауыстыру әсері) төмендетуге мүмкіндік берді. 2018 жылы теңгенің айырбастау бағамының күйзелістік сипаты жоқ өзгерістері мен ішкі бағалардың арасындағы өзара байланыстың әлсіреуі байқалды. Инфляцияның бәсеңдеуі теңгенің әлсіреуі аясында болды, оның биржалық бағамы 2018 жылы 15,6%-ға (бүкіл 2017 жыл бойы 0,3%-ға) төмендеді.

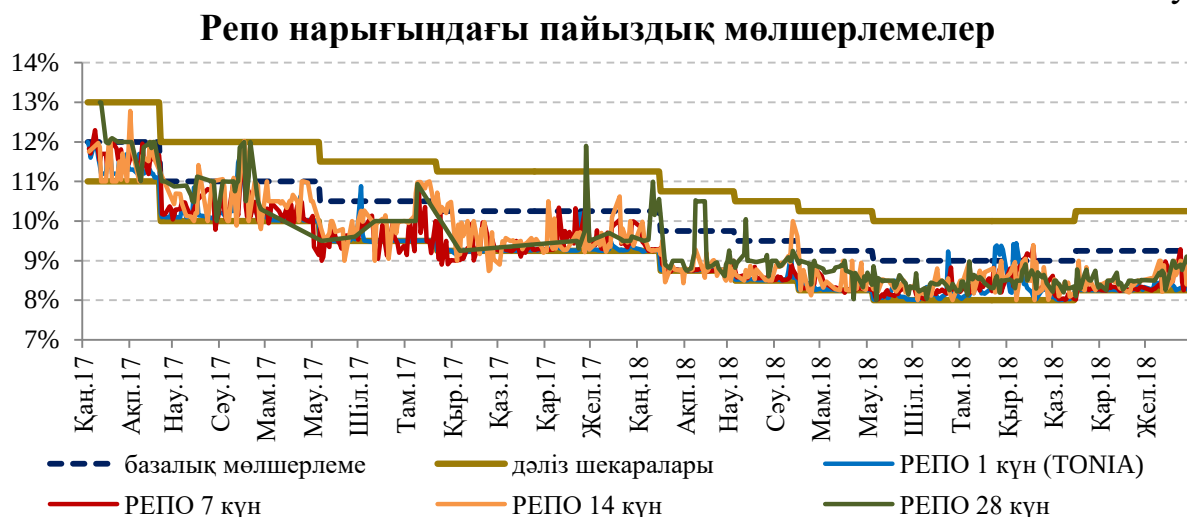
3.2. Ақша және валюта нарығы

Ақша нарығы

Бірінші жартыжылдықта ақша нарығындағы мөлшерлемелер базалық мөлшерлеме серпініне ілесті. Мерзімді құбылмалылық теңгенің айырбастау бағамының қысқа мерзімді әлсіреуіне және салық төлемдері кезеңдеріне негізделген (3.2.1-сурет). Шілдеде сыртқы сектор тарапынан тәуекелдерді арттыру аясында ақша нарығы мөлшерлемелері жоғары құбылмалылықты көрсетті. Банктердің өтімділікке сұранысы осы кезеңде ұсыныстан асып түсті. Қазанда болған Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесінің ұлғаюы овернайт

сегментінде мөлшерлемені тұрақтандыруға мүмкіндік берді. Келешекте осы шара теңгемен өтімділікке баға белгілеудің болжамдылығын сақтауға мүмкіндік берді.

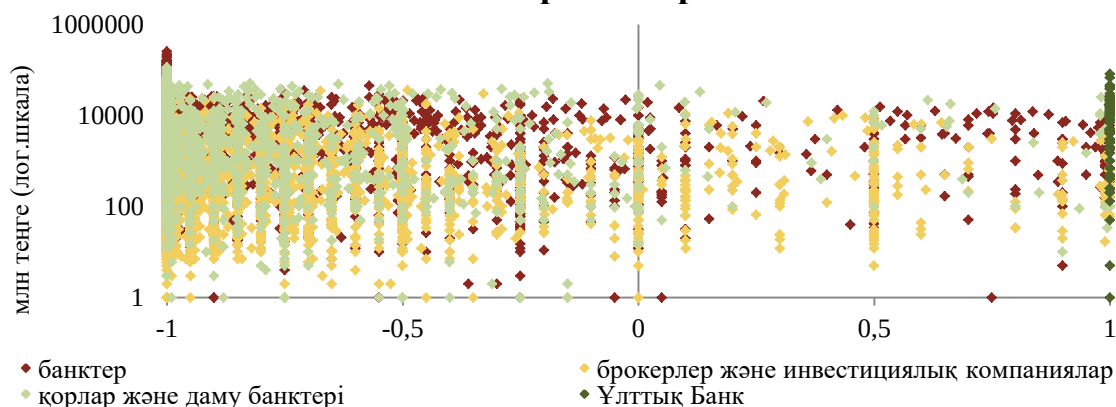
3.2.1-сурет

Бір күндік репо таргеттелетін нарығындағы мөлшерлеме базалық мөлшерлеме пайыздық дәлізінің ішінде қалыптасты. Өтімділікті орналастыру бойынша негізгі мәмілелер пайыздық дәліздің төменгі диапазонында жүргізілді (3.2.2-сурет). Бұл ретте банктердің мәмілелері негізінен біржолғы ірі орналастырулармен сипатталды, сол кезде брокерлік және инвестициялық компаниялар да өзінің теңгемен қаражаттарын тиімдірек орналастырды. Ұлттық Банктің базалық мөлшерлеменің 1 пайыздық тармақты қосқандағы деңгейіне балама мөлшерлеме бойынша операциялары, тұрақты қолжетімділік тетігінің кері репо құралдары арқылы қысқа мерзімді өтімділікті беруіне байланысты болды.

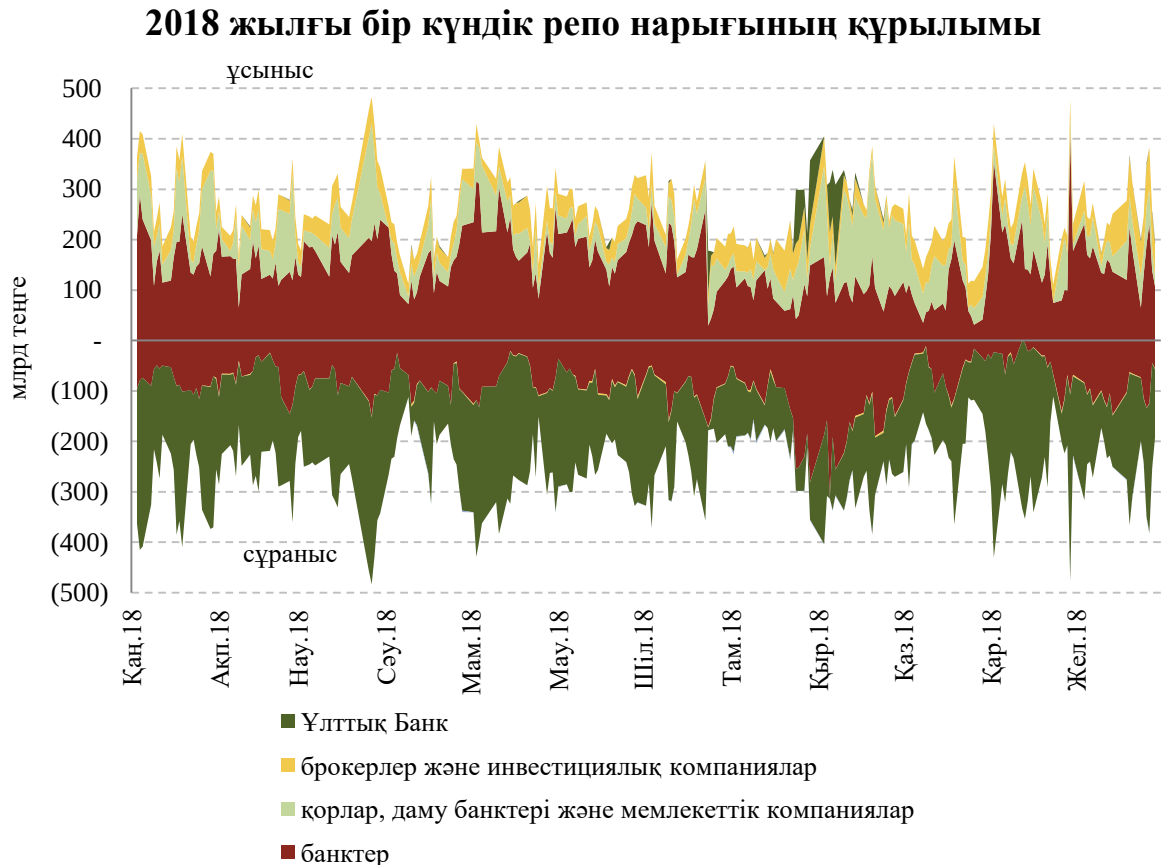
3.2.2-сурет

Овернайт репо нарығында теңгені орналастыру мәмілелері бойынша мөлшерлемелер

Ұлттық Банктің ақша нарығындағы тұрақты қолжетімділік операциялары TONIA операциялық бағытын базалық мөлшерлеменің дәлізі шегінде сақтап қала алды. Бұл ретте өтімділікке деген басты сұраныс Ұлттық Банктің операцияларынан басқа банктердің операциялары есебінен де қалыптасты (3.2.3-сурет).

3.2.3-сурет

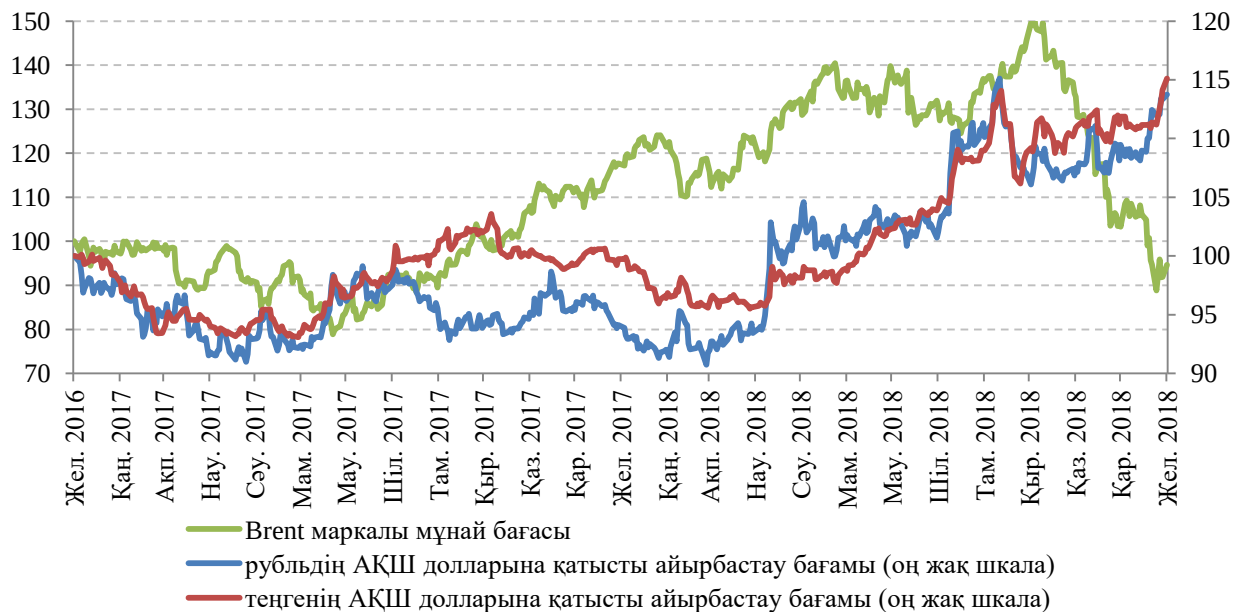

Валюта нарығы

2018 жылы ішкі валюта нарығындағы ахуал Ресей рублі бағамының, мұнай бағасының серпініне, сондай-ақ әлемдік пайыздық мөлшерлемелердің өзгеруіне негізделді. Оған қоса, экономикалық, саяси және геосаяси сипаттағы халықаралық оқиғалар да ықпалын тигізді. Ішкі факторлардан экспорттаушы компаниялардың салықтық төлемдері кезеңінің туындауын, базалық мөлшерлеме деңгейін, төлем балансының жай-күйін атап айтуға болады. Орын алған жағдайларға байланысты теңге осы факторларға қатысты айтарлықтай сезімтал болды.

2018 жыл бойы теңгенің айырбастау бағамының құбылмалылығы жоғары деңгейді көрсетті, бағамның ауытқуы бір АҚШ доллары үшін 318,31-384,2 теңге аралығында болды. 2018 жылы теңге АҚШ долларына қатысты 15,6%-ға әлсіреді (3.2.4-сурет).

**АҚШ долларына қатысты Ресей рублі мен теңгенің,
мұнай бағасының өзгеруі
(2016 жылғы 30 желтоқсан = 100)**

2018 жылғы 1-тоқсанда қолайлы сыртқы жағдайлар аясында ұлттық валютаның нығайғаны байқалды. Ары қарай валюта нарығында теңгенің айырбастау бағамының әлсіреуіне әкелген теңгерімсіздік едәуір күшейді.

АҚШ-тың Федералдық резервтік жүйесінің монетарлық саясатының қатаңдауы, АҚШ-тың бірқатар елдерге (Ресей, Қытай, Түркия) қатысты протекционистік және санкциялық саясаты сыртқы қарыз алудың қымбаттауына және дамыған нарықтардың пайдасына капитал ағындары бағыттарының өзгеруіне әсер етті. Бұл факторлар көптеген дамушы елдердің ұлттық валюталарына, оның ішінде Қазақстанның негізгі сауда серіктесі Ресей валютасына қысым жасады. 2018 жылы Ресей рублі 20,6%-ға әлсіреді.

Санкциялар Қазақстанға тікелей әсер етпесе де, жағымсыз сыртқы ортаға қатысты Ресей рублінің әлсіреуі 2018 жылғы 3 және 4-тоқсандарда теңге серпінінің өзгеруіне әкеп соқты.

Мұнай бағасы 2018 жылдың басынан бастап қазанның ортасына дейін жалпы көтеріліп келе жатқан серпінді көрсетті, ал 2018 жылғы қазанның басынан бастап бір баррель үшін 86,3 АҚШ долларында ең жоғарғы деңгейден 2018 жылдың аяғында бір баррель үшін 50,5 АҚШ долларында ең төменгі деңгейге дейін төмендей бастады. 2018 жылғы 4-тоқсанда әлемдік мұнай бағасының төмендеуі теңгенің айырбастау бағамының төмендеуіне қысым жасады.

2018 жылы «теңге – АҚШ доллары» валюталық жұбы бойынша биржалық операциялар көлемі 2017 жылмен салыстырғанда 4,7%-ға ұлғайып, 38,7 млрд АҚШ долларын құрады.

2018 жылы Ұлттық Банк туындайтын сыртқы күйзелістерді тиімді сіңіруге мүмкіндік беретін өзгермелі айырбастау бағамы режимін қолдануды ұстануын жалғастырды. Бұл режимнің артықшылықтары айырбастау бағамының тепе-тең деңгейіне қол жеткізу, ағымдағы операциялар шоты бойынша елеулі теңгерімсіздіктерді болдырмау және халықаралық резервтердің төмендеуіне жол бермеу болып табылады.

Бұған қоса, Ұлттық Банк 2018 жылғы қыркүйекте валюталық өктемдік жүргізді, оның қорытындысы бойынша нетто-сатылым 520,6 млн АҚШ долларын құрады. Валюталық өктемдік жүргізу туралы шешім шетел валютасы ұсынылмаған жағдайларда, девальвациялық күтулердің күшеюінің алдын алу және ішкі валюта нарығын тұрақтандыру қажеттілігіне қарай қабылданды.

Биржадан тыс валюта нарығында «теңге – АҚШ доллары» валюталық жұбы бойынша операциялар көлемі 2017 жылмен салыстырғанда 18,3%-ға ұлғайып, 138,0 млрд АҚШ долларын құрады. Бұл ретте, биржадан тыс саудасаттықтың 70,6%-ы негізінен бір шетелдік бас банк өз капиталдарын валюталық тәуекелден хеджирлеу мақсатында жүргізген банктің операцияларын құрады. Жалпы биржадан тыс валюта нарығындағы операциялардың көлемі капиталды хеджирлеу жөніндегі мәмілелерді қоспағанда 40,5 млрд АҚШ долларын құрады (3.2.5-сурет).

3.2.5-сурет

Биржалық және биржадан тыс валюта нарығындағы сауда-саттық көлемі

2018 жылы айырбастау пункттеріндегі қолма-қол шетел валютасының нетто-сатылымының жалпы көлемі біршама – 2017 жылғы 2 420,7 млрд теңгеден 2 443,8 млрд теңгеге дейін немесе 1,0%-ға ұлғайды. Шығыстардың

негізгі көлемі 57,7% – АҚШ долларын, 30,3% – ресей рублін сатып алуға бағытталды, еуроға 11,6%-ы тиесілі болды. Бұл ретте, 2017 жылмен салыстырғанда, халықтың АҚШ долларын сатып алу шығыстары 9,8% -ға (1 563,0 млрд теңгеден 1 409,1 млрд теңгеге дейін) төмендеді, ал ресей рублін сатып алу шығыстары 18,9%-ға (623,3 млрд теңгеден 740,8 млрд теңгеге дейін) ұлғайды (3.2.6-сурет).

3.2.6-сурет

2018 жылы Ұлттық Банк ақша және валюта нарықтарын, сондай-ақ мемлекеттік бағалы қағаздар нарығын ары қарай дамытуға және соған сәйкес ақша-кредит саясатының тиімділігін арттыруға бағытталған бастамалар қатарын іске асырды.

Ұлттық Банк Қаржы министрлігімен бірлесіп кірістілік қисығын қалыптастыру бойынша жұмысты жалғастырды. Бір жылға дейінгі уақытта қысқа мерзімді ноттарды жүйелі түрде орналастыру қысқа мерзімді сегментте кірістілік қисығы күтулерінің қалыптасуына ықпал етті. Қаржы министрлігі мемлекеттік бағалы қағаздарды ұзағырақ мерзімге орналастыру бойынша аукцион өткізді, бұл ұзақ мерзімді уақытта кірістілік қисығының күтулерін қалыптастырды.

2018 жылғы сәуірде ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігінің тиімділігін арттыру және туынды қаржы құралдарының нарығын дамыту мақсатында Қазақстан қор биржасында бір күндік мерзімге өтімділікті беру және оны алу бойынша валюталық своп операцияларын жүзеге асыруға кірісу туралы шешім қабылданды.

Валюталық своп операциялары бойынша тұрақты қолжетімділік операциялары бойынша мөлшерлемелер дәлізімен салыстырғанда мөлшерлемелердің анағұрлым кең дәлізі белгіленген, ол теңге өтімділігін тарту

кезінде кепілмен қамтамасыз ету ретінде тұрақты негізде шетел валютасын қолдануды ынталандырмауға арналған. Ұлттық Банктің своп операциялары арқылы өтімділікті алу бойынша күнделікті көлемі 500 млн АҚШ доллары мөлшерінде шектелген.

Ұлттық Банк шілдеде Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздарын Clearstream халықаралық есеп айырысу жүйесінде есептелетін бағалы қағаздардың тізіміне қосу жөніндегі жобаны сәтті іске асырды, бұл халықаралық инвесторлардың Қазақстан қор нарығына кіруін айтарлықтай жеңілдеткенін білдіреді. Жобаның сәтті аяқталуы Қазақстанда қаржы нарығының дамуындағы жаңа кезеңінің бастамасы болды және қазақстанның мемлекеттік облигацияларына шетелдік инвесторлар тарапынан сұраныстың ұлғаюына, олардың сыртқы нарықтағы өтімділігі мен тартымдылығының артуына ықпал ететін болады. Бұл бастама ұзақ мерзімді қорландыру көздерін кеңейтуге, мемлекет үшін қарыз алу құнын төмендетуге мүмкіндік береді, кірістілік қисығының қалыптасуына және Қазақстанның бағалы қағаздар нарығының ары қарай дамуына оң әсерін тигізеді.

2018 жылғы қыркүйекте Қазақстан қор биржасымен бірлесіп валюта нарығын T+1 есеп айырысу жүйесіне көшіру жүзеге асырылды. Нәтижесінде теңгенің АҚШ долларына ресми бағамы T+1 есеп айырысу мерзімдерімен негізгі және қосымша сессиялардың қорытындысы бойынша орташа биржалық бағамның негізінде белгілене бастады.

2018 жылғы қазанда өтімділікті басқарудың тиімділігін арттыру мақсатында Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноттары T+2 жүйесі бойынша орналастырыла бастады. Бұл жүйе халықаралық тәжірибеге сәйкес келеді және әлемдік қаржы нарықтарында бағалы қағаздармен операциялар жүргізу кезінде стандарт болып табылады.

Валюта нарығы мен бағалы қағаздар нарығында кейінге қалдырылған төлемдермен есеп айырысу жүйесін ендіру банк секторының өтімділігін болжау жүйелерін жетілдіруге ықпал етеді, шетелдік капитал ағынының, оның ішінде Clearstream бірге іске қосылған халықаралық арна аясында ұлғаюына алдын ала жағдайлар жасайды.

4-тарау. Қаржы жүйесін дамыту, реттеу және қадағалау

4.1. Жүйелік тәуекелдерді мониторингтеу және макропруденциялық саясат

2018 жылы Ұлттық Банктің қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етудегі басымдығы банк секторын қалыпқа келтіру жұмысын жалғастыру және Ұлттық Банктің қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау саласындағы мандатын күшейтуге бағытталған заңдарды қабылдау болды. Ұлттық Банктің жүргізген жүйелі жұмысы өз нәтижесін берді: сапасыз активтер деңгейінің төмендегені байқалды, төлемге қабілетсіз банктер жүйеден шығарылды және жүйе құраушы банктер біріктірілді. Осы шаралар қалыпты және орнықты қаржы жүйесі үшін негіз жасады, сондай-ақ қаржы секторының жүйелік тәуекелдерін төмендетті.

Банктердің несие портфелі бойынша кредиттік тәуекелі едәуір төмендеді, бірақ Қазақстанның қаржы жүйесі үшін жоғары және едәуір маңызды болып қалды. 2018 жылы банк секторының кредиттік портфелінің сапасын, оның ішінде Банктерді сауықтыру бағдарламасы шеңберінде арттыруға қарамастан, проблемалық қарыздар бойынша провизияларды жеткілікті түрде қалыптастырмау және банктердегі акционерлік капиталдың тапшылығы банктердің орнықтылығының көрсеткіштеріне деген қысымның сақталуына әсерін тигізді. Проблемалық қарыздарды тану, есептен шығару және мамандандырылған ұйымдарға және Проблемалық кредиттер қорына беру, сондай-ақ үш төлемге қабілетсіз банкті жүйеден шығару банк секторындағы проблемалық қарыздардың деңгейін төмендетті. Банктерді сауықтыру жұмысына назар аудару біртіндеп кредиттік шешімдердің жоғары сапасын қамтамасыз ететін институционалдық және реттеуші ортаны қалыптастыруға ауысуда.

Банктердің есептілігі бойынша 90 күннен асатын мерзімі өткен берешегі бар қарыздардың үлесі 2017 жылдың соңындағы 10%-дан 2018 жылдың соңындағы 8%-ға дейін қысқарды. Алайда, Ұлттық Банктің бағалауы бойынша әлеуетті үстеме провизияланбаған қарыздардың деңгейі жоғары болып қала берді. Акционерлердің үстеме капиталдандыруысыз және осы қарыздар бойынша залалды тануынсыз көптеген банктер жаңа қарыздар бойынша кредиттік тәуекелді қабылдауға қабілетсіз.

Кредиттік тәуекелге қысым келтірген басқа фактор – жоғары борыштық жүктеме және оңалту мен банкроттықтың тиімді тетіктерінің және рәсімдерінің болмау жағдайларындағы нақты сектор кәсіпорындарының орнықсыз қаржылық жай-күйі болды. Нақты сектор кәсіпорындарын талдау банктік қарыздар бойынша берешектің көлемі шығынды кәсіпорындар мен теріс капиталы бар кәсіпорындарда жоғары екенін көрсетті. Дәрменсіз компаниялардың операциялық тиімділігі дәрменді компаниялармен салыстырғанда едәуір төмен.

2018 жылы банктерге кредиттік нарық жөнінде жүргізілген сауалнама деректері бойынша тәуекелге бағдарланған қадағалауға өту қарсаңында банктер кредиттік шешімдердің сапасын арттыра бастады, оның ішінде қарыз алушылардың қамтамасыз етуі мен төлем қабілеттілігін объективті бағалай бастады. Сауалнамаға сәйкес, банктер ішкі нормативтік құжаттарын, кепіл саясатын, кредиттік шешімдерді қабылдау процестерін қайта қараған, байланысқан тұлғалардың тізімін және байланысты болудың түсіндірмесін кеңейткен. Бұл үрдіс кредиттік тәуекелінің жоғары болуына байланысты соңғы жылдары елеулі түрде төмендеген экономиканың нақты секторын банктердің кредиттеуін жаңарту үшін оң алғышарттар қалыптастырды. Осы үрдісті қолдау кредиттік қызметтен экономикалық қайтарымды арттыру үшін қажет. Осы үрдістің орнықты болуын қамтамасыз ету үшін үстеме провизияланбаған күмәнді қарыздарының үлесі жоғары банктерді үстеме капиталдандыру қажет.

Сауалнама шеңберінде көптеген банктер 2018 жылы корпоративтік секторды кредиттеу жөніндегі кредит саясатының елеулі түрде өзгермегенін атап өтті. Бұл ретте жекелеген банктер нарықта сапалы қарыз алушылар үшін бәсекелестіктің күшеюіне байланысты комиссиялар мен сыйақы мөлшерлемесі бөлігіндегі талаптарды аздап жеңілдетті. Кредиттеудің өсуі негізінен көптеген мемлекеттік бағдарламалардың осы сегментті қолдауға бағытталғанына байланысты шағын және орташа бизнес секторында болды. Өз кезегінде, ірі бизнестің кредиттік ресурстарға деген сұранысы 2018 жылдың бірінші жарты жылдығында ғана және көбінесе айналым қаражатын толықтыру үшін қысқа мерзімді қарыздарға сұранысы байқалды. Банктердің пікірі бойынша, ірі бизнестің тарапынан сұраныстың төмендеуі қазіргі клиенттердің кредитпен толыққандығына және қаржыландыру үшін сапалы жобалардың болмауына байланысты.

2018 жылы кепілсіз тұтынушылық кредиттерге деген сұраныстың өскені байқалды. Жекелеген банктер қарыз алушылардың төлем қабілеттілігін объективті бағалау үшін скоринг модельдерін телекоммуникациялық және басқа да компаниялардың деректерімен толықтырып отырды. Сапалы қарыз алушы үшін бәсекелестік пайыздық мөлшерлеменің төмендеуіне және кредит сомасының ұлғаюына септігін тигізді.

Ұлттық Банк 2018 жылдың ортасында «7-20-25» ипотекалық бағдарламасын іске қосты, сондай-ақ ипотекалық нарықтың дамуына кедергі келтірген заңнамалық олқылықтарды жойды. Бұл ипотекалық кредиттеу бойынша, оның ішінде бастапқы жарнаның, мөлшерлеменің және қарыз мерзімінің мөлшері бойынша талаптардың жеңілдеуіне алып келді, соның нәтижесінде ипотекалық кредиттеуге деген сұраныс күшейді.

2018 жылы банк секторы өтімділігінің тәуекелдері жоғары емес деңгейде сақталды. Банк секторының өтімділігі жоғары активтері¹¹ бір жылда 10%-ға ұлғайып, 2018 жылдың соңында 8,8 трлн. теңге болды, олардың банк

¹¹ Ауыртпалық салынған өтімділігі жоғары активтерді есептемегенде.

секторының жиынтық активтеріндегі үлесі 35% болды. Банк секторының жүйелік өтімділігіндегі тұрақты ахуалға Ұлттық Банктің ашық нарық операциялары мен тұрақты қолжетімділік операциялары арқылы жорамалды мөлшерлемелер бойынша өтімділікті ұсыну және алу бойынша ақша-кредит саясатының тетігі, сондай-ақ инфляциялық таргеттеуге және өзгермелі айырбас бағамына ұшырағыштық септігін тигізді. 2018 жылы өтімділіктің профициті сақталды, оның негізгі бөлігін (өтімділігі жоғары активтердің 58%-ы) Ұлттық Банк игерді.

Жүйелік өтімділіктің тұрақты ахуалына қарамастан банк секторын қорландыру құрылымында квазимемлекеттік секторға¹² жоғары тәуелділік және ірі кредиторлардың шоғырлануы сақталып отыр. Сонымен бірге, 2018 жылы банктердің квазимемлекеттік сектор есебінен қорландыруға тәуелділігінің біртіндеп төмендеуі бойынша оң серпін байқалды. Ұлттық Банктің бағалауы бойынша 2018 жылдың соңында міндеттемелердің құрылымындағы квазимемлекеттік сектордың үлесі 2017 жылдың соңындағы 35%-дан төмендеп, 30%-дан аз болды. Сонымен қатар, 25 ірі кредитордың банктердің жиынтық міндеттемелеріндегі үлесі 2018 жылы 48%-дан 42%-ға қысқарды.

Қаржылық тұрақтылықтың маңызды басымдылығы – банк секторын мерзімді қорландырумен қамтамасыз ету болып табылады. Ұзақ мерзімді қорландыру көздерінің тапшылығы мен банктердің мерзімінен бұрын алу жоғары тәуекелі бар депозиторларға тәуелділігі банктердің қорландыру тәуекелдерін арттырып қана қоймай, сондай-ақ банктердің экономиканың нақты секторын ұзақ мерзімді кредиттеу мүмкіндігін шектейді. Ұлттық Банк 2018 жылы мерзімді депозит нарығын дамытуға бағытталған шараларды іске асыру жұмысын жалғастырды, атап айтқанда, нақ мерзімді депозиттерді, оның ішінде мерзімінен бұрын алуға шектеу қоя отырып жинақ депозиттерін ендірі, бұл қорландырудың мерзімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Салымшыларды ынталандыру үшін жинақ депозиттері бойынша заңнамамен кепілдік беру жүйесімен қамтудың жоғары мөлшері көзделген (15 млн теңге). Халықтың салымдарының барлық түрлері үшін шекті мөлшерлемелерінің бірыңғай деңгейінің орнына дифференциалды шекті мөлшерлемелерге өту жүзеге асырылды. 2018 жылғы 1 қазаннан бастап халықтың депозиттері бойынша шекті мөлшерлемелер мерзіміне, мерзімінен бұрын алуға ынталандырмайтын талаптардың болуына және толықтыру құқығына қарай дифференциалданады. Бұл ретте жаңа тетікке ауысу бір жағынан салымшылар үшін нақ мерзімді және жинақ депозиттері бойынша тиімді мөлшерлемелерді қамтамасыз етеді, ал екінші жағынан – банктерді сенімді қорландыру базасымен қамтамасыз етеді, депозит нарығында сау бәсекелестікті жасайды және банк секторының депозиттерді толықтыруға байланысты пайыздық тәуекелдерін төмендетеді. 2019 жылғы 1 қаңтардан бастап заңды және жеке тұлғалардың ағымдағы және картотка шоттарына сыйақы есептеудің күші жойылды және банктік салымның

¹² Мемлекеттік және квазимемлекеттік кәсіпорындардың, қоғамдық қорлардың қаражатын, сондай-ақ Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорында жинақталған зейнетақы активтері қамтылады.

кірістілігі базалық көрсеткіштің (Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесі, инфляция деңгейі, TONIA және TWINA индикаторлары) шамасына байланысты болатын өзгермелі пайыздық мөлшерлемесі бар депозиттер ендірілді.

Үкіметтің, Ұлттық Банктің және қаржы нарығы мен экономиканың нақты секторы өкілдерінің нақты секторды сауықтыруға және кредиторлардың құқықтарын сенімді қорғайтын және қарыз алушылардың өз міндеттемелерін орындамауына байланысты тәуекелдерді барабар бағалауға және өтеуге мүмкіндік беретін тиімді дәрменсіздік институтын құруға бағытталған бірлескен шараларының кешенін іске асыру перспективалық бағыт болып табылады. Нақты секторды сауықтырмай қаржы секторын толығымен қалпына келтіру және дамыту мүмкін емес. Нақты сектор қарыз алушыларының қолданыстағы оңалту және банкроттық рәсімдерінің тиімсіздігі, оның ішінде олардың ұзақ болу сипаты және кредиторлардың құқықтары мен мүдделерін тиісінше қорғаудың болмауы банк секторын жұмыс істемейтін қарыздардан тазартуға бөгет жасайды.

Қаржы секторын тиімді дамыту саясатын жүргізу және қаржы ұйымдарын реттеу жүйесін жетілдіру шеңберінде 2018 жылы Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы мен қаржы нарығын дамыту жөніндегі кеңестің 4 отырысы өткізілді. Отырыстарда қаржы секторын дамытудың өзекті мәселелері, атап айтқанда, депозиттер нарығының проблемалары және реттеу шешімдері, Қазақстан Республикасының қаржы секторының киберқауіпсіздігі мәселелері, кредиттеу кезіндегі қарызға қызмет көрсету және банк шотын жүргізу үшін комиссияларды қайтарудың сот практикасы, банк секторын реттеуді жетілдіру мәселелері талқыланды.

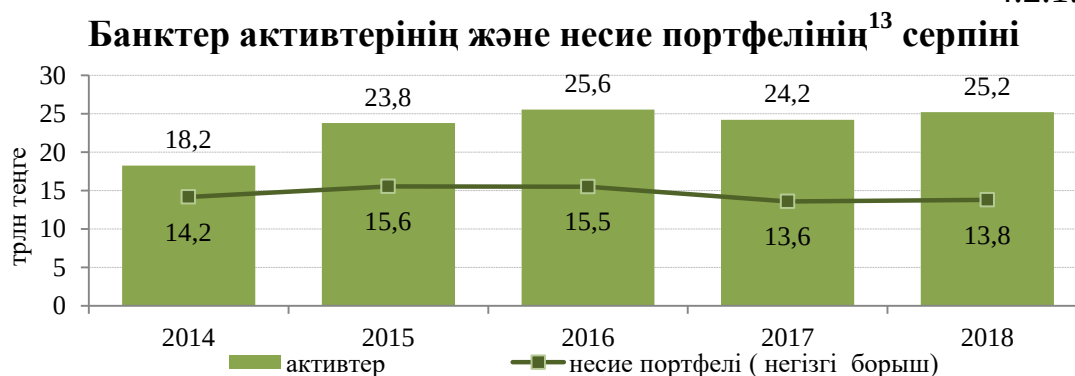
4.2. Қаржы секторын дамыту

4.2.1. Банк секторы

2018 жылдың соңында Қазақстан Республикасында 28 банк және 7 банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйым, оның ішінде 3 ипотекалық ұйым (2018 жылдың басында – 32 банк және 6 банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйым, оның ішінде 2 ипотекалық ұйым) жұмыс істеді.

2018 жылы банк секторының активтері 1,2 трлн теңгеге немесе 4,5%-ға ұлғайып, 25,2 трлн теңге болды (4.2.1.1-сурет). Банк секторының несиелік портфелі жылдың басынан бастап 1,3%-ға ұлғайып, 2018 жылдың қорытындылары бойынша 13,8 трлн теңге болды. 2018 жылдың қорытындылары бойынша банк секторының кредит портфелі бойынша халықаралық қаржылық есептілік стандарттарының талаптарына сәйкес қалыптастырылған провизиялар 1,8 трлн теңгені немесе жиынтық несиелік портфелінің 12,9%-ын құрады.

4.2.1.1-сурет

Негізгі борыш және (немесе) есептелген сыйақы бойынша 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздар 1 трлн теңге немесе банктердің жиынтық кредиттік портфелінің 7,4%-ы болды.

Банктердің міндеттемелері 2018 жылы 1,1 трлн теңгеге немесе 5,2%-ға ұлғайды да 22,2 трлн теңге болды (4.2.1.2-сурет).

4.2.1.2-сурет

2018 жылы Ұлттық Банк 2017 жылы іске қосылған Қазақстан Республикасы банк секторының қаржылық орнықтылығын арттыру бағдарламасының шеңберіндегі іс-шаралар жоспарларын банктердің орындауын мониторингтеу жұмысын жалғастырды.

2018 жылдың қорытындылары бойынша Бағдарламаға қатысушы банктер жалпы сомасы 325,3 млрд теңгеге (бес жыл ішінде үстеме қалыптастырылатын реттеуіш провизиялардың жалпы көлемінің 57,6%-ы) қосымша провизиялар қалыптастырды.

¹³ Несие портфелінің есебіне банктерге, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарға, клиенттерге (заңды және жеке тұлғаларға) берілген қарыздар бойынша негізгі борыш бойынша, бейрезиденттерді қоса алғанда, бағалы қағаздармен кері репо операциялары бойынша шоттар кіреді.

Банктердің құрылған провизиялар есебінен Бағдарламаға кірген сәтінен бастап проблемалық қарыздардың 192,7 млрд теңге жалпы сомасы банктердің балансынан шығарылды, олардың ішінде 134,4 млрд теңге Іс-шаралар жоспарына енгізілген қарыздар.

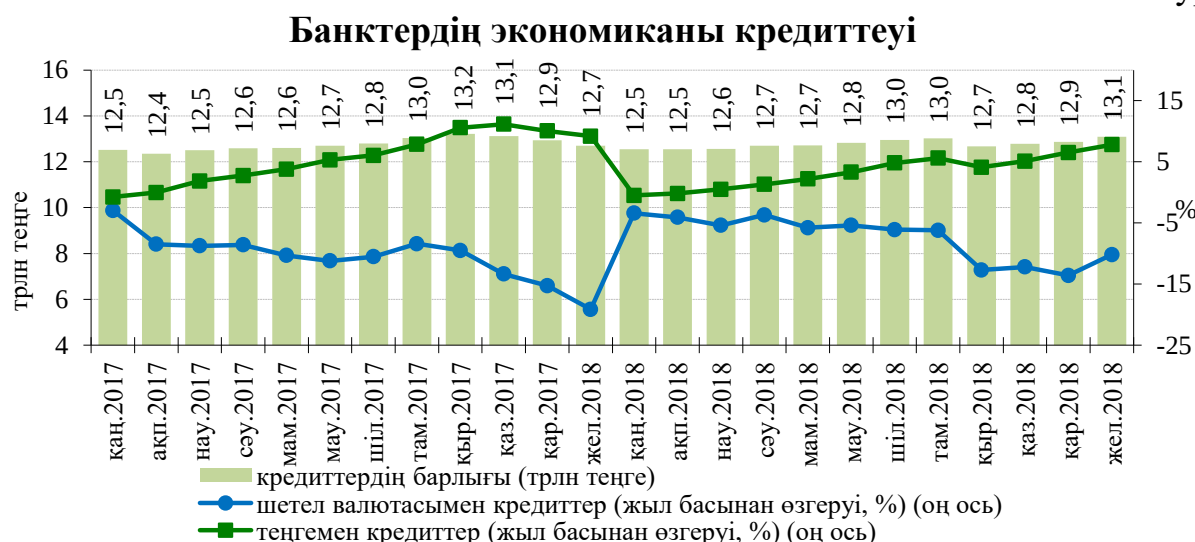
Банктер активтер сапасын жақсарту және проблемалық қарыз алушылардың берешектерін қайтару бойынша іс-шараларды жүргізеді. Қарыз алушылардың берешектері 697,7 млрд теңгеге қайта құрылымдалды /қайта қаржыландырылды, қосымша кепілдер 245 млрд теңгеге қабылданды, 87,7 млрд теңгеге қарыздар өтелді, сондай-ақ қарыз 7,7 млрд теңге сатылды.

2018 жылға банктер берген қайта құрылымдауды есептемей жаңа қарыздардың көлемі 1,2 трлн теңгені құрады, олардың ішінде жаңа жобасы және заңды тұлғалардың – жаңа қарыз алушыларды кредиттеуге берілген қарыз 658,5 млрд теңге болды, жеке тұлғаларға 576,9 млрд теңге жаңа қарыз берілді. Ұлттық Банк іс-шаралар жоспарының талаптарына сәйкестігіне банктер жаңа ірі қарыздарды беретін қашықтықтан мониторинг жүргізді.

2018 жылдың қорытындысы бойынша банктердің экономиканы¹⁴ кредиттеу көлемі 3%-ға ұлғайып және 13,1 трлн теңгені құрады. Қайта құрылымдаудан өтетін және лицензиядан айырылған банктердің кредиттік портфелін есептемей экономиканың жылдық кредиттеу өсуі 7,4%, немесе 883,5 млрд теңгеге бағаланады.

Ұлттық валютамен кредиттер 2018 жылы 10,1 трлн теңгеге дейін 7,8%-ға ұлғайды, ал шетел валютасымен кредиттер 3 трлн теңгеге дейін 10,2%-ға төмендеді (4.2.1.3-сурет). Нәтижесінде теңгемен берілген кредиттердің жалпы көлемдегі үлес салмағы 73,7%-дан 77,1%-ға дейін көтерілді.

4.2.1.3-сурет

¹⁴ Ішкі экономиканың (резиденттер) нақты секторының субъектілеріне берілген кредиттерде бағалы қағаздармен жасалған репо келісімдер, қарыздар, сыйлықақылар, дисконттар, қаржы лизинг, банкаралық шоттар, ескерілген және наразылық білдірілген вексельдер, құжаттандырылған есеп айырысулар бойынша дебиторлар қамтылмайды.

Занды тұлғаларға кредиттер көлемі 2018 жылдың қорытындысы бойынша 7,8 трлн теңге құрап, 4,6%-ға дейін төмендеді, ал жеке тұлғаларға кредиттер 5,3 трлн теңгеге дейін 16,8%-ға ұлғайды. Жеке тұлғаларға кредиттердің үлес салмағы 35,7%-дан 40,5%-ға дейін ұлғайды.

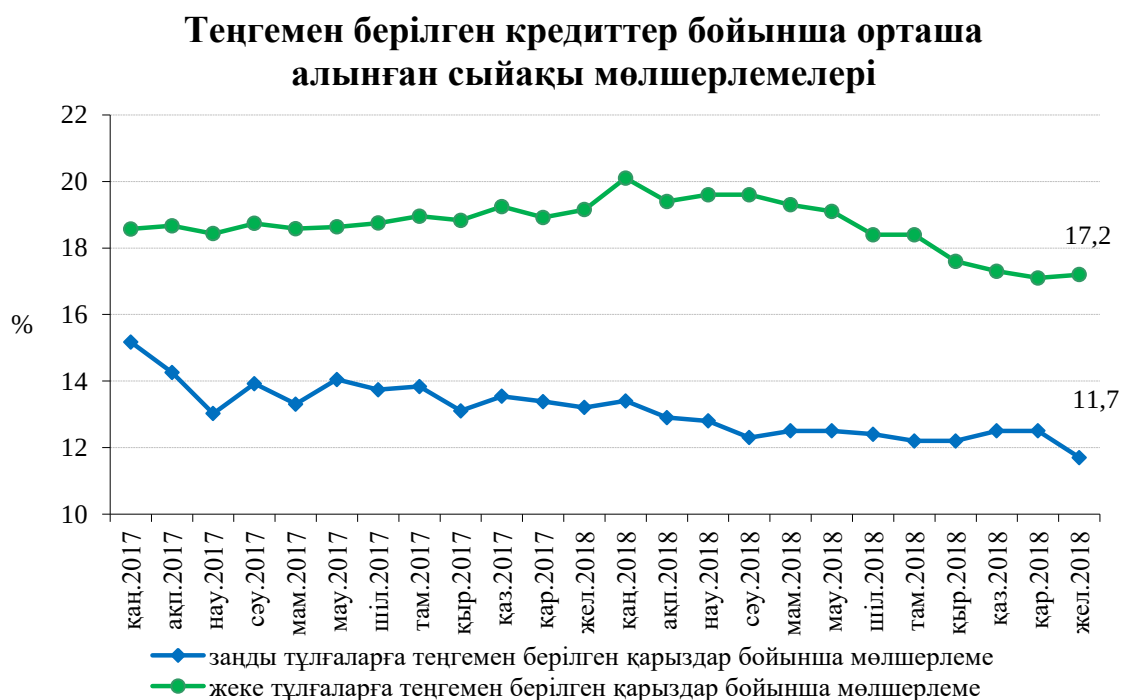
Ұзақ мерзімді кредиттеу 2018 жылы 11,1 трлн теңгеге дейін 2,8%-ға ұлғайды, қысқа мерзімді кредиттеу 2 трлн теңгеге дейін 4,4%-ға ұлғайды. Банкердің кредиттік портфелінің құрылымындағы ұзақ мерзімді кредиттердің үлесі 84,8%-ды құрады (2017 жылғы желтоқсанда – 85%).

Шағын кәсіпкерлік субъектілеріне кредит беру 2018 жылы 2,4 трлн теңгеге дейін 15,2%-ға азайды, бұл экономикаға кредиттердің жалпы көлемінің 18,1%-ын құрайды.

Салалар бойынша банкердің экономикаға кредиттерінің неғұрлым жоғары сомасы саудаға – 13,8%, өнеркәсіпке – 15,5%, құрылысқа – 5,8%, ауыл шаруашылығына – 3,7% тиесілі.

2018 жылы банктік емес занды тұлғаларға ұлттық валютамен берілген кредиттер бойынша орташа алынған мөлшерлеме 2017 жылғы 13,6%-дан 12,4%-ға дейін, жеке тұлғаларға – 2017 жылғы 18,8%-дан 18,5%-ға дейін төмендеді (4.2.1.4-сурет).

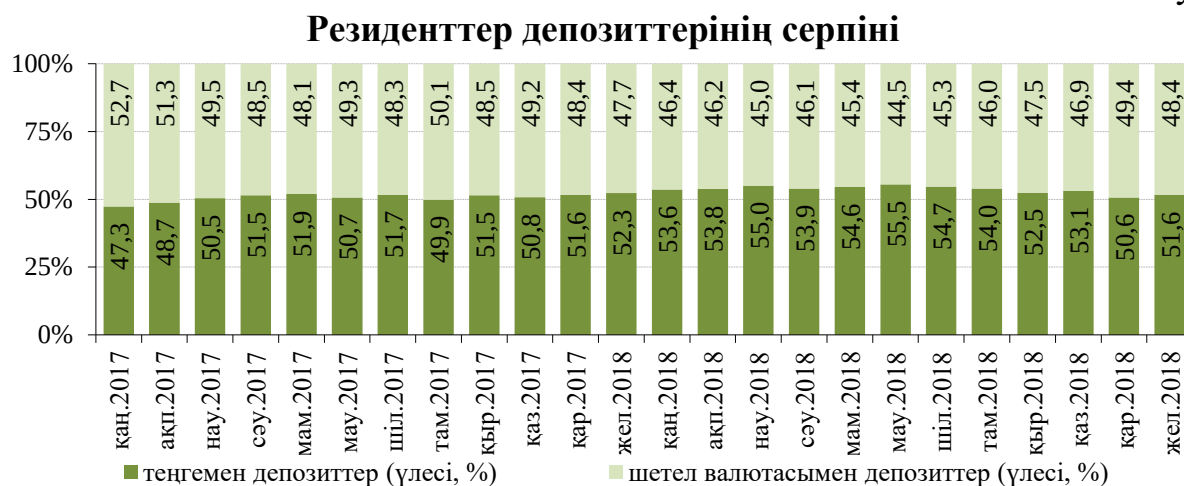
4.2.1.4- сурет

2018 жылы резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттері 6,0%-ға ұлғайып (2017 жылы төмендеу 3,0%), 18,6 трлн теңгені құрады.

Ұлттық валютадағы депозиттер жылы 9,6 трлн теңгеге дейін 4,5%-ға ұлғайды, ал долларлық баламадағы шетел валютасындағы депозиттер 9,0 трлн теңгеге дейін 6,9%-ға төмендеді. 2018 жылғы желтоқсанның аяғында депозиттерінің долларлануы 48,4%-ды құрады (4.2.1.5-сурет).

4.2.1.5- сурет

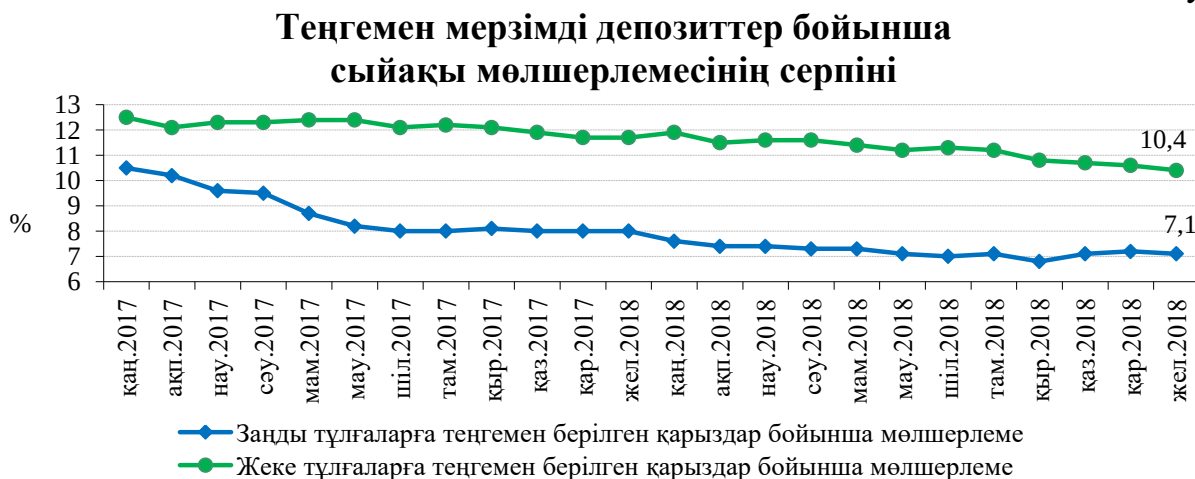

2018 жыл ішінде заңды тұлғалардың депозиттері 9,9 трлн теңгеге дейін 5,4%-ға ұлғайды, олардың құрылымындағы ұлттық валютамен депозиттер 5,0 трлн теңгеге дейін 4,9%-ға қысқарды, долларлық баламадағы шетел валютасымен 4,9 трлн теңгеге 2,6%-ға ұлғайды. Нәтижесінде заңды тұлғалар депозиттерінің долларлануы 49,3%-ды құрады (2017 жылғы желтоқсанда – 43,8%).

Жеке тұлғалардың депозиттері 8,7 трлн теңгеге дейін 6,6%-ға ұлғайды, олардың құрылымындағы теңгемен депозиттер 4,6 трлн теңгеге дейін 17,1%-ға ұлғайды, долларлық баламадағы шетел валютасымен 4,1 трлн теңгеге дейін 16,2%-ға қысқарды. Жеке тұлғалар депозиттерінің долларлануы 47,4%-ды құрады (2017 жылғы желтоқсанда – 52,2%).

2018 жылғы желтоқсанда банктік емес заңды тұлғалардың ұлттық валютамен мерзімді депозиттері бойынша орташа алынған сыйақы мөлшерлемесі 7,1%-ды (2017 жылғы желтоқсанда – 8,0%), жеке тұлғалардың ұлттық валютамен мерзімді депозиттері бойынша 10,4%-ды (11,7%) құрады (4.2.1.6-сурет).

4.2.1.6-сурет

Ипотекалық ұйымдар активтерінің жиынтық мөлшері 2018 жылдың қорытындылары бойынша 578,8 млрд теңге болды, бұл 2017 жылдың көрсеткішінен 326,9 млрд теңгеге немесе 2,3%-ға көп. Ипотекалық ұйымдардың жиынтық кредиттік портфелі 246,2 млрд теңге болды, бұл 2017 жылдың қорытындылары бойынша қалыптасқан көрсеткіштен 71,7 млрд теңгеге немесе 41,1%-ға көп (4.2.1.7-сурет).

4.2.1.7-сурет

Ипотекалық ұйымдардың жиынтық кредиттік портфеліндегі ең көп үлесті «Қазақстан ипотекалық компаниясы» ипотекалық ұйымы» АҚ берген кредиттер алады – 85,2%.

90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздардың ипотекалық ұйымдардың жиынтық кредиттік портфеліндегі үлес салмағы 2018 жылдың қорытындылары бойынша 2,1% немесе 5,2 млрд теңге болды.

Ипотекалық ұйымдар қалыптастырған провизиялардың сомасы 2018 жылдың қорытындылары бойынша 6,1 млрд теңге болды, қалыптастырылған провизиялардың кредиттік портфельдегі үлес салмағы 2,5%-ды құрады.

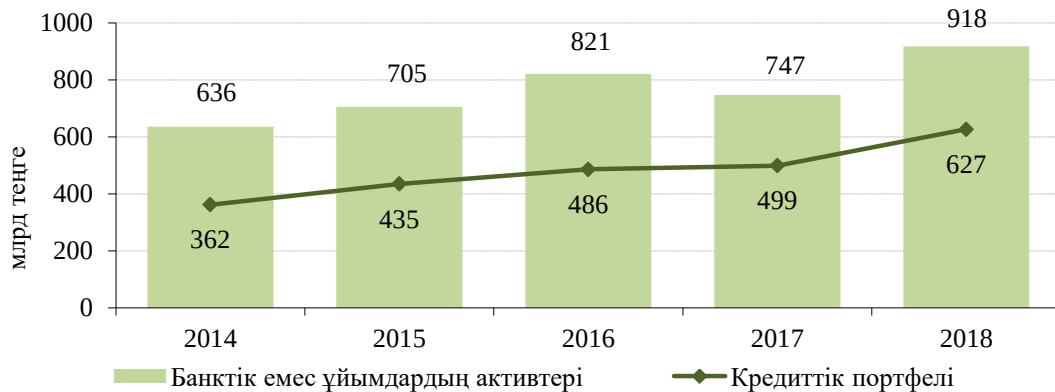
Банктік емес ұйымдардың¹⁵ жиынтық активтері бір жылда 22,8%-ға ұлғайып, 2018 жылдың қорытындылары бойынша 917,6 млрд теңге болды.

Агроөнеркәсіптік кешен саласындағы ұлттық басқарушы холдингтің еншілес ұйымдарының кредиттік портфелі¹⁶ 25,6%-ға ұлғайып, 2018 жылдың қорытындылары бойынша 626,5 млрд теңге болды (4.2.1.8-сурет). Мерзімі өткен берешегі бар қарыздардың агроөнеркәсіптік кешен саласындағы ұлттық басқарушы холдингтің еншілес ұйымдарының жиынтық кредиттік портфеліндегі үлес салмағы 2018 жылдың қорытындылары бойынша 9,2% немесе 67,0 млрд теңге болды.

¹⁵ Агроөнеркәсіптік кешен саласындағы ұлттық басқарушы холдингтің еншілес ұйымдары және Қазақстан Республикасының Ұлттық почта операторы.

¹⁶ Резервтерді шегергендегі ұсынылған қаржылық жалдау ескеріле отырып.

4.2.1.8-сурет

Банктік емес ұйымдардың активтері мен кредиттік портфелінің серпіні

Ұлттық Банкте есептік тіркеуден өткен микроқаржы ұйымдарының саны 2018 жылдың қорытындылары бойынша бір жыл ішінде 24%-ға ұлғайып, 157 болды. Микроқаржы ұйымдарының негізгі үлесі өз қызметін Алматы қаласында (34%), Оңтүстік Қазақстан облысында (11%) және Астана қаласында (13%) жүзеге асырды.

4.2.2. Сақтандыру секторы

2018 жылдың аяғында Қазақстан Республикасының сақтандыру секторында 29 сақтандыру ұйымы, 15 сақтандыру брокері және 56 актуарий болды.

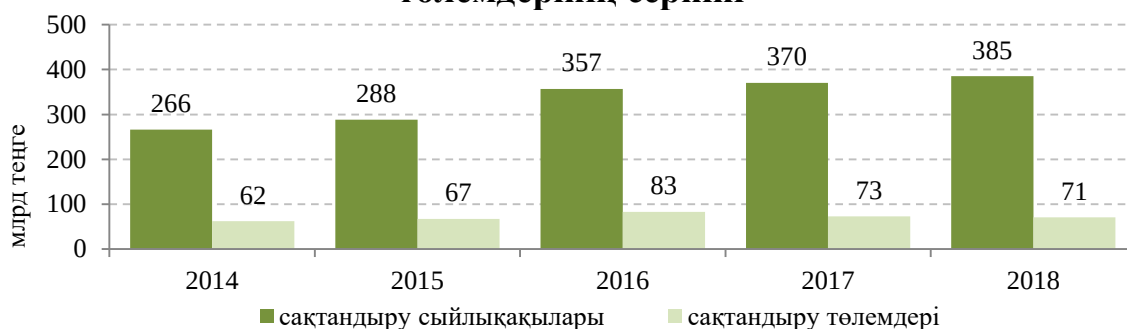
2018 жылғы сақтандыру ұйымдары активтерінің жиынтық көлемі 3,3%-ға өсіп, жылдың қорытындылары бойынша 1 048,5 млрд теңге болды. 2018 жылғы жиынтық меншікті капитал 13,7%-ға ұлғайды да, 468,3 млрд теңге болды. Сақтандыру ұйымдары міндеттемелерінің сомасы 580,2 млрд теңгені құрады, бұл 2017 жылдың қорытындысымен салыстырғанда 13,0%-ға көп. Сақтандыру резервтерінің сомасы 519,5 млрд теңге немесе міндеттемелердің жиынтық көлемінің 89,5%-ы болды, бұл 2017 жылмен салыстырғанда 12,8%-ға көп.

Сақтандыру сыйлықақыларының жиынтық көлемі 4,0%-ға ұлғайып, 384,8 млрд теңгені құрады, бұл ретте тікелей сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақыларының сомасы 350,5 млрд теңге болды, бұл 2017 жылғы көлемнен 5,6%-ға көп (4.2.2.1-сурет). Сақтандыру сыйлықақыларының құрылымында негізгі үлесті ерікті мүлiктік сақтандыру алады – 151,4 млрд теңге немесе сақтандыру сыйлықақыларының жалпы көлемінің 39,3%-ы, ерікті жеке сақтандыру бойынша 131,3 млрд теңге сомаға немесе 34,1%, міндетті сақтандыру бойынша 102,2 млрд теңге немесе 26,5% сақтандыру сыйлықақысы жиналды. Сақтандыру шарттары бойынша 2018 жылы төленген сақтандыру төлемдерінің жалпы көлемі 2017 жылмен салыстырғанда 3,2%-ға азайып, 70,8 млрд теңгені құрады. Сақтандыру түрлері

бойынша сақтандыру төлемдерінің құрылымында ерікті жеке сақтандыру – 42,4%, міндетті сақтандыру – 38,0%, ерікті мүлiктік сақтандыру – 19,6% болды.

4.2.2.1-сурет

Сақтандыру сыйлықақыларының және сақтандыру төлемдерінің серпіні

Қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының көлемі 89,8 млрд. теңгені немесе сақтандыру сыйлықақыларының жалпы көлемінің 23,3%-ын құрайды. Бұл ретте қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының 83,7% Қазақстан Республикасының бейрезиденттеріне қайта сақтандыруға берілді.

3.2.3. Бағалы қағаздар нарығы

2018 жылдың аяғында Қазақстан Республикасының бағалы қағаздар нарығында 41 брокер және / немесе дилер (20 банк және 21 банктік емес ұйым), 9 кастодиан банкі, 21 инвестициялық портфельді басқарушы, 2 трансфер-агент болды. Сонымен қатар бағалы қағаздар нарығында 2 инфрақұрылымдық ұйым – лицензиялар негізінде бағалы қағаздармен және өзге де қаржы құралдарымен сауда-саттықты ұйымдастыру қызметін және бағалы қағаздар нарығында қаржы құралдарымен мәмілелер бойынша клиринг қызметін жүзеге асыратын «Қазақстан қор биржасы» АҚ және Бағалы қағаздар нарығында лицензиясыз айрықша кәсіби қызметті жүзеге асыратын «Бағалы қағаздардың орталық депозитарийі» АҚ қызмет істейді.

2018 жылдың қорытындысы бойынша бағалы қағаздар нарығының кәсіби қатысушылары – банктің емес ұйымдардың (брокерлердің және (немесе) дилерлердің және инвестициялық портфельді басқарушылардың) жиынтық қаржылық көрсеткіштері 2017 жылмен салыстырғанда: активтер бойынша – 7,9%-ға, меншікті капитал бойынша – 78,8%-ға ұлғайды. Меншікті капиталдың өсуіне 2018 жылы бөлінбеген пайданың ұлғаюы, сондай-ақ бағалы қағаздар нарығындағы кәсіби қатысушылардың бірінің жарғылық капиталының едәуір артуы ықпал етті. Міндеттемелердің жиынтық көлемі де 9,9%-ға кеміді. Инвестициялық портфельді басқарушылардың активтері 2018 жылы 50,1% -ға төмендеді.

Қазақстан қор биржасының қор нарығын капиталдандыру 2018 жылдың соңында бір жыл ішінде 9,5%-ға төмендеп, 15,5 трлн теңгені құрады. Облигациялар нарығын капиталдандыру 2018 жылы 21,4% -ға артып, 10,8 трлн. теңгені құрады. Ұйымдастырылған бағалы қағаздар нарығындағы мәмілелердің жиынтық көлемі 2018 жылы 15,9%-ға ұлғайды.

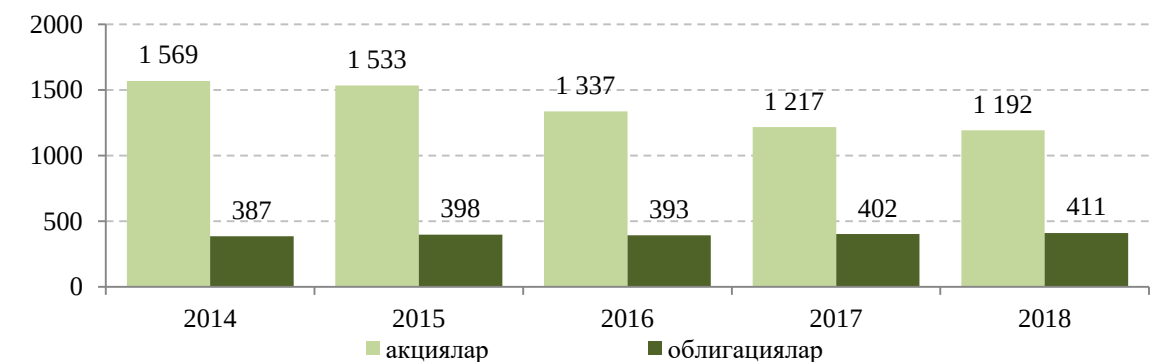
Акциялармен жасалған мәмілелер көлемі – 104,8%-ға, инвестициялық қорлардың бағалы қағаздарымен – 66,7%-ға, корпоративтік облигациялармен – 27,7%-ға, халықаралық қаржы ұйымдарының бағалы қағаздарымен – 102,1%-ға ұлғайды, мемлекеттік бағалы қағаздармен – 18,8% -ға төмендеді.

Ұйымдастырылмаған бағалы қағаздар нарығында қаржы құралдарымен жасалған мәмілелердің жалпы көлемі 2018 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздары бойынша 13,2 трлн теңгені (жылдық өсім 28,2%), Қазақстан Республикасының резиденттері - эмитенттерінің мемлекеттік емес бағалы қағаздары бойынша - 561 млрд. теңгені (өсім 3,1 есе), Қазақстан Республикасының бейрезиденттері - эмитенттерінің шетелдік бағалы қағаздары бойынша - 382 млрд. теңгені (өсім 4,8 есе) құрады.

2018 жылдың соңында мемлекеттік емес эмиссиялық бағалы қағаздар эмитенттерінің саны 1 603 болды, оның ішінде қолданыстағы акциялар шығарылымы бар акционерлік қоғамдардың саны 1 192 (4.2.3.1-сурет). Акциялардың қолданыстағы шығарылымдары бойынша жүйелі түрде азаюы акционерлік қоғамдар туралы Қазақстан Республикасының заңнамасының талаптарына сәйкес келмейтін акционерлік қоғамдардың ерікті түрде немесе күші жойылғандығынан туындады.

4.2.3.1-сурет

Қолданыстағы акциялар мен облигациялар шығарылымының саны

2018 жылы Ұлттық Банк акциялардың 29 шығарылымын тіркеді және акциялардың 54 шығарылымының күшін жойды, оның ішінде Ұлттық Банктің шағым-талаптары бойынша жарғылық капиталдары заңнама талаптарына сәйкес келмейтін акционерлік қоғамдарды мәжбүрлеп тарату туралы аумақтық мамандандырылған экономикалық соттардың шешімдерінің негізінде олардың 17-нің және Әділет министрілігінің акционерлік қоғамдарды тарату және қайта ұйымдастыру туралы хаттарының негізінде 6-ның, осы акционерлік

қоғамдарды қайта ұйымдастыру немесе тарату туралы акционерлердің жалпы жиналысының шешімдері негізінде 31-нің күші жойылды.

2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша қолданыстағы облигациялар шығарылымының саны сомалық номиналдық құны 13,8 трлн теңге болатын 411-ін құрады, оның 247 шығарылымы Қазақстан қор биржасының ресми тізіміне, оның ішінде 26 шығарылым баламалы алаң санатына енгізілді.

2018 жылы жалпы көлемі 2,6 трлн теңге болатын мемлекеттік емес 53 облигациялар шығарылымы және шығарылым көлемі 1,7 трлн теңге 10 облигациялық бағдарлама тіркелді.

2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша бағалы қағаздар нарығында активтері басқарушы компаниялардың инвестициялық басқаруында болатын 28 инвестициялық пай қоры (12 – жабық, 1 – ашық және 19 – аралық), сондай-ақ 20 акционерлік инвестициялық қор, оның ішінде 11 жылжымайтын мүлік қоры жұмыс істеді. Инвестициялық қорлардың жиынтық активтерінің мөлшері 194,9 млрд теңгені, оның ішінде инвестициялық пай қорларының активтері 84,2 млрд теңгені, жылжымайтын мүлік қоры активтерін қоса – 84,3 млрд теңгені, акционерлік инвестициялық қорлардың активтері 84,3 млрд теңгені құрады.

3.2.4. Жинақтаушы зейнетақы жүйесі

2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры міндетті зейнетақы жарналарын, міндетті кәсіби жарналарды және ерікті зейнетақы жарналарын тартуды жүзеге асыратын жалғыз ұйым болып табылған. Оның жалғыз акционері Қазақстан Республикасының Үкіметі болып табылады, Ұлттық Банк акциялардың сенімгерлік басқарушысы болып табылады және зейнетақы активтерін басқаруды жүзеге асырады.

Зейнетақы активтерінің жиынтық көлемі 2018 жылдың соңында бір жыл ішінде 1,8 трлн теңгеге немесе 22,7%-ға ұлғайып, 9,6 трлн теңгені құрады (4.2.4.1-сурет).

4.2.4.1-сурет

Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры салымшыларының (алушыларының) жеке зейнетақы шоттарының саны 2018 жылдың соңында¹⁷ міндетті зейнетақы жарналары бойынша зейнетақы жинақтарының жалпы сомасы 9,2 трлн теңгемен 9,6 млн шотты, міндетті кәсіби зейнетақы жарналары бойынша зейнетақы жинақтарының жалпы сомасы 197,4 млрд теңгемен 0,5 млн шотты және ерікті зейнетақы жарналары бойынша зейнетақы жинақтарының жалпы сомасы 1,9 млрд теңгемен 36,5 мың шотты құрады.

2018 жылдың басынан бастап салымшылардың зейнетақы жарналарының жалпы мөлшері 847,1 млрд теңгеге немесе 14,9%-ға ұлғайып, 6,5 трлн теңгені құрады.

2018 жылы зейнетақы төлемдерінің сомасы 168,6 трлн теңгені құрады.

4.2.5. Инфрақұрылымдық ұйымдар

Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы

«Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны (Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы) ұлттық төлем жүйелерінің тұрақтылығы мен сенімділігін қамтамасыз ету мақсатында 1995 жылы құрылған.

Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы ұлттық төлем жүйелерінің операторы болып табылады, олардың техникалық қызмет етуін қамтамасыз етеді және олардың жұмыс істеуін қамтамасыз етудің негізгі қатысушыларының бірі болып табылады.

Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығының негізгі қызметі банкаралық төлемдерді, ақша аударымдарын және банкаралық клирингті жүргізуді қамтиды;

төлем жүйелерінің үздіксіз жұмысын қамтамасыз ететін аппараттық-бағдарламалық жүйелердің жұмыс істеуін қамтамасыз ету; төлем жүйелерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету; пайдаланушыларға ақпаратты криптографиялық қорғау құралдарын, оларды пайдалану мен сақтауды сату; бөлшек төлем жүйелерін ұйымдастыру және жұмыс істеуін қамтамасыз ету.

2018 жылдың соңында ұлттық төлем жүйелеріне барлық банктер, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Қазынашылық комитеті, «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы, Қазақстан қор биржасы, Орталық депозитарий және басқа да маңызды қаржы ұйымдары қатысты.

Жеке тұлғаны қашықтан сәйкестендіруді енгізу бойынша жобаны іске асыру шеңберінде 2018 жылы жүйенің прототипі дайындалды, пилоттық жобаны жүргізуге дайындау үшін пайдаланушыларды қосу басталды.

¹⁷ Салымшылардың (алушылардың) жеке зейнетақы шоттарының саны 2018 жылдың аяғында зейнетақы жинақтарының қалдығы жоқ жеке зейнетақы шоттарын ескермей көрсетілген.

Сондай-ақ, OpenAPI аппараттық-бағдарламалық платформасының негізінде жедел төлемдер жүйесі әзірленді және енгізілді, жедел төлемдер жүйесінде ақпарат алмасу үшін веб-сервисер құрылды.

2018 жылы ақпараттық қауіпсіздікті басқару жүйесінің тиімділігін арттыру бойынша жұмыс жалғастырылды, ISO 27001: 2013 халықаралық стандартының талаптарына сәйкестігі тұрғысынан сертификаттау аудиті өткізілді.

Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығының 2018 жыл үшін жалпы кірісі 3,8 млрд. теңгені құрады, бұл 2017 жылға қарағанда 16,9% -ға көп. Негізгі қызметтен түскен кірістер 2017 жылмен салыстырғанда 12,8% -ға ұлғайып 2,3 млрд. теңгені құрады.

Кәсіпорынның қаржы ресурстарын басқаруды оңтайландыру нәтижесінде таза пайда (салықтан кейін) 2018 жылғы қызметтің нәтижесі бойынша 2017 жылмен салыстырғанда 50% ұлғайды. Қызмет нәтижелері бойынша 2018 жылы кәсіпорын активтерінің құны 500,9 млн теңгеге ұлғайды.

Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры

«Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ (Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры) Қазақстан Республикасының банктерінің салымшыларының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету мақсатында 1999 жылы құрылған. Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры депозиттерге міндетті кепілдік беруді жүзеге асырады және келесі функцияларды орындайды: кепілдік өтемақы төлейді; депозиттерге міндетті кепілдік беру жүйесінің қатысушы банктердің тізілімін жүргізеді; кепілдік өтемақы төлеу үшін арнайы резерв қалыптастырады; агент банкті конкурстық негізде таңдайды; қатысушы банктің консервациялау кезеңінде тағайындалған уақытша әкімшілікке қатысады; қатысушы банк барлық банк операцияларын жүргізуге лицензиясынан айырылған кезеңде тағайындалған уақытша әкімшілікке қатысады; тарату комиссиясы төленген (төленетін) кепілді өтемақы сомасы бойынша берешекті өтегенге дейін мәжбүрлеп таратылатын қатысушы банктің тарату комиссиясына қатысады; тарату комиссиясы төленген (төленетін) кепілді өтемақы сомасы бойынша берешекті өтегенге дейін мәжбүрлеп таратылатын қатысушы банктің кредиторлар комитетіне қатысады; қатысушы банктердің жарналарды төлеу мөлшері мен тәртібін анықтайды, жарналардың толықтығы мен уақтылы төленуін бақылайды.

Банк клиенттері – жеке тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің төлем карточкалары бойынша салымдар, ағымдағы шоттар және ақшалар кепілдік объектілері болып табылады. Оған ислам банктерінде орналастырылған пайызсыз талап етуге дейінгі депозиттер мен инвестициялық депозиттер кірмейді.

2018 жылы «Қазинвестбанк» АҚ, «Delta Bank» АҚ және «Qazaq Banki» АҚ-ты тарату туралы сот шешімі заңды күшіне енді. Сондай-ақ 2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша «Астана Банкі» АҚ және «Эксимбанк Қазақстан» АҚ-тың банктік операциялар жүргізуіне берілген лицензиялар кері қайтарып

алынды. Деректер бойынша Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры банктерге кепілдікті өтеу төлемі бойынша күтілетін міндеттемелердің бүкіл сомасына кредиттік залал есептеген. Агент банк арқылы өтемді төлеу «Delta Bank» АҚ салымшыларына 2019 жылғы мамырға дейін, «Qazaq Banki» АҚ салымшыларына – 2019 жылғы 24 маусымға дейін жалғасады. «Қазинвестбанк» АҚ салымшыларына кепілдікті өтемді төлеу аяқталды. Агент банкке хабарласпаған қалған салымшылар кепілдікті өтемді алу үшін Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорына хабарласуларына болады. 2018 жылдың ішінде сондай-ақ «Наурыз банк» АҚ салымшыларына 0,4 млн теңге мөлшерінде кепілдікті өтемдер бойынша және «Валют Транзит Банк» АҚ салымшыларына 26,1 млн теңге мөлшерінде қосымша төлем сомасы бойынша төлемдер жүзеге асырылды (4.2.5.1-кесте).

4.2.5.1-кесте

**Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорынан
кепілдікті өтемді төлеу**

Мәжбүрлеп таратылатын банктің атауы	Лицензиядан айыру күні	Лицензиядан айыру туралы сот шешімінің күшіне ену күні	Кепілдікті өтемді төлеу бойынша міндеттемелер сомасы, млн теңге	01.01.2019ж. кепілдікті өтем төленді, млн теңге	Төленуі тиіс жалпы соманың үлесі ¹⁸
«Наурыз Банк Қазақстан» АҚ	02.06.05	02.12.05	772,05	679,93	88%
«Валют-Транзит Банк» АҚ	26.12.06	01.03.07	18 340,93	17 914,81	98%
«Қазинвестбанк» АҚ	27.12.16	24.01.18	2,07	1,89	90%
«Delta Bank» АҚ	03.11.17	25.04.18	158,06	69,98	44%
«Qazaq Banki» АҚ	28.08.18	12.12.18	20 495,51	12 582,02	61%
«Астана Банкі» АҚ	18.09.18	09.01.19	37 596,65	-	-
«Эксимбанк Қазақстан» АҚ	28.08.18	16.01.19	258,35	-	-
Жиынтығы			77 623,62	31 248,62	

2018 жылы Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры кредиторлардың мүдделерін қамтамасыз ету және солардың қатысуымен шешім қабылдау мақсатында құрылған мәжбүрлеп таратылатын «Валют-Транзит Банк» АҚ кредиторлары комитетінің құрамына, сондай-ақ «Delta Bank» АҚ, «Qazaq Banki» АҚ, «Эксимбанк Қазақстан» АҚ және «Астана Банкі» АҚ-тың уақытша әкімшілігінің құрамына кірді. Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры «Валют-Транзит Банк» АҚ, «Қазинвестбанк» АҚ, «Delta Bank» АҚ, «Qazaq Banki» АҚ, «Эксимбанк Қазақстан» АҚ мәжбүрлеп таратылатын банктердің тарату комиссияларының құрамына қатысты. Тарату комиссияларының Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорының

¹⁸ «Наурыз Банк Қазақстан» АҚ, «Валют-Транзит Банк» АҚ және «Қазинвестбанк» АҚ-тың 363 983 салымшыларына төленбеген 518,4 млн теңге мөлшеріндегі қалған өтеу сомасы көбінесе азғантай сомалары бар «ұйықтап жатқан» шоттардан тұрады, олар бойынша депозиторлар кепілдікті өтемді алу үшін Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорына хабарласпаған.

алдындағы міндеттемелерінің көлемі 2018 жылдың соңына 29,1 млрд теңгені құрады.

2005 жылғы қарашада басталған «Наурыз Банк Қазақстан» АҚ-ты мәжбүрлеп тарату процесі 2018 жылы аяқталды. Банктің тарату комиссиясы үшінші кезектегі Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорының талабын 100% өтеді (4.2.5.2-кесте).

4.2.5.2-кесте

Таратылатын банктердің Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорының алдындағы міндеттемелері

Мәжбүрлеп таратылатын банктің атауы	01.01.2019ж. төленген кепілдікті өтем бойынша тарату комиссиясы өтеген міндеттемелер көлемі		01.01.2019ж. төленген кепілдікті өтем бойынша тарату комиссиясы өтемеген міндеттемелер қалдығы		Төленбеген күнтізбелік жарналар бойынша тарату комиссиясы өтеген міндеттемелер көлемі		Төленбеген күнтізбелік жарналар бойынша тарату комиссиясы өтемеген міндеттемелер қалдығы	
	(млн теңге)	(%)	(млн теңге)	(%)	(млн теңге)	(%)	(млн теңге)	(%)
	Кредиторлардың талаптары тізілімінің үшінші кезектілігі				Кредиторлардың талаптары тізілімінің сегізінші кезектілігі			
«Наурыз Банк Қазақстан»	772	100	0	0	0	0	5,9	100
«Валют-Транзит Банк» АҚ	9 813	53,5	8 527	46,5	0	0	28,1	100
«ҚазинвестБанк» АҚ	2	100	0	0	0,3	3,7	8,2	96,3
«Delta Bank» АҚ	158	100	0	0	0	0	1,7	100
«Qazaq Banki» АҚ	0	0	20 400	100	0	0	145,7	100

2018 жылы есеп айырысу тәртібіне өзгерістер енгізу және банктердің міндетті жарналарының сараланған мөлшерлемелерін белгілеу жұмысы басталған, оның шеңберінде 2019 жылы қатысушы банктердің жарна жүйесін толықтай қайта қарау жоспарланған.

2018 жылдың ішінде жұртшылық назары проблемалы банктер туралы жаңалықтарға ауды. Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры осы банктердің салымшыларымен тиімді байланыс жасау үшін барлық қажетті шараларды қолданды, банктерді лицензиядан айыру сәтінен бастап: ресми веб-сайтта өзекті ақпарат орналастырды; тегін колл-орталығын ашты, мессенджерлерде жұмыс жасады; Ұлттық Банкпен бірлесіп ақпараттық хабарламалар жариялады.

Өтемді төлеуге арналған қордың сақталуын қамтамасыз ету үшін Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры ақшалай қаражатты өтімділігі жоғары және тәуекелі төмен қаржы құралдарына инвестициялайды. Ұлттық Банк активтерді сенімгер басқарушы болып табылады.

Мемлекеттік кредиттік бюро

2012 жылы құрылған «Мемлекеттік кредиттік бюро» АҚ-тың (Мемлекеттік кредиттік бюро) негізгі қызмет түрлері болып кредиттік тарих

дерекқорын қалыптастыру және кредиттік есептер беру, бірыңғай сақтандыру дерекқорын қалыптастыру және жүргізу табылады.

2018 жылдан бастап Мемлекеттік кредиттік бюро банктер мен сақтандыру ұйымдарына мемлекеттік дерекқорларға: Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Жеке тұлғалар» және «Заңды тұлғалар» қорына, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің «Автомобиль» және «Жүргізуші» дерекқорына, Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің жеңілдікті санатқа жатқызылған жеке тұлғалар (Ұлы Отан соғысының қатысушылары және соларға теңестірілген адамдар, 1 және 2-топтағы мүгедектер, зейнеткерлер) дерекқорына рұқсат береді.

2017 жылдан бастап Мемлекеттік кредиттік бюро бірыңғай сақтандыру дерекқорын қалыптастыруды және жүргізуді жүзеге асырады.

2018 жылдың ішінде сақтандыру дерекқорын қалыптастыру және жүргізу, статистикалық есепке арналған ақпараттық талдау жүйесін құру және жүргізу, сақтандыру статистикасын қалыптастыру, сақтандыру нарығы бойынша деректерді талдау және қорыту, міндетті сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақыларын дағдылы есептеу, сондай-ақ мемлекеттік дерекқормен бірігу бойынша жұмыстар атқарылды.

Бағалы қағаздардың бірыңғай тіркеушісі

2011 жылы құрылған «Бағалы қағаздардың бірыңғай тіркеушісі» АҚ (Бірыңғай тіркеуші) бағалы қағаздарды ұстаушылардың тізілімі жүйесін жүргізу қызметін жүзеге асыратын Қазақстан Республикасындағы бір ғана ұйым болып табылады.

2018 жылғы 16 тамызда Орталық депозитарий мен Бірыңғай тіркеуші акционерлерінің бірлескен кезектен тыс жалпы жиналысында Бірыңғай тіркеушіні Орталық депозитарийге қосу нысанында ерікті түрде қайта құру туралы шешім қабылданды.

2019 жылғы 1 қаңтардан бастап Бірыңғай тіркеушінің бағалы қағаздарды ұстаушылардың тізілімі жүйесін жүргізу қызметтері Орталық депозитарийге табысталды. Орталық депозитарий Бірыңғай тіркеушінің барлық құқықтары мен міндеттері бойынша құқықтық мұрагері атанды. Бірыңғай тіркеушімен қосылу шарты нысанында бұрын жасалған шарттардың барлығы қолданылуын жалғастырады және оны қайта жасау талап етілмейді.

Орталық депозитарий

Орталық депозитарий бағалы қағаздар нарығында кәсіптік қызметтің ерекше түрлерін – депозитарийлік және бағалы қағаздарды ұстаушылардың тізілімі жүйесін жүргізу қызметін жүзеге асыратын Қазақстанның бағалы қағаздар нарығындағы инфрақұрылымдық ұйым болып табылады. Орталық депозитарий 1997 жылы құрылған.

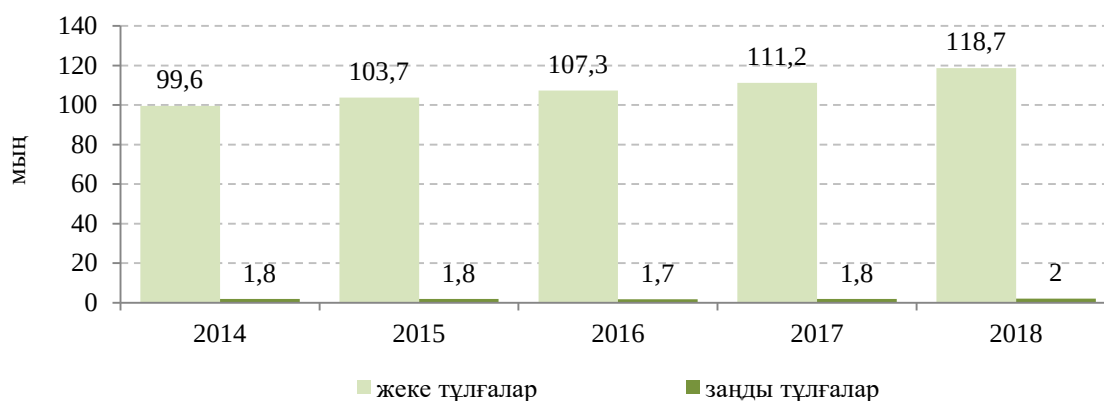
Бағалы қағаздар нарығында инфрақұрылымды жетілдіру шеңберінде 2018 жылы Бірыңғай тіркеушіні Орталық депозитарийге қосу аяқталды, ол бағалы қағаздарды ұстаушылар туралы барлық ақпаратты бірыңғай дерекқорда

шоғырландыруға, рәсімді жеңілдетуге, тарифтерді оңтайландыру есебінен мәмілелерді және клиенттердің шығасыларын тіркеу уақытын қысқартуға мүмкіндік береді. Бағалы қағаздардың биржадан тыс нарығының айқындығын жоғарылату және онда қаржы құралдарына сұранысты ынталандыру мақсатында Орталық депозитарий негізінде бағалы қағаздардың биржадан тыс нарығының кіріктірілген ақпарат жүйесі құрылады, ол нарықтың қатысушыларына бағалы қағаздардың белгіленімдерін айырбастауға және мәміле жасауға мүмкіндік береді.

Орталық депозитарий есеп жүйесіндегі клиенттердің ашық қосалқы шоттарының саны 2018 жылдың соңында 120 693 құрады, бір жыл ішінде 7 632 бірлікке немесе 6,8% ұлғайды (4.2.5.1-сурет).

4.2.5.1-сурет

Номиналды ұстау есеп жүйесіндегі қосалқы шоттар саны

Қазақстан қор биржасы

Қазақстанда бағалы қағаздардың ұйымдасқан нарығын 1993 жылы құрылған Қазақстан қор биржасы ұсынған.

2018 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан қор биржасының ресми тізімінің құрылымы 127 корпоративтік эмитенттердің акциясын шығару (ресми тізімге енгізілген бағалы қағаздар шығарылымы жалпы санының 20,3%), оның ішінде 53 балама алаңының акциясын шығару, 247 корпоративтік эмитенттердің облигациясын шығару (39,5%), оның ішінде 26 балама алаңының облигациясын шығару, 231 мемлекеттік бағалы қағаздарды шығару (36,9%), 14 халықаралық қаржы ұйымдарының бағалы қағаздарын шығару (2,2%) және 7 инвестициялық қорлардың бағалы қағаздарын шығарумен (1,1%) берілді.

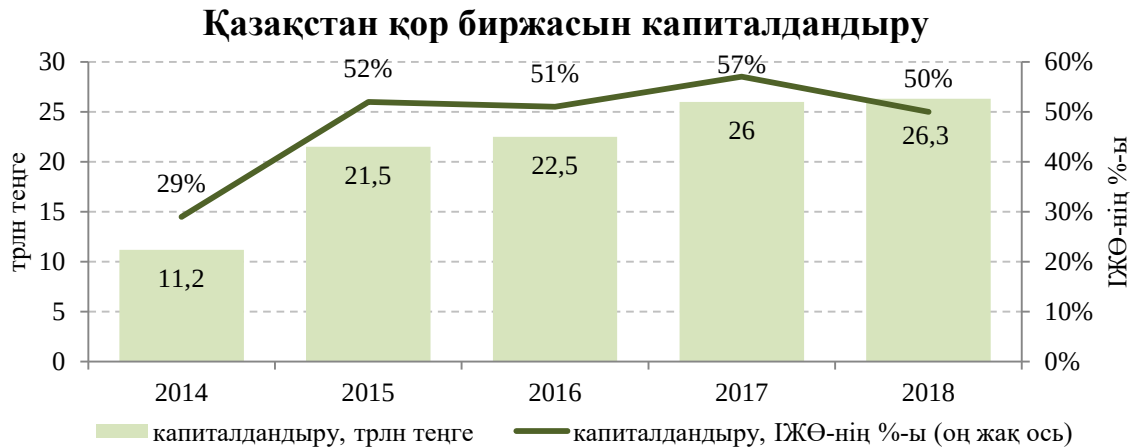
2018 жылы ұйымдасқан нарықта мемлекеттік емес бағалы қағаздармен жасалған мәмілелердің көлемі (репо секторын ескере отырып) 34,1%-ға азайды және 4,4 трлн теңгені, оның ішінде бағалы қағаздардың қайталама нарығында – 1 трлн теңгені, бастапқы нарықта – 1,9 трлн теңгені, репо секторында – 1,5 трлн теңгені құрады.

Ұйымдасқан нарықта мемлекеттік бағалы қағаздармен жасалған биржа мәмілесінің көлемі (репо секторын ескере отырып) 76 трлн теңгені құрады,

репо операциясы көлемінің ұлғаюына байланысты 2017 жылмен салыстырғанда 8,0%-ға ұлғайды.

Қазақстан қор биржасының ресми тізіміне енгізілген мемлекеттік емес бағалы қағаздар нарығын жалпы капиталдандыру 2018 жылы 1,2%-ға ұлғайды және 26,3 трлн теңгені құрады (4.2.5.2-сурет).

4.2.5.2-сурет

Бизнес субъектілеріне нарықтық қаржыландыруға қол жеткізуді көтеру мақсатында 2018 жылы Қазақстан қор биржасының негізінде, ең алдымен қор нарығында инвестиция тартуға мүдделі шағын және орта кәсіпорындарына арналған «KASE Startup» және «KASE Private Market» қосымша алаңдары құрылды. «KASE Private Market» қосымша алаңы жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің ұйымдық-құқықтық нысанындағы шағын және орта бизнес субъектілеріне көпшілік компания мәртебесін иелену қажеттілігінен ақ қаржыландыру көзін ұсынуға арналған. «KASE Startup» – бұл интернет алаңы, оның басты мақсаты болып стартап-компаниялары мен инвесторлар арасында байланыс қалыптастыру табылады. Бұл ретте инвесторлардың стартап-компанияларын қаржыландыру шеңберінде мәмілелер жасау Қазақстан қор биржасының сауда инфрақұрылымын пайдаланумен қатар, сондай-ақ тараптар арасында тікелей де жүзеге асырылатын болады.

Қарсы агент дефолтының тәуекелін төмендету арқылы валюта нарығының сенімділігі мен өтімділігін жоғарылату мақсатында 2018 жылғы 1 қазаннан бастап Қазақстан қор биржасы шетел валютасының биржалық нарығында орталық қарсы агенттің қызметін орындауға кірісті және осы мәмілелерді сақтандыруды жүзеге асырады. Орталық қарсы агентті құру нарықтағы тұрақтылықты қамтамасыз ете отырып, кредит тәуекелін басқаруды жақсартуға мүмкіндік береді, сондай-ақ шетел қатысушылары үшін тартымдылықты жоғарылатады.

Валюта нарығына қатысушылардың санын ұлғайту және валюта тәуекелін хеджерлеудің қосымша құралдарын құру мақсатында брокерлік ұйымдарға биржалық валюта нарығында саудаласуға тікелей рұқсат және

брокерлік ұйымдардың банктік операциялардың жекелеген түрлерін жүзеге асыруға лицензия алуына мүмкіндік берілді.

Қор биржасында мемлекеттік бағалы қағаздар бойынша қайталама нарықтағы сауда-саттық Т+2 жүйесі бойынша есеп айырысуға ауыстырылды, бұл ішкі қор нарығы дамуының кезекті қадамы және халықаралық капитал нарығымен бірігу болды.

Қазақстанның орнықтылық қоры

«Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ (Қазақстанның орнықтылық қоры) банктерге қаржылық қолдау көрсету арқылы банк секторының қаржылық тұрақтылығына көмек көрсету үшін 2017 жылы құрылған. Оның қызметінің негізгі түрлері банк секторын қолдау бағдарламаларын іске асыруға және қаржыландыруға қатысу; банктерді қаржылай, оның ішінде реттелген қарыздарды беру жолымен қолдау; сатып алынған реттелген облигацияларды айырбастау арқылы банктердің акцияларын сатып алу; инвесторлар іздеу және реттелген облигацияларды айырбастау арқылы сатып алынған банк акцияларын жаңа инвесторға сату болып табылады.

2018 жылы Қазақстанның орнықтылық қоры мынадай бағдарламаларды іске асыруға қатысты:

1) Банк секторының қаржылық тұрақтылығын арттыру бағдарламасы. Бағдарламаны іске асыру мақсатында жалпы сомасы 809,4 млрд. теңгеге банктердің және ұйымдардың облигациялары сатып алынды;

2) Ипотекалық тұрғын үй/ипотекалық қарыздарды қайта қаржыландыру бағдарламасы. Бағдарламаның бірінші бөлігі бойынша бөлінген лимит 150 млрд. теңгені, екінші бөлігі бойынша – 138 млрд. теңге құрады;

3) Аграрлық секторды қолдау бағдарламасы. Бағдарламаның көлемі – 450 млрд. теңге;

4) Экономиканың басым салаларына кредит беру үшін ұзақ мерзімді теңгемен өтімділікті қамтамасыз ету бағдарламасы. Бағдарламаның жалпы көлемі – 600 млрд. теңге, Қазақстанның орнықтылық қоры арқылы оның 300 млрд. теңгесі игеруге жатады.

«Баспана» ипотекалық ұйымы

«Баспана» ипотекалық ұйымы («Баспана» ипотекалық ұйымы) «7-20-25. Әрбір отбасы үшін тұрғын үй алудың жаңа мүмкіндігі» ипотекалық тұрғын үйге кредит беру бағдарламасын іске асыру және халық үшін ипотекалық тұрғын үй қарыздарының қол жетімділігін арттыру үшін 2018 жылы құрылған.

«Баспана» ипотекалық ұйымы агенттік облигацияларды бағалы қағаздар нарығына шығару және орналастыру есебінен қаржы ресурстарды тартады және оларды банктерден Бағдарламаның талаптарына сәйкес берілген ипотекалық тұрғын үй қарыздары бойынша талап ету құқығын сатып алуға жібереді.

Бағдарламаға қатысу үшін халыққа қойылатын негізгі талаптар: Қазақстан Республикасы азаматтығының болуы; кәсіпкерлік немесе еңбек

қызметінен кірістің болуы; тұрғын үй сатып алуға қарыздар бойынша өтелмеген берешектің болмауы; Қазақстан Республикасының аумағында меншік құқығында тұрғын үйдің болмауы болып табылады.

«Баспана» ипотекалық ұйымы «7-20-25» Бағдарлама аясында тұрғын үй құрылысын ынталандыру үшін қаражатын кейін Бағдарлама қатысушыларына сататын тұрғын үй құрылысына жұмсайтын жергілікті атқару органдарынан мемлекеттік бағалы қағаздар сатып алуды жүзеге асырады.

2018 жылдың нәтижесі бойынша «7-20-25» Бағдарлама бойынша 76,2 млрд. теңге сомаға қарыз алуға 6 562 өтінім қабылданды, 38,8 млрд. теңге сомаға 3 229 қарыз берілді, оның ішінде 35,5 млрд. теңге сомаға 2 973 қарыз сатып алынды.

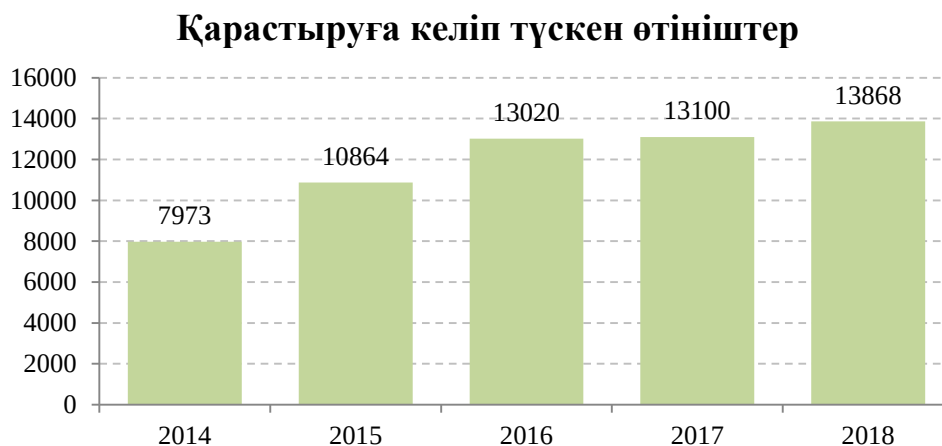
«Баспана» ипотекалық ұйымы «Баспана Хит» нарықтық ипотекалық өнім шығарды, бұл бойынша 2018 жылы 6,2 млрд. теңге сомаға 735 өтінім қабылданды, 1,3 млрд. теңге сомаға 144 қарыз берілді, оның ішінде 0,8 млрд. теңге сомаға 96 қарыз сатып алынды.

4.3. Қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау

Тұтынушылық сұраныстың қарқындылығы тұрғысынан және нарықта ақпараттық технологияларды қоса отырып, жаңа қаржы өнімдерінің пайда болуына байланысты өсіп отыратын нақты және барабар қорғаудың қажеттілігіне байланысты Ұлттық Банктің қызметі қаржылық қызметтерді және микроқаржы ұйымдарының қызметін тұтынушылардың, сондай-ақ коллекторлық агенттіктердің борышкерлерінің құқықтарын және заңды мүдделерін тиісті деңгейде қорғауды қамтамасыз етуге және халықтың қаржылық сауаттылығын арттыруға бағытталған.

2018 жылы Ұлттық Банкке қаржылық қызметтерді және микроқаржы ұйымдарының қызметтерін тұтынушылардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша қарауға 13 868 өтініш келіп түсті (4.3.1-сурет).

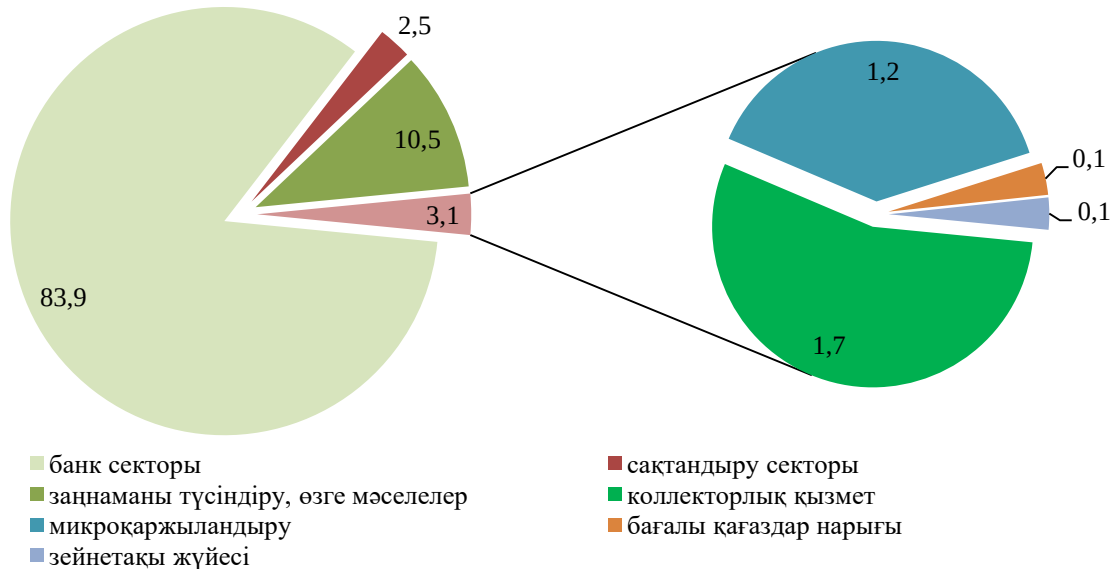
4.3.1-сурет

Өтініштердің біршама бөлігі банк секторына (банктер және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар) тиесілі және қарастырылған өтініштердің жалпы санының 83,9%-ын құрайды (4.3.2-сурет).

4.3.2-сурет

Өтініштердің қаржы нарығы секторлары бөлігіндегі құрылымы

Банк секторы бойынша өтініштердің өзекті мәселелері банктік қарыз шарты бойынша міндеттемелерді орындаудың мүмкін еместігі; берешекті қайта қаржыландыру; қарыз валютасын, қарыз бойынша сыйақы мөлшерлемесін өзгерту; ай сайынғы төлемнің, берешектің, тұрақсыздық айыбының, сыйақының, комиссияның, жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесінің мөлшерін есептеудің дұрыстығын тексеру; банктердің қарыз алушылардың шоттарынан даусыз (акцептісіз) тәртіппен ақшаны өндіріп алуы дұрыстығын тексеру; банк қызметкерлерінің іс-әрекетінің заңсыздығы; банктік қарыз шартының талаптарын Қазақстан Республикасының заңнама талаптарына сәйкестігі тұрғысынан тексеру; банк шоттарына қызмет көрсету; салымдарды қайтару; берешекті мемлекет есебінен кешіру (есептен шығару); банктік қарыз шартын жасау, орындау және тоқтата тұру тәртібін бұзу; ақша аудару; банк секторы бойынша нормативтік құқықтық актілерді түсіндіру; кепіл затын сату рәсімі; сот шешімдерін орындау; кепіл затынан босатудан бас тарту; тарифтік саясат болды.

Сақтандыру қызметтері секторындағы өтініштердің өзекті мәселелері көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру кезінде туындаған және сақтандыру ұйымының келтірілген зиян мөлшеріне жүргізген бағалауымен келіспеу, сақтандыру төлемін жүзеге асыру мерзімін бұзу, сондай-ақ сақтандыру төлемінің жүзеге асырылмауына байланысты даулар; сақтандыру ұйымдарының сақтандырудың ерікті түрлері

бойынша сақтандыру төлемдерін жүзеге асырудан бас тартуы; сақтандыру сыйлықақыларын және сақтандыру сомасын есептеудің дұрыстығын тексеруді талап ету болды.

Бағалы қағаздар нарығы субъектілерінің іс-әрекетіне қатысты өзекті мәселелер дивидендтер төлемеу және акционерлік қоғамдардың қызметі туралы ақпарат алу болды.

Микроқаржы ұйымдарының іс-әрекеттеріне қатысты өтініштер микроқаржы ұйымдарының қызметі мәселелері бойынша нормативтік құқықтық актілердің талаптарын түсіндіруді; ай сайынғы төлемнің, берешектің, өсімпұлдың, сыйақының, комиссиялардың, жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесінің мөлшерін есептеудің дұрыстығын тексеруді; шарт талаптарының Қазақстан Республикасының заңнама талаптарына сәйкестігін тексеруді қамтиды.

Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының қызметіне байланысты өтініштер зейнетақы заңнамасының талаптарын түсіндіру және жинақталған зейнетақы қаражатын төлеуден бас тарту мәселелерін қозғаған.

Коллекторлық агенттіктердің қызметіне байланысты өтініштер коллекторлық агенттіктер қызметкерлерінің заңсыз іс-әрекеттері және коллекторлық қызмет бойынша нормативтік құқықтық актілердің нормаларын қолдану туралы мәселелерді қамтыды.

Өтініштерді қарау нәтижесінде Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасының анықталған бұзушылықтары бойынша 2018 жылы қаржы және микроқаржы ұйымдарына қатысты 185 шектеулі ықпал ету шарасы қолданылды. Бұдан басқа, қаржылық қызметтерді тұтынушылардың өтініштерін қарау нәтижесінде 117 әкімшілік іс қозғалды, оның 30-ы микроқаржы ұйымдарына, 108-і банктерге қатысты, 9-ы сақтандыру ұйымдарына қатысты болды.

2018 жылы Ұлттық Банк қаржылық қызметтерді тұтынушылардың қаржы ұйымдарына және қаржы ұйымдарының қаржылық қызметтерді тұтынушыларға қойған талаптары бойынша азаматтық істерге қатысты 1 800-ден аса сот отырысына қатысты.

2018 жыл бойы қаржылық қызмет көрсету мәселелері бойынша 4 042 азамат жеке қабылданды, Ұлттық Банктің қоғамдық қабылдау бөлмесіне өтініш білдірген 331 азаматқа консультациялар беріліп, құқықтық көмек көрсетілді, қарыз алушылардың банк және ипотекалық ұйымдардың өкілдерімен 240 кездесуі өткізілді, олардың қорытындылары бойынша банктер қарыз алушыларға қайта құрылымдаудың ықтимал жағдайларын ұсынды.

Ұлттық Банк хабарлау аясында заңнама нормаларына сәйкестігі және тұтынушылардың құқықтарына қысым жасау талаптарының болмау мәніне қаржы өнімдерінің шарттарын зерделеуде және талдауда. 2018 жылы Ұлттық Банкке қаржылық қызметтерді және микрокредиттер беру бойынша қызметтерді бекіту туралы 450 хабарлама келіп түсті, олардың 155 микроқаржы ұйымдарынан, 224 банктерден және 71 сақтандыру ұйымдарынан. Қаржы және

микроқаржы ұйымдары ұсынған хабарламалардың нәтижелері бойынша құжаттардың толық топтамасын ұсынбағаны үшін 3 шектеулі ықпал ету шарасы қолданылған.

Ипотекалық қарыздарды беруге байланысты қатынастарды жетілдіру мақсатында 2018 жылы ипотекалық кредит беру тәртібінің жаңа ерекшеліктері белгіленді. Біріншіден, қарыз алушыға мерзімі өткен берешек туындауының бастапқы кезеңінде ипотекалық тұрғын үй қарызын қайта құрылымдау мүмкіндігі берілген. Осы мақсатта мерзімі өткен берешектің туындауының объективті жағдайларын және қарыз алушының қаржылық жай-күйін басшылыққа ала отырып, банк қарыз алушыға мерзімі өткен берешекті реттеу нұсқаларын ұсынуға міндетті. Екіншіден, ипотекалық қарыздар бойынша проблемалы берешектерді сотқа дейін реттеудің құралдары кеңейтілген. Үшіншіден, кепілдің толыққанды институты қалпына келтірілген, мұнда кепіл ұстаушы сот тәртібінде сондай-ақ соттан тыс тәртіпте өзінің талаптарын кепілден тиісінше қанағаттандыруға құқылы.

Өсімқорлықтың алдын алу және тұтынушылардың құқықтарын қорғау мақсатында кредит берудің реттелмейтін секторында азаматтық заңнама аясында 2018 жылы қарыз алушы – жеке тұлғамен жасалатын қарыз алу шартының бірқатар ерекшеліктері белгіленді. Негізгі шектеулер мынадай талаптармен айқындалған:

қарыз шарты жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесін қамтуы тиіс, оның мәні 100%-дан аспауы тиіс;

қарыз алушыға мерзімін өткізіп алғаны үшін салынатын айыппұл мөлшері әрбір мерзімі өткен күнге мерзімі өткен төлем сомасынан 0,5%-дан аспайды, сондай-ақ жылына берілген қарыз сомасынан 10%-дан аспайды;

қарыз алушы – жеке тұлғаның қарыз бойынша шекті берешегі 100% деңгейде, яғни егер қарыз 100 мың теңге берілсе, онда қарыз алушының қарызы қарыз шартының барлық қолданылу кезеңінде 200 мың теңгеден аспауы тиіс;

егер қарыз шартының талаптары көрсетілген талаптардың кез келгеніне сәйкес келмесе, онда қарыз шарты жарамсыз деп танылады.

Белгіленген талаптар қарыз берушілері банктер, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар, микроқаржы ұйымдары және кредиттік серіктестіктер болып табылатын қарыз шартына қолданылмайды, себебі олар үшін жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесі 56% деңгейінде анықталған.

2018 Ұлттық Банк халықтың қаржылық сауаттылық деңгейін арттыруға бағытталған кең ауқымды және жүйелі ақпараттық-түсіндіру жұмысын өткізуді жалғастырды.

«Астана» республикалық телеарнасының эфирінде кіші және орта мектеп жасындағы балаларға арналған «ТеңгеLand» және халықтың қалың көпшілігіне, оның ішінде студенттер мен жастарға арналған «Profinance.WEB» қаржылық сауаттылықтың негіздері туралы телевизиялық білім беру бағдарламасы іске

қосылды. 2018 жылдың ішінде осы бағдарламалардың мемлекеттік және орыс тілдеріндегі әрқайсысы 40 шығарылымы шықты.

2018 жылы «Ұлан» және «Дружные ребята» республикалық газеттерінде кіші мектеп жасындағы балаларға арналған қаржылық сауаттылықтың негіздері туралы қосымшалар шығару жалғасын тапты. Бір жылдың ішінде мемлекеттік және орыс тілдерінде 12 шығарылымнан жарық көрді. Орта және үлкен мектеп жасындағы балаларға арналған «Ойла» республикалық журналының қосымшалары мемлекеттік және орыс тілдерінде 6 шығарылымнан жарық көрді. 2018 жылғы желтоқсан айында «Дружные ребята», «Ұлан» газеттерінде және «Ойла» журналында өткен қаржылық сауаттылық жөніндегі жыл сайынғы конкурстың жеңімпаздары марапатталды.

Алматы қаласында С. Бегалин атындағы Орталық қалалық кітапханада кіші және орта жастағы балаларға арналған жыл сайынғы «Кітапханадағы түн» және «Ұлттық валюта мен қаржыгерлер күні» іс-шарасы өткізілді.

2018 жылы Ұлттық Банк халықтың қаржылық біліміне арналған fingramota.kz интернет-ресурсын жаңарту бойынша жұмыс жүргізді. Қазақстан өңірлерінде қаржылық сауаттылық жөніндегі дәрістер өткізілді, қаржылық сауаттылық деңгейіне әлеуметтік зерттеу жүргізілді.

Ипотекалық тұрғын үй/ипотекалық қарыздарды қайта қаржыландыру бағдарламасы

2015 жылғы сәуірден бастап ипотекалық қарыз алушылардың проблемаларын шешу шараларының бірі ретінде Ұлттық Банк Ипотекалық тұрғын үй қарыздарын (ипотекалық қарыздарды) қайта қаржыландыру бағдарламасын іске асырып келеді. Бағдарлама қарыз алушылардың 2004-2009 жылдар аралығындағы кезеңде банктерден және ипотекалық ұйымдардан алған жалғыз үйін сақтауға жәрдем көрсетуге бағытталған.

Қайта қаржыландыру бағдарламасын іске асыруға Ұлттық Банк 130 млрд теңге бөлді.

Ипотекалық қарыздарды қайта қаржыландыруды 11 банк және 3 ипотекалық ұйым жүзеге асырды. 2018 жылдың қорытындылары бойынша банктер 159,7 млрд теңге сомаға 25 807 қарызды қайта қаржыландыруды мақұлдады, 139,7 млрд теңге сомаға 23 950 қарыз қайта қаржыландырылды. Ақшаны игерудің револьверлік тетігін ескере отырып, қайта қаржыландырылған қарыздар саны 2026 жылға дейін шамамен 40 мың болады деп болжанып отыр.

2018 жылы Ұлттық Банк «Проблемалық кредиттер қоры» АҚ-пен бірлесіп «Банк Астана» АҚ-қа және «Астана Ипотека» АҚ-қа Қайта қаржыландыру бағдарламасының шарттарын сақтау мәселелері бойынша тексеру жүргізді.

2018 жылғы наурыз айында Ұлттық Банктің еншілес ұйымы «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ Қайта қаржыландыру бағдарламасын іске асыру операторы болып айқындалды.

2018 жылғы 27 наурызда Қайта қаржыландыру бағдарламасына 2016 жылғы 1 қаңтарға дейін берілген жеке тұлғалардың валюталық ипотекалық қарыздарын қайта қаржыландыруды көздейтін өзгерістер енгізілді. Қарыздар Ұлттық Банктің 2015 жылғы 18 тамыздағы бағамы бойынша теңгемен (бір АҚШ доллары үшін 188,35 теңге) қайта қаржыландырылуы тиіс. Бағамдық айырмашылық сомасы (156 млрд теңгеге жуық) Ұлттық Банк қаражатының есебінен өтеледі. Банктер 136 млрд теңгеден астам сомаға сыйақы, комиссия, тұрақсыздық айыбы бойынша қарыз алушылардың берешегін кешіреді. Валюталық ипотекалық қарыздарды қайта қаржыландыру мерзімі 2019 жылғы 15 шілдеге дейін белгіленді.

Валюталық ипотекалық қарыздарды қайта қаржыландыруды 16 банк пен 1 ипотекалық ұйым жүзеге асырды. 2018 жылдың қорытындылары бойынша банктер 48,5 млрд теңге сомаға 5 908 қарызды қайта қаржыландыруды мақұлдады, 35,1 млрд теңге сомаға 4 540 қарыз қайта қаржыландырылды.

2018 жылы Ұлттық Банк банктер мен ипотекалық ұйымдардың атына салықтық жеңілдіктерді пайдалану және Қайта қаржыландыру бағдарламасының шеңберінде ипотекалық қарыздарды қайта қаржыландыру жөнінде ұсынымдар жіберді.

Қайта қаржыландыру бағдарламасы іске асырыла бастағаннан бері ипотекалық қарыздарын қайта қаржыландырудан бас тарту алуына қатысты қарыз алушылардың шағымдарын қарау жөніндегі, құрамына Ұлттық Банктің, әкімдіктердің, құқық қорғау органдарының, әлеуметтік қорғау органдарының өкілдері және қоғамдық бірлестіктердің басшылары кіретін комиссиялар қарыз алушылардың 3 992 өтінішін қарады, олардың ішіндегі 1 819 өтініш (46%) бойынша Қайта қаржыландыру бағдарламасының талаптары бойынша қарыздарды қайта қаржыландыру туралы шешімдер шығарылды. 2018 жылғы наурыз айынан бастап қарызды қайта қаржыландыру туралы комиссиялардың шешімдері банктер үшін міндетті болып табылады.

Ипотекалық қарыз алушылардың арасындағы әлеуметтік шиеленісті азайту мақсатында Ұлттық Банк банктердің атына қарыз алушылардың – Қайта қаржыландыру бағдарламасына әлеуетті қатысушылардың берешегін өндіріп алу, кепілдікті тұрғын үйден шығару және оны сату туралы сот шағымдарын беру рәсімін тоқтата тұру туралы хаттарды бірнеше рет жіберді.

4.4. Реттеу және қадағалау

4.4.1. Валюталық реттеу және валюталық бақылау

Валюталық операциялар және капитал ағындары бойынша ақпараттық базаны жасау, сондай-ақ экономикалық саясат жөнінде шешімдер қабылдау үшін база ретінде валюталық операцияларға талдамалық мониторинг жүргізу валюталық реттеудің басым міндеттері болып қалады.

Статистикалық ақпаратты жинау мақсатында Қазақстан Республикасының қолданыстағы валюталық заңнамасымен капитал қозғалысына (қаржы қарыздары, тікелей инвестициялар, коммерциялық кредиттер, шетел банктеріндегі шоттар) байланысты валюталық операциялар туралы тіркеу немесе хабарлау талаптары белгіленген. Тіркеу және хабарлау режимдері Қазақстан Республикасына баламасы 500 мың АҚШ долларынан асатын сомаға капиталдың (мүліктің, ақша қаражатының) түсуін немесе Қазақстан Республикасынан баламасы 100 мың АҚШ долларынан асатын сомаға капитал аударуды (ақша қаражатын, мүлік беруді) көздейтін капитал қозғалысының ірі операцияларын есепке алады. Капитал қозғалысына байланысты валюталық операциялар және шетел банктерінде шоттар ашу туралы хабарлау шеңберінде 2018 жылы Ұлттық Банк хабарлау туралы 417 куәлік берді.

Экспорттық кірістер Қазақстанның ішкі валюта нарығында шетел валютасын ұсынудың негізгі көзі болып табылады, сондықтан валюталық заңнамада тауарлар (жұмыстар, қызметтер) экспортынан түсімді репатриациялау және бейрезиденттің тауарлар (жұмыстар, қызметтер) импорты үшін пайдаланылмаған авансты қазақстандық банктердегі банк шоттарына қайтару талаптары белгіленген. Валютаны репатриациялау жүзеге асырылуы тиіс мерзім сыртқы сауда келісімшартының талаптарын ескере отырып айқындалады. Баламасы 50 мың АҚШ долларынан асатын сомадағы сыртқы сауда мәмілелері бойынша репатриациялау талаптарының орындалуын бақылау сыртқы сауда мәмілесіне қатысушы резидентке қызмет көрсететін банкте сыртқы сауда келісімшартын есептік тіркеу арқылы жүзеге асырылады.

Сыртқы сауда операцияларын экспорттық-импорттық валюталық бақылаумен қамтудың толықтығын айқындау мақсатында талдау жүргізілді, оның нәтижесі бойынша бақылауға арналған 50 мың АҚШ доллары деңгейіндегі қолданыстағы шекті мән операцияларды қамту, бизнес мүдделері және валюталық бақылау агенттерінің бақылауды басқару шығасылары тұрғысынан оңтайлы болып табылатындығы белгіленді.

Экспорттық-импорттық валюталық бақылау уәкілетті банктер, Ұлттық Банк және мемлекеттік кіріс органы – Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті арасындағы репатриация талаптарын орындауға бақылау жасау мақсатында сыртқы сауда келісімшарттарын есептік тіркеу және электрондық ақпарат алмасу рәсімдері негізінде іске асырылады.

2018 жылы Ұлттық Банк валюталық бақылаудың тиімділігін және елден капиталды шығаруға қарсы іс-қимылды күшейту үшін қажетті шараларды орындау жөніндегі жұмысты жалғастырды.

2018 жылғы 2 шілдеде «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне валюталық реттеу және валюталық бақылау, қаржы ұйымдарының қызметін тәуекелге бағдарланған қадағалау, қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау және Қазақстан Республикасы Ұлттық

Банкінің қызметін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң және жаңа редакциядағы «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Заң қабылданды.

Зандардың нормаларын іске асыру валюталық операциялардың статистикалық мониторингінің қамтылуын кеңейтуге, Қазақстан аумағындағы есеп айырысуларда шетел валютасын пайдалануды қысқартуға, валюталық бақылаудың, оның ішінде ақшаны елден шығаруға қарсы іс-қимыл жасауда валюталық бақылаудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Ақшаны шығаруға бағытталған операцияларға жатқызылған валюталық операциялар тізбесі, Қаржы министрлігінің ведомстволарына (Мемлекеттік кірістер және Қаржы мониторингі комитеттеріне) банктік құпияны қамтитын мәліметтерді беру мүмкіндігі көзделді. Банктік емес айырбастау пункттеріне Ұлттық Банк шығарған құймалардағы тазартылған алтынды, ал бағалы қағаздар нарығының кәсіби қатысушыларына клиенттердің тапсырмалары бойынша ішкі валюта нарығында шетел валютасын сатып алу және сату құқығы берілді.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес валюталық реттеу саласында Ұлттық Банктің лицензиясы қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметті (валюта айырбастау пункттерінің қызметі) жүзеге асыру үшін ғана қажет.

2018 жылы қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметті лицензиялау шеңберінде жаңа уәкілетті ұйымдарға 48 лицензия берілді, өз еркімен 117 лицензия қайтарылды. 2018 жылдың қорытындылары бойынша 496 уәкілетті ұйымның қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыруға қолданыстағы лицензиялары бар, 2 704 айырбастау пункті, оның ішінде 1 684 банктік айырбастау пункті, уәкілетті ұйымдардың (банктік емес заңды тұлғалардың) 793 айырбастау пункті және «Қазпочта» АҚ-тың 227 айырбастау пункті жұмыс істеді.

2018 жылы банктік емес айырбастау пункттеріне фискалдық деректер операторы арқылы деректерді тиянақтау және (немесе) беру функциясы бар бақылау-кассалық машиналарын қолдану туралы жаңа талап күшіне енді. Аталмыш талап нақты уақыт режимінде әрбір операция бойынша ақпарат алуға мүмкіндік берді, бұл банктік емес айырбастау пункттері қызметінің айқындылығын қамтамасыз етеді.

2018 жылы валюталық бақылау шеңберінде Ұлттық Банк валюталық заңнама және қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы заңнама саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтарды анықтады, әкімшілік құқық бұзушылық туралы 1 049 іс қозғады. 1 020 іс бойынша жаза қолданылды, олардың ішінде 552-сі ескерту түрінде. 468 іс бойынша Ұлттық Банк және соттар салған айыппұлдар сомасы 306 млн теңгені құрады. Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасының талаптарын бұзғаны үшін уәкілетті банктер мен уәкілетті ұйымдарға қатысты 82 шектеулі ықпал ету

шарасы және белгілі бір мерзімге лицензияның қолданысын тоқтата тұру түріндегі 1 санкция қолданылды.

2018 жылы Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасын сақтау мәселелері бойынша 236 тексеру, оның ішінде тәуекел дәрежесін бағалау негізінде айқындалатын субъектілерге қатысты 211 тексеру жүргізді. Валюталық бақылау мәселелері бойынша инспекциялау тәуекелге бағдарланған тәсіл негізінде жүзеге асырылды.

4.4.2. Қаржы секторын реттеу және қадағалау

Банктер. Реттеу

2018 жылы Ұлттық Банк Ұлттық Банктің реттеу және қадағалау мандатын күшейтуді көздейтін заң шығарушылық жұмысын жалғастырды. Заңнамалық түзетулермен 2019 жылғы 1 қаңтардан бастап қадағалау процесіне әлемдік тәжірибеде кеңінен қолданылатын уәжді пайымдау негізіндегі тәуекелге бағдарланған тәсіл, сондай-ақ проблемалық банктерді шешу және реттеу режиміне көшу енгізілуде.

Тәуекелге бағдарланған қадағалау мен уәжді пайымдау қағидаттарын енгізу және дәрменсіз банктерді анықтау, сауықтыру және реттеу тетігінің әлеуетін кеңейту арқылы Ұлттық Банктің қадағалау функциясының тиімділігі мен пәрменділігін күшейтуге бағытталған заңнамалық өзгерістер осы жұмыстың нәтижесі болды. Қабылданған заңнамалық түзетулер Ұлттық Банкке депозиторлардың және кредиторлардың құқықтары мен мүдделерін қорғау және мемлекеттік шығыстарды барынша азайту үшін халықаралық тәжірибеде қолданылатын банктің дәрменсіздігін реттеу құралдарының толық тізбесін пайдалану жөніндегі өкілеттіктерді берді.

Қадағалап пайымдауды қолдану несие портфелі сапасының төмендігі, банктердің байланысқан тараптарын кредиттеу және активтерді шығару, есептілік пен бағалаудың, сондай-ақ тәуекелдерді басқару жүйесі сапасының төмендігі сияқты қаржы секторының жинақталған құрылымдық проблемаларын шешу үшін қажет. Қадағалауда тәуекелге бағдарланған тәсілдерді енгізу Ұлттық Банкке банктің қаржылық жағдайының нашарлауын күтпестен, проблемалардың көлеміне тәуелсіз түрде тәуекелдердің деңгейін төмендету үшін алдын ала ескерту шараларын қабылдауға мүмкіндік береді. Қадағалау шаралары капиталды арттыруға және оның құрылымын жақсартуға, активтердің сапасын, өтімділік пен кірістілік көрсеткіштерін жақсартуға, сондай-ақ банктегі корпоративтік басқару жүйесін жетілдіруге бағытталатын болады. Бұл ретте тәуекелге бағдарланған қадағалау шеңберінде Ұлттық Банк банктерге қатысты тәуекелдерді басқару бойынша олардың сәйкестігіне тексеру жүргізілетін нақты талаптарды белгілемейді. Банктер ағымдағы нарықтық ахуалға, даму стратегиясына, банк операцияларының көлеміне, күрделілік деңгейіне сәйкес келетін және банктің тәуекелін тиімді түрде

айқындауды, өлшеуді, мониторингтеуді және бақылауды қамтамасыз ететін кредиттік тәуекелді басқару жүйесінің болуын дербес қамтамасыз етеді.

Ұлттық Банк менеджментті және акционерлерді келісу; құрылған провизиялардың (резервтердің) барабарлығын бағалау; банкпен ерекше қатынаспен байланысты тұлғаларды анықтау; тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйелерін бағалау сияқты төрт салада дәлелді пайымдауды қолданатын болады.

Төлемге қабілетсіз банктерді шешу тетігін жетілдіруге қатысты Ұлттық Банкке халықаралық тәжірибеде пайдаланылатын реттеу құралдарының толық тізбесін, оның ішінде оны реттеу шеңберінде мемлекеттік залалдарды азайту үшін ол банктің міндеттемелерін мәжбүрлеп қайта құрылымдау бойынша шараларды қолдануға өкілеттіктер берілді.

Соңғы инстанцияның қарыздары бойынша тетікті жетілдіру мәселесі бойынша заңнамалық түзетулер халықаралық тәжірибеге және ХВҚ ұсынымдарына сәйкес төлемге қабілетті банктер үшін ондай қарыздар бойынша бірыңғай талаптарды реттеуге, сондай-ақ қолайлы кепілдік қамтамасыз ету тізімін кеңейтуге жіберілді.

2018 жылы Ұлттық Банк халықаралық (тәуелсіз) кеңесшілерді тартумен және халықаралық әдіснаманы қолдана отырып банк активтерінің сапасына жан-жақты және дұрыс бағалау жүргізуге дайындық жұмысын бастады, бұл сыртқы және ішкі инвесторлардың банк секторына сенімін қалпына келтіруге, сонымен бірге экономика субъектілеріне және халыққа кредит берудің толыққанды процесін жаңартуға мүмкіндік береді.

2018 жылы Ұлттық Банк ағымдағы реттеуші режимнің Базель III негізгі қағидаттарына өтуі бойынша жұмысты жалғастырды. Банктерге нормативті 50% дейін төмендетумен LCR нормативін енгізуге 2018 жылғы 1 қыркүйекке дейін қосымша мониторингтік кезең ұсынылды. 100% жеткенге дейін кезең-кезеңмен арттыру 2022 жылға қарай жоспарлануда. Пруденциялық нормативтерді бұзушылықтарды танусыз стрессіз кезеңдерде LCR нормативін төмендету мүмкіндігі көзделген.

LCR нормативімен қатар, банктер нетто тұрақты қорландыру нормативі (NSFR) туралы деректерді ұсынады. Нетто тұрақты қорландыру коэффициенті 2018 жылдан бастап мониторингтік негізде қолданысқа енгізілді және 2019 жылғы 1 қаңтардан бастап 100% пруденциялық деңгейде белгіленді.

Сонымен бірге капиталды есептеуді өзгерту бөлігінде пруденциялық нормативтерді есептеуге өзгерістер енгізілді және бейрезиденттер алдындағы міндеттемелер бойынша банктерді капиталдандырудың кейбір нормативтері алып тасталды.

2018 жылы Салық кодексінің аясында банктерге банктің еншілес ұйымына бас банктің күмәнді және сенімсіз активтерін сатып алуға, күмәнді және сенімсіз активтерге қарсы провизияларды (резервтерді) құру бойынша шығыстар сомасын шегеруге, сондай-ақ бас банктің күмәнді және сенімсіз активтерін сатып алатын банктің еншілес ұйымының жиынтық жылдық

кірісінен ондай ұйымның жылдық жиынтық кірісіне енгізілген және бас банкке аударылған қызметтің түрлерін жүзеге асырудан түскен кірістерді шығаруға құқық берілді.

Ұлттық Банктің кепілдің және басқа қамтамасыз ету құнының тәртібін белгілеуі бойынша талаптың алып тасталуына байланысты, сондай-ақ 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап күтілетін шығындардың моделіне өтуді көздейтін ХҚЕС 9 жаңа стандартының күшіне енуіне байланысты динамикалық резервті қалыптастыру бойынша талап жойылды.

Микроқаржы ұйымдарының қызметін реттеу мәселесі бойынша 2018 жылы микроқаржы ұйымдарын қайта ұйымдастыру/тарату туралы талаптар беру бойынша Ұлттық Банктің іс-шаралар жүргізуі бөлігінде заңнамаға өзгерістер енгізілді.

2018 жылы Берілген микрокредиттер бойынша активтер мен шартты міндеттемелерді сыныптауды жүзеге асыру, берілген микрокредиттер бойынша активтерді күмәнді және үмітсізге жатқызу, сондай-ақ оларға қарсы провизиялар (резервтер) құру қағидалары бекітілді.

Лицензиялау

2018 жылы 7 мемлекеттік қызмет бойынша лицензиялық және рұқсат беру қызметі шеңберінде мемлекеттік қызметті пайдалануға 199 өтініш/өтінішхат қарастырылды, оның ішінде 138 мемлекеттік қызмет көрсету бойынша оң шешім қабылданды, атап айтқанда:

еншілес ұйым құруға/иеленуге/ банктің және (немесе) банк холдингінің жарғылық капиталына қомақты қатысуға 19 рұқсат берілді;

9 лицензия берілді/қайта ресімделді, оның ішінде 1 лицензия банктік операциялардың жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымға берілді, заңды мекенжайының өзгеруіне байланысты 8 лицензия қайта ресімделді;

банктің/банк холдингінің ірі қатысушысы мәртебесін иеленуге 3 келісім берілді;

банкті (банк холдингін) ерікті қайта құруға 2 келісім берілді;

банктер және банк холдингтерінің басшы қызметкерлерінің лауазымдарына 105 кандидат келісілді.

Ерікті қайтаруға байланысты 1 лицензияның қолданысы тоқтатылды.

Одан басқа, еншілес ұйымды иеленуге 10 рұқсаттың, ірі қатысушының мәртебесін иеленуге 1 келісімнің, банк холдингі мәртебесін иеленуге 1 келісімнің, жарғылық капиталға елеулі қатысуға 2 рұқсаттың күші жойылды.

2018 жылы қаржы ұйымдарының мынадай хабарламалары өңделді:

банктердің қосымша үй-жайларын, филиалдарын ашу/жабу/қайта көшіру туралы 200 хабарлама;

банктер, оның ішінде бейрезиденттердің өкілдіктерін жабу/ашу туралы 7 хабарлама;

банктер, банк холдингтері мен банктік емес ұйымдардың басшы қызметкерлері құрамының өзгеруі туралы 191 хабарлама;

банктер және банктік емес ұйымдардың құрылтайшы құжаттарына 31 түзету.

2018 жылы Ұлттық Банк «Казкоммерцбанк» АҚ-ты «Қазақстан Халық Банкі» АҚ-қа қосу нысанында «Қазақстан Халық Банкі» АҚ-ты ерікті қайта ұйымдастыруға рұқсат берді.

Қадағалау қызметі

Қадағалаудағы субъектілер қызметіндегі орын алып отырған және әлеуетті тәуекелдердің деңгейін анықтау мақсатында Ұлттық Банк ай сайын және тоқсан сайынғы негізде банктердің, банктік емес ұйымдардың, банк конгломераттарының қаржылық жай-күйінің және кредиттік бюро қызметінің талдауын жүргізіп тұрады.

2018 жыл ішінде банктердің, банк конгломераттарының, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың (қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру қызметінің айрықша түрі болып табылатын ұйымдарды қоспағанда), оның ішінде ипотекалық ұйымдардың, агроөнеркәсіптік кешен саласындағы ұлттық басқарушы холдингтің еншілес ұйымдарының, Ұлттық пошта операторының, кредиттік бюролардың қызметін қадағалауды жүзеге асыру нәтижесінде Ұлттық Банк мынадай ықпал ету шараларын қолданды:

55 шектеулі ықпал ету шарасы, 37 жазбаша ескерту, 17 жазбаша ұйғарым, 1 жазбаша келісім жасалды;

банктерге қатысты айыппұл салу және өндіріп алу түрінде 31 санкция;

банк операцияларын жүргізуге лицензияны тоқтата тұру түрінде 4 санкция;

банк операцияларын жүргізуге лицензиядан айыру түрінде 3 санкция;

акционерлерге банктерді үстеме капиталдандыру қажеттілігі туралы талап түрінде 3 мәжбүрлеу шарасы.

Қашықтан қадағалау қорытындысы бойынша мынадай фактілер анықталды:

Банктердің түпкілікті меншік иелерінің айқын болмауымен, мәмілелердің күмәнділігімен, қарыз алушылардың кредитке қабілеттілігі мен төлем қабілеттілігі, сондай-ақ қарыздың мақсатты пайдаланылуы туралы ақпараттың болмауымен, сенімді қамтамасыз етудің болмауымен не бірнеше қарыз алушыға ортақ қамтамасыз етудің болуымен, қаржыландыру құрылымының белгілі типтілікке жатпауымен ерекшеленетін банктермен жанама байланысты тұлғаларды кредиттеуі;

жекелеген қарыз алушылардың несиелік берешектерін резервтеу деңгейінің төмендігі;

провизияларды есептеген кезде қолданылатын кепілдік қамтамасыз ету құнының жоғарылығы;

квазимемлекеттік ұйымдардың қаражаттарынан банктерді қорландыру көздерінің жоғары тәуелділігі;

есептелген, бірақ алынбаған сыйақылар деңгейінің жоғарылығы;

өтімділік нормативтерінің бұзылу тәуекелдері;
екі банк бойынша банктер оларды кредиттік саясатқа және (немесе) банетрдің ішкі құжаттарына өзгерістер енгізу жолымен жойған лимиттеу жүйесінің қабылданған тәуекелдерге сәйкес келмеуі.

Жеке және заңды тұлғалардан, мемлекеттік органдардан түскен өтініштерге байланысты Ұлттық Банк мынадай мәселелер бойынша құжаттық тексерулер жүргізді:

«Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ ақпараты негізінде депозиттік өнімдердің талаптарына сәйкес ұсынылатын ең жоғары сыйақы мөлшерлемелерін арттыру;

банктердің кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөніндегі Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауы;

банктердің жеке және заңды тұлғаларға қаржы қызметтерін көрсеткен кезде Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауы.

2018 жылы банктердің және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың қызметін 10 тексеру, оның ішінде тәуекелдер дәрежесін бағалау негізінде 8 тексеру және мемлекеттік органдардың, жеке және заңды тұлғалардың өтініштерінің негізінде жүргізілген банктерді жоспардан тыс 2 тексеру жүргізілді.

Банктер және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарға қатысты жүргізілген тексерулердің нәтижелері бойынша жазбаша ұйғарымдар және жазбаша ескертулер түрінде 9 шектеулі ықпал ету шаралары қолданылды және жалпы сомасы 94,7 млн теңгеге әкімшілік құқықбұзушылықтар туралы 172 хаттама жасалды.

Сақтандыру нарығының қатысушылары. Реттеу

2018 жылғы 2 шілдеде халық пен бизнес үшін сақтандыру қызметтерінің қолжетімділігін, сапасын арттыруға және құнын төмендетуге, сақтандыру қызметтерін тұтынушылардың құқықтарын қорғауға бағытталған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сақтандыру және сақтандыру қызметі, бағалы қағаздар нарығы мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының № 166-VI Заңы қабылданды:

онлайн-сақтандыруды енгізу және сақтандыру компанияларының интернет-ресурстары арқылы сақтандыру шарттарын жасауға мүмкіндік беретін электрондық нысандағы сақтандыру полисінің заңдылығын бекіту;

көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарттары бойынша зақымданушының өмірі мен денсаулығына зиян келтіргені үшін сақтандыру төлемдерін көтеру;

зейнетақы аннуитеті шарттары бойынша және өндірісте зақымданған қызметкерлердің немесе олардың қарауындағылардың пайдасына аннуитет шарттары бойынша сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру;

сақтандыру омбудсманының тараптардың сотқа жүгіну құқықтарын

сақтай отырып барлық міндетті және ерікті сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру дауларын қарастыруы;

туроператор мен турагенттің жауапкершілігін міндетті сақтандырудың орнына шетелге шығатын туристің мүлктік мүдделерін міндетті сақтандыруды енгізу;

сақтандыру шарттары бойынша ұлттық басқарушы холдингі, ұлттық холдингер, ұлттық басқарушы компаниялары, ұлттық компаниялар, Ұлттық Банк сақтанушылар болып табылатын сол шарттар бойынша сақтандыру агенттерінің делдалдық қызметін жүзеге асыруға тыйым салу;

сақтандыру тәуекелдерін қайта сақтандыруға беруге тыйым салынатын Қазақстан Республикасының бейрезиденттері – қайта сақтандыру ұйымдарының тізілімін жүргізу;

Қазақстан Республикасында еншілес ұйымы - сақтандыру брокері бар Қазақстан Республикасының бейрезиденттері – сақтандыру брокерлеріне тәуекелдер берілген жағдайды қоспағанда, сақтандыру тәуекелдерін Қазақстан Республикасының бейрезиденттері – сақтандыру брокерлері арқылы қайта сақтандыруға беруді шектеу;

сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына берілген лицензияда жоқ сақтандыру сыныптары бойынша тәуекелдерді қайта сақтандыруға тыйым салуды белгілеу;

сақтандыру нарығына қатысушылардың айқындылығын арттыратын қадағалау сипаттағы заңнамалық түзетулер.

Сақтандыру нарығына қатысушыларды бақылау мен қадағалауды күшейту мақсатында сақтандыру нарығына тәуекелге бағдарланған қадағалау енгізіледі, оның негізгі міндеті сақтандыру нарығына қатысушылардың қаржылық орнықтылығын қамтамасыз ету және олардың қызметінде тәуекелдердің ұлғаюына жол бермеу үшін ертерек араласу және уақтылы қадағалау әрекеттерін қабылдау мақсатында сақтандыру нарығына қатысушылардың қызметінде тәуекелдер мен кемшіліктерді анықтау және жою болып табылады. Тәуекелге бағдарланған қадағалау сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары қызметінің мөлшерін, маңыздылығын, сипатын, ауқымын және күрделілігін есепке алуды, қаржы нарығындағы маңыздылығына сәйкес олардың санатталуын, бақылау мен қадағалаудың жиілігін, тереңдігін және қарқындылығын айқындауды болжайтын үйлесімділік қағидатын ескереді.

Лицензиялау

2018 жылы лицензиялық-рұқсат ету қызметі шеңберінде Ұлттық Банк 63 өтініш/өтінішхат қарады, оның ішінде 27 қызмет көрсету туралы оң шешім қабылдады, оның ішінде:

2 заңды тұлғаға сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін иеленуге келісім берілді;

1 заңды тұлғаға сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының еншілес ұйымын құруға рұқсат берілді;

1 заңды тұлғаға сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат берілді;

6 заңды тұлғаға сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын ерікті қайта ұйымдастыруға рұқсат берілді;

актуарлық қызметті жүзеге асыруға 1 лицензия берілді;

сақтандыру брокері қызметін жүзеге асыру құқығына 1 лицензия берілді;

сақтандыру (қайта сақтандыру) қызметін жүзеге асыруға 14 лицензия, оның ішінде орналасқан жерінің өзгеруіне байланысты – 4, сақтандыру сыныптарын алып тастауға байланысты – 8, ұйымның атауының өзгеруіне байланысты – 1, бірігу нысанында ерікті қайта ұйымдастырылуына байланысты – 1 лицензия қайта ресімделді;

сақтандырудың қосымша сыныптары бойынша 1 лицензия берілді.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының, сақтандыру холдингтерінің және «Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры» АҚ басшы қызметкерлері лауазымына кандидаттарды келісу туралы 105 өтінішхатты қарау қорытындысы бойынша 80 кандидат келісілді.

2018 жылы 7 актуарийден біліктілік емтиханы қабылданды, оны барлық актуарий тапсырды.

Қадағалау қызметі

2018 жылы сақтандыру нарығына қатысушылардың қызметіндегі тәуекелдерді бағалау негізінде 10 тексеру, оның ішінде сақтандыру ұйымдарының қызметіне 8 тексеру және сақтандыру брокерлерінің қызметіне 2 тексеру жүргізілді. Тексерулер барысында қамтылған негізгі мәселелер – міндетті және ерікті сақтандыру шарттарын жасасу және олардың талаптарын орындау тәртібі, пруденциялық нормативтер есебінің дұрыстығы, сақтандыру агенттерінің қызметі, қайта сақтандыру қызметі, тәуекел-менеджмент жүйесінің тиімділігін бағалау, инвестициялық қызмет, сақтандыру резервтері есебінің дұрыстығы, бухгалтерлік есептің дәйектілігі мен сенімділігі болып табылды.

Қашықтықтан қадағалау шеңберінде сақтандыру ұйымдарының және сақтандыру брокерлерінің қаржылық жай-күйіне, сақтандыру ұйымдарының активтері мен міндеттемелерінің қозғалысына талдау жүргізілді, тәуекелге бағдарланған қадағалауға назар аудару деңгейін белгілеу үшін сақтандыру ұйымдарының тәуекелдеріне сапалық және сандық бағалау жүргізілді, пруденциялық нормативтер есептерінің заңнама талаптарына сәйкестігіне, ерте ден қою шаралары шеңберінде сақтандыру ұйымдарының және сақтандыру топтарының қаржылық жай-күйінің нашарлауына ықпал ететін факторлардың болуына, қаржылық және реттеуіш есептіліктегі есепке алудың дұрыстығына, қаржылық және реттеуіш есептіліктегі есептің дұрыстығына, қалыптастырған резервтердің, актуарлық қорытындылардың баламалылығына тексеру жүргізілді. Сонымен қатар, сақтандыру тобы, сақтандыру ұйымдары мен сақтандыру брокерлері ұсынған іс-шаралар, оның ішінде инспекторлық тексерулердің нәтижелері бойынша бұзушылықтарды жою жөніндегі іс-шаралар жоспарларына бақылау жасалды.

Қадағалап ден қою шеңберінде 2018 жылы сақтандыру нарығына қатысушыларға, атап айтқанда, мыналарға қатысты 54 шектеулі ықпал ету шарасы қолданылды:

сақтандыру ұйымдарына – 22 жазбаша ұйғарым, 15 жазбаша ескерту шығарылды, 3 жазбаша келісім жасалды;

актуарийлерге – 4 жазбаша ұйғарым, 5 жазбаша ескерту шығарылды;

сақтандыру брокерлеріне – 3 жазбаша ұйғарым, 2 жазбаша ескерту шығарылды.

2018 жылы 492 әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалды, сақтандыру нарығының субъектілеріне салынған әкімшілік айыппұлдардың жалпы мөлшері олар бойынша 144,2 млн теңге болды.

Сақтандыру заңнамасының талаптарын бұзғаны үшін:

жалпы сақтандыру бойынша 6 компанияның (кейбір компания бойынша бірнеше рет), өмірді сақтандыру бойынша 1 компанияның және 2 сақтандыру брокерінің лицензиясының қолданылуы тоқтатылды;

ерікті сақтандыру бойынша және жүктерді сақтандыру ерікті сыныбы бойынша 2 сақтандыру ұйымы лицензиясынан айырылды;

3 актуарийдің лицензиясының қолданылуы тоқтатылды;

9 басшы қызметкер қызметтік міндеттерін орындаудан шеттетілді және уәкілетті органның оларды тағайындауға (сайлауға) берген келісімдері кері қайтарылды.

Сонымен бірге 2018 жылы лицензияны ерікті қайтаруына байланысты 2 сақтандыру брокерінің лицензиясының қолданылуы тоқтатылды.

2018 жылы 22 сақтандыру ұйымында Ұлттық Банктің өкілдері тағайындалды, олар сақтандыру резервтерінің барабар қалыптастырылуын, пруденциялық нормативтер мен сақтандыру дебиторлық берешегі есебінің дұрыстығын және қызметтің басқа да аспектілерін тексерді.

Бағалы қағаздар нарығының субъектілері. Реттеу

2018 жылы қабылданған заңнамадағы өзгерістер Қазақстан қор биржасын белсендіруге, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, тиімді реттеуші ортаны жасауға, эмитенттер мен инвесторлардың базасын кеңейтуге бағытталған және мыналарды көздейді:

қор биржасының функционалын кеңейту;

биржалық валюта нарығындағы сауда-саттықтарға брокерлік ұйымдарға тікелей рұқсат беру және брокерлік ұйымдардың банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыруға лицензиялар алу мүмкіндігі;

рұқсат беру рәсімдерінің мерзімін қысқарту және бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушылар Ұлттық Банкке ұсынатын есептілікті оңтайландыру;

қор нарығында әкімшілік жауапкершілік шараларын оңтайландыру;

инвестициялық қорларды құруға, қайта ұйымдастыруға және жұмыс істеуіне қойылатын талаптарды ырықтандыру;

бағалы қағаздар нарығында айла-әрекет жасау мәселелері жөніндегі сараптама комитетін құру және қызметін қамтамасыз ету бойынша өкілеттіктерді қор биржасынан Ұлттық Банкке беру;

мемлекеттік емес эмиссиялық бағалы қағаздарды шығаруға, орналастыруға және өтеуге байланысты рұқсат беру рәсімдерін оңтайландыру;

бағалы қағаздар нарығында ақпаратты ашу жүйесін жетілдіру, оның ішінде эмитенттердің әртүрлі БАҚ-та жариялайтын ақпараттың қайталануын болдырмайтын және қаржылық есептілік депозитарийін бірыңғай дереккөз ретінде белгілейтін шараларды іске асыру;

бағалы қағаздарды ұстаушылардың тізілімі бойынша барлық эмитенттердің, ұйымдастырылған және ұйымдастырылмаған бағалы қағаздар нарығында бағалы қағаздармен, туынды қаржы құралдарымен жасалатын мәмілелер туралы барлық ақпаратты Орталық депозитарийде шоғырландыруға мүмкіндік берген Бірыңғай тіркеушінің және Орталық депозитарийдің функционалын біріктіру;

бағалы қағаздардың биржадан тыс ықпалдасқан ақпараттық жүйесін құру.

2018 жылы Орталық депозитарийдің органдары мен бөлімшелерінің тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау бойынша өкілеттіктерін және функционалдық міндеттерін және Бірыңғай тіркеушінің функциялары қосылу есебінен қызметі аясының кеңеюін ескере отырып, олардың жауапкершілігін кеңейту бөлігінде Орталық депозитарийдің тәуекелдерді басқару жүйесін қалыптастыру тәртібіне өзгерістер енгізілді.

Лицензиялау

2018 жылы Ұлттық Банк лицензиялық және рұқсат беру қызметі шеңберінде мемлекеттік қызметті пайдалануға 15 өтініш/өтінішхат қарастырды, оның ішінде 11 мемлекеттік қызмет көрсету бойынша оң шешім қабылданды, оның ішінде:

инвестициялық портфельді басқарушының ірі қатысушысы мәртебесін иеленуге заңды тұлғаға 1 келісім;

бағалы қағаздар нарығында қызметті жүзеге асыруға 5 лицензия қайта ресімделді (1-уі атауының және 4-уі орналасқан жерінің өзгеруіне байланысты);

бағалы қағаздар нарығында қызметті жүзеге асыруға 1 лицензия берілді;

банк операцияларының жекелеген түрлерін, банк операцияларын жүзеге асыруға 4 лицензия берілді.

2018 жылы ерікті қайта ұйымдастырылуына байланысты бағалы қағаздар нарығында брокерлік және дилерлік қызметті жүзеге асыруға берілген лицензияны бір ерікті қайтару жүзеге асырылды.

Бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушылардың және Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының басшы қызметкерінің лауазымына кандидаттарды келісу туралы 77 өтінішхатты қарау қорытындысы бойынша 68 кандидат келісілді.

Қадағалау қызметі

2018 жылы бағалы қағаздар нарығы субъектілері қызметінің тәуекелдерін бағалаудың негізінде қызметті инвестициялық портфельді басқару бойынша қызметпен бірге атқаратын брокер-дилерлерге 3 инспекциялық тексеру жүргізілді. Тексерулердің негізгі нысаны бағалы қағаздар нарығындағы кәсіби қызметті жүзеге асыру тәртібін реттейтін заңнаманың, бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы, қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы заңнаманың талаптарын сақтау болып табылды.

2018 жылы жүргізілген тексерулердің нәтижелері бойынша бағалы қағаздар нарығы субъектілеріне қатысты 5 шектеулі ықпал ету шарасы қолданылды, әкімшілік құқық бұзушылық туралы 524 хаттама жасалды, 514 әкімшілік хаттама соттың қарауына жіберілген. Бағалы қағаздар нарығы субъектілеріне салынған әкімшілік айыппұлдардың жалпы мөлшері 2018 жылы 29,4 млн теңгені құрады.

Қашықтықтан қадағалаудың мақсаты инвесторлардың құқықтарына және заңды мүдделеріне қысым жасауға жол бермеуге, бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушылардың қаржылық орнықтылығын қамтамасыз етуге бағытталған бағалы қағаздар нарығы субъектілерінің қызметіне жедел бақылау жасауды қамтамасыз ету болып табылады. Бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушылардың қызметіне қашықтықтан қадағалау пруденциялық нормативтерді сақтау тұрғысынан қаржылық және реттеуіш есептілігін талдауды, бағалы қағаздар нарығында мәмілелерді жасасу тәртібін, клиенттерге кәсіби қызметі аясында қызмет көрсетілуін, тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйелерінің болуына қойылатын талаптардың орындалуын, сондай-ақ бағалы қағаздар нарығы туралы заңнамада белгіленген өзге нормалар мен лимиттердің сақталуын бақылауды қамтиды.

Қашықтықтан қадағалау және бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушылардың қызметіне мониторинг жүргізу шеңберінде 2018 жылы жазбаша ескертулер мен ұйғарымдар шығару түрінде 41 шектеулі ықпал ету шарасы қолданылды, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы 19 хаттама жасалды, жалпы сомасы 8,1 млн теңгеге айыппұл салынды.

Бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушылардың қызметін қашықтықтан қадағалау және мониторингі нәтижелері бойынша 2018 жылы 41 жазбаша ескерту және ұйғарым түріндегі шектеулі ықпал ету шаралары қолданылды, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы 19 хаттама жасалды, оның шеңберінде жалпы сомасы 8,1 млн теңгеге айыппұл салынды.

2018 жылы ерте ден қою шаралары аясында бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушылардың қаржылық орнықтылығын арттыру бойынша 13 іс-шара жоспары қаралды, олардың ішінен 12-і мақұлданды.

2018 жылы бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушыларға қатысты 67 құжаттық тексеру жүргізілді, олардың нәтижелері бойынша 21 шектеулі ықпал ету шарасы қолданылды және 13 әкімшілік хаттама жасалды.

Негізгі бұзушылықтары ретінде бағалы қағаздармен мәміле жасау тәртібін бұзу, Орталық депозитарийге, Қазақстан қор биржасына және Ұлттық Банкке толық емес және күмәнді есептілікті ұсыну, пруденциялық нормативтерді есептеу тәртібін бұзу, бағалы қағаздар нарығында айла-шарғы жасау болып табылды.

Бағалы қағаздар эмитенттерінің мониторингі аясында 2018 жылы эмитенттердің корпоративтік оқиғалар туралы ақпаратты және бағалы қағаздар ұстаушылардың мүдделерін қозғайтын өзге ақпаратты жария етуіне бақылау жүзеге асырылған. Сонымен қатар есептілікте облигациялар ұстаушылардың құқығын бұзуына әкеп соғуы мүмкін ақпараттың бар болуы тұрғысынан облигациялар ұстаушылар өкілдерінің есептілігіне талдау жүргізілді. Облигациялар ұстаушылар өкілдерінің 86 эмитенттері бойынша 203 есептілігіне талдау жасалды.

2018 жылы Ұлттық Банк тарапынан тұлғаның бағалы қағаздардың қайталама нарығында қоғамның дауыс беретін акцияларының отыз немесе одан да көп пайызын не дербес немесе өзінің үлестес тұлғаларымен бірлесіп сатып алу нәтижесінде акционерлік қоғамның дауыс беретін акцияларының отыз немесе одан да көп пайызы тұлғаға тиесілі болатын дауыс беретін акцияларының өзге санын бағалы қағаздардың қайталама нарығында сатып алу ниеті туралы 103 хабарлама қаралды.

2018 жылы бағалы қағаздар эмитенттеріне мониторинг жүргізу нәтижелері бойынша Ұлттық Банк 318 шектеулі ықпал ету шарасын қолданды, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы 73 хаттама жасады, 12,5 млн теңге сомаға әкімшілік айыппұл салды.

Негізгі бұзушылықтар эмитенттердің инвесторлар алдына ақпаратты жариялау тәртібі мен мерзімдерін бұзу, бағалы қағаздарды орналастыру тәртібін және талаптарын бұзу, эмитенттердің шектеулі ықпал ету шараларын қолдану арқылы оларға жүктелген міндеттемелерді орындамауы болып табылды.

Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының өтініші негізінде облигацияларды орналастыру нәтижесінде тартылған қаражатты мақсатты пайдалану, эмитенттің проспектке енгізілген мәліметтердің анықтығы, эмитент мемлекеттік органдарға және бағалы қағаздарды ұстаушыларға ұсынуы міндетті ақпараттың толықтығы мен растығы үшін дефолтқа жол берген эмитенттерге 7 тексеру жүргізілді.

Жинақтаушы зейнетақы жүйесі. Реттеу

Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының және ерікті жинақтаушы қорларының тәуекелдерді басқару және ішкі аудит бөлімшесінің функциялары мен өкілеттіктерін күшейту мақсатында 2018 жылы Тәуекелдерді басқару және ішкі аудит жүйесін қалыптастыру қағидасы бекітілді. Халықаралық аудит стандарттарына сәйкес ішкі аудит бөлімшесіне ішкі бақылау жүйесін тәуелсіз бағалауды жүзеге асыру және оны жетілдіру бойынша ұсынымдарды даярлау, сонымен қатар ішкі құжаттарға сәйкес тәуекелге бағдарланған тәсіл негізінде

ішкі аудиттің жылдық жоспарын әзірлеу жөнінде талап қойылған болатын. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының тәуекелдерді басқару жөніндегі бөлімшесінің өкілеттіктерін күшейту мақсатында қызметкерлердің қызмет бабын теріс пайдаланған жағдайы, құқыққа қарсы әрекеттері анықталғаны және заңнаманы бұзуға және (немесе) тәуекелдің рұқсат етілген деңгейін бұзуға әкеп соққан өзге жағдайлары туралы Директорлар кеңесін дереу хабардар ету туралы талабы белгіленді.

Қадағалау қызметі

Қашықтықтан қадағалаудың мақсаты жинақтаушы зейнетақы қоры субъектілерінің салымшылардың (алушылардың) зейнетақы жинақтарының сақталуын қамтамасыз етуге бағытталған қызметіне жедел әрі уақтылы бақылауды қамтамасыз ету, зейнетақы заңнамасының талаптарын бұзушылықтарының алдын алу мен болдырмау, салымшыларға (алушыларға) олардың зейнетақы жинақтарының жағдайы туралы шынайы ақпарат беру және салымшылардың (алушылардың) өзге де құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету болып табылады.

Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының қызметін қашықтықтан қадағалау аясында 2018 жылы Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын сақтауды тексеру, сондай-ақ Ұлттық Банкке мәліметтерді толық және уақтылы ұсынуын бақылау, ішкі құжаттардың зейнетақымен қамсыздандыру туралы заңнаманың талаптарына сәйкестігін бақылау, атқарушы органы мен басқару органы құрамына, сондай-ақ оның басшы қызметкерлері құрамының Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкестігі тұрғысынан мониторингі жүзеге асырылады.

Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының қызметін бақылау мен қадағалау саласындағы басым бағыттар тәуекелдерді басқару мен ішкі бақылау жүйесін күшейту болып табылады.

2018 жылы Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының қызметіне қашықтықтан қадағалау нәтижелері бойынша шектеулі ықпал ету шаралары мен санкциялар қолданылған жоқ.

2018 жылы Ұлттық Банк Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының 4 басшы қызметкерін басшы қызметіне тағайындауға (сайлауға) келісім берді. Келісім беруден бас тартылған жоқ.

4.4.3. Қаржы нарығының субъектілерін тарату

2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша тарату процесінде 5 банк және 1 сақтандыру ұйымы болды.

2018 жылы «Наурыз Банк Қазақстан» АҚ тарату есебі және тарату балансы Ұлттық Банкпен келісілді.

2018 жылы тарату процесінде 2 сақтандыру ұйымы болды, олардың 1-і бойынша тарату процесі аяқталды («Чартис Қазақстан Сақтандыру Компаниясы» АҚ, ерікті тарату). 2018 жылдың қорытындысы бойынша

«Premier Страхование» АҚ тарату процесі аяқталу кезеңінде болған, кредиторлармен есеп айырысу жүргізу үшін қажетті тарату массасы сақтандыру компаниясында болған жоқ.

Таратылатын қаржы ұйымдарының кредиторларымен есеп айырысуға қатысты ақпарат 4.4.3.1-кестеде ұсынылған.

4.4.3.1-кесте

№	Таратылатын қаржы ұйымдары	2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша кредиторларға төлемдер пайызы
Банк секторы		
1.	«Валют-Транзит Банк» АҚ	53,5% – үшінші кезектегі кредиторлардың талаптары («Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-тың кепілдік берілген депозиттер бойынша төленген (төленетін) өтеу сомасы бойынша талаптары).
2.	«Наурыз Банк Қазақстан» АҚ	100% – үшінші кезектегі кредиторлардың талаптары (жеке тұлғалардың депозиттер мен ақша аударымдары бойынша талаптары, «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-тың кепілдік берілген депозиттер бойынша төленген (төленетін) өтеу сомасы бойынша талаптары, сондай-ақ жинақтаушы зейнетақы қорындағы зейнетақы активтерінің есебінен жүзеге асырылған депозиттер бойынша талаптар); 100% – төртінші кезектегі кредиторлардың талаптары (тек қайырымдылық қызметімен айналысатын коммерциялық емес ұйымдардың, Ұлы Отан соғысы ардагерлерінің және оларға теңестірілген адамдардың ұйымдарының, Қазақстан Республикасының ерікті мүгедектер қоғамының, Қазақ зағиптар қауымдастығының, Қазақ саңыраулар қоғамының және осы заңды тұлғалардың меншігі болып табылатын және олардың есебінен құрылған өндірістік ұйымдардың, мүгедектердің басқа да ұйымдарының банктік шоттардағы және депозитте орналастырылған қаражаттары бойынша талаптары); 100% – бесінші кезектегі кредиторлардың талаптары (сақтандыру ұйымдарының таратылатын банкте ашылған банктік шоттарындағы қаражаты бойынша талаптары); 1,7% – жетінші кезектегі кредиторлардың

		талаптары (кредиторлардың таратылатын банктің мүлік кепілімен қамтамасыз етілген міндеттемелері бойынша талаптары).
3.	«Қазинвестбанк» АҚ	100% – екінші кезектегі кредиторлардың талаптары (еңбек шарты бойынша жұмыс істеген тұлғаларға еңбегіне ақы және өтемақы төлеу, Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорына әлеуметтік аударымдар бойынша берешектер, жалақыдан ұсталған алименттер мен міндетті зейнетақылық жарналар төлемі, сондай-ақ авторлық шарттар бойынша сыйақылар бойынша талаптары); 100% – үшінші кезектегі кредиторлардың талаптары («Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-тың кепілдік берілген депозиттер бойынша төленген (төленетін) өтеу сомасы бойынша талаптары); 100% – төртінші кезектегі кредиторлардың талаптары (тек қайырымдылық қызметімен айналысатын коммерциялық емес ұйымдардың, Ұлы Отан соғысы ардагерлерінің және оларға теңестірілген адамдардың ұйымдарының, Қазақстан Республикасының ерікті мүгедектер қоғамының, Қазақ зағиптар қауымдастығының, Қазақ саңыраулар қоғамының және осы заңды тұлғалардың меншігі болып табылатын және олардың есебінен құрылған өндірістік ұйымдардың, мүгедектердің басқа да ұйымдарының банктік шоттардағы және депозитте орналастырылған қаражаттары бойынша талаптары); 100% – бесінші кезектегі кредиторлардың талаптары (сақтандыру ұйымдарының таратылатын банкте ашылған банктік шоттарындағы қаражаты бойынша талаптары); 100% – жетінші кезектегі кредиторлардың талаптары (салық, алым бойынша берешек және бюджетке міндетті басқа төлемдер, сондай-ақ республика бюджетінен берілген кредиттерді қайтару бойынша талаптары); 1,5% – сегізінші кезектегі кредиторлардың талаптары (Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес басқа

		кредиторлардың талаптары).
4.	«Delta Bank» АҚ	100% – бірінші кезектегі кредиторлардың талаптары (тиісті мерзімдік төлемдерді капиталдандыру арқылы өміріне немесе денсаулығына зиян келтіргені үшін таратылатын банк жауапкершілік көтеретін жеке тұлғалардың талаптары); 100% – екінші кезектегі кредиторлардың талаптары (еңбек шарты бойынша жұмыс істеген тұлғаларға еңбегіне ақы және өтемақы төлеу, Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорына әлеуметтік аударымдар бойынша берешектер, жалақыдан ұсталған алименттер мен міндетті зейнетақылық жарналар төлемі, сондай-ақ авторлық шарттар бойынша сыйақылар бойынша талаптары); 100% – үшінші кезектегі кредиторлардың талаптары («Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-тың кепілдік берілген депозиттер бойынша төленген (төленетін) өтеу сомасы бойынша талаптары).
5.	«Qazaq Banki» АҚ	2018 жылғы 21 желтоқсаннан бастап тарату комиссиясы кредиторлардың шағымдарын (өтініштерін) қабылдау жұмыстарын жүргізеді.
Сақтандыру секторы		
1.	«Premier Сақтандыру» АҚ	25% – кезектен тыс төлемдер санатына енгізілген кредиторлардың талаптары (соттың сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын тарату туралы шешімі заңды күшіне енгенге дейін басталған сақтандыру жағдайлары бойынша).

4.5. Ақпараттық қауіпсіздік

Қаржы секторында ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің бірыңғай ұлттық жүйесін құру мақсатында 2018 жылы Банктерде және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарда, сақтандыру ұйымдарында және кредиттік бюрода ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге қойылатын талаптар, сондай-ақ олардың орындалуын бақылау және есептілігі тәртібі бекітілді. Онда ақпараттың айналысына, пайдаланылатын ақпараттық-коммуникациялық технологияларға, ақпараттық қауіпсіздіктің жай-күйіне және оқыс оқиғаларды өңдеуге жүргізілетін мониторингтің, ішкі тексерулерді ұйымдастыруға қойылатын жалпы талаптар, сондай-ақ ақпараттық

қауіпсіздікті басқару жүйесінің жай-күйі туралы жыл сайынғы есептіліктің тәртібі сипатталған.

Қаржы секторында киберқауіптің тәуекелдерін барынша азайту жөніндегі одан әрі жасалатын қадамдарды жалпы пайымдауды әзірлеу үшін 2018–2022 жылдарға арналған қаржы секторы киберқауіпсіздігінің стратегиясы әзірленді. Киберортада қаржылық қызметтерді қауіпсіз ұсыну үшін жағдайлар жасау Стратегияның негізгі мақсаты болып табылады, ол Қазақстан Республикасының қаржы секторы тұрақты жұмыс істеп тұруы мен дамуын қамтамасыз ету үшін қажетті. Стратегияда мақсаттар, міндеттер мен іс-шаралардың кешені сипатталады, оларға қолжеткізу мен іске асыру қаржы секторының киберқауіпсіздігін қамтамасыз етудің тиімді жұмыс істеп тұратын жүйесін құруды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Стратегияда киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесіне негізгі қатысушылар және олардың қойылған міндеттерді іске асыру шегіндегі рөлі айқындалады. Құжатта қаржы секторының киберқауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі бес бағыттары айқындалған:

қаржы секторы субъектілерінің киберқауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесін реттеу саласындағы нормативтік құқықтық базаны жетілдіру;

қаржылық технологиялар саласын реттеу арқылы қаржы қызметін пайдалану кезінде жеке және заңды тұлғалардың киберқауіпсіздігін қамтамасыз ету;

киберқауіпке ден қоюдың тиімді тетіктерін құру арқылы Ұлттық Банкті қоса алғанда, қаржы секторының шекті ақпараттық инфрақұрылымының орнықты және қауіпсіз жұмыс істеп тұруын қамтамасыз ету;

ұлттық және жаһандық ауқымда киберқылмыспен күрес саласындағы ынтымақтастық: ынтымақтастық туралы келісімдер жасасу және кейіннен ұлттық күш ведомстволарымен, сондай-ақ басқа елдердің орталық банктерімен өзара іс-қимыл;

қаржы секторында ақпаратты қорғау үшін ұлттық шешімдерді қолдану басым болғандықтан, қаржы секторын киберқорғаудың ұлттық технологияларын құру және дамыту.

Стратегияны іске асыру нәтижесінде елдің қаржы секторында киберқауіп туралы шұғыл ақпараттандыру және оған ден қою тетіктері қалыптастырылады, қауіптің дәрежесіне қарай қаржы секторының субъектілері сияқты уәкілетті мемлекеттік, оның ішінде құқық қорғау және арнайы органдардың субъектілері де жұмылдырылады.

Киберқауіптің трансшекаралығын ескере отырып, 2018 жылы Ұлттық Банк Ресей Федерациясының Орталық банкімен және Беларусь Республикасының Орталық банкімен ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында өзара іс-қимыл жасау туралы келісімдерге қол қойды.

Қаржы секторының ақпараттық жүйелерін және ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылымын қорғау бойынша ақпараттық өзара іс-қимылдың орталықтандырылған жүйесін қалыптастыру шегінде, сондай-ақ

кибершабуылдарды болдырмау мақсатында 2018 жылы Ұлттық Банк банктерге қауіп-қатердің сипатын, олардың мақсаттарын, іске асыру тәсілін, сондай-ақ қарсы күрес пен жою шараларын қамтитын 22 ақпараттық таралымды жіберді. Бұдан басқа, банктерге Қазақстанның қаржы нарығында тікелей тіркелген ақпараттық қауіпсіздік жөніндегі 15 ескерту жіберілді.

2018 жылы қаржы нарығының 81 субъектісіне және кредиттік тарихты қалыптастыру жүйесіне қатысушыларға заңнамада ақпараттық технологиялар, ақпараттық қауіпсіздік және ақпараттық тәуекелдер саласында белгіленген талаптарды сақтау тұрғысынан тексеру жүргізілді.

2018 жылы кредиттік бюроның, ақпаратты берушілердің және кредиттік есептерді алушылардың қызметін ұйымдастыру кезінде Ұлттық Банктің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге қойылатын талаптарына сәйкес келу туралы актіні беру мәселесі бойынша 45 мемлекеттік қызмет көрсетілді.

4.6. Төлем жүйелері

4.6.1. Төлем жүйелері

2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша Қазақстанда 20 төлем жүйесі тіркелді, олардың ішінде жүйелік маңызы бар Банкаралық ақша аудару жүйесі және маңызды – Банкаралық клиринг жүйесі Ұлттық Банктің төлем жүйелері болып табылады. Қалған төлем жүйелері жеке болып табылады (төлем карточкалары жүйесі және халықаралық ақша аудару жүйелері). Маңызды төлем жүйелеріне «Алтын тәж», «VISA» және «Mastercard» төлем жүйелері жатады.

Банкаралық ақша аудару жүйесі мен Банкаралық клиринг жүйесі арқылы елдегі қолма-қол ақшасыз төлемдердің негізгі көлемі жүргізіледі. Аталған төлем жүйелері Қазақстан Республикасының аумағында ұлттық валютамен төлемдер жүргізуге бағытталған және елдегі қолма-қол ақшасыз төлемдердің жалпы көлемінің 97%-ын өңдейді. Ұлттық Банктің төлем жүйелері сенімділік пен қауіпсіздіктің заманауи талаптарына сәйкес келеді, ол төлем жүйелерінің жұмыс істеп тұруының жоғары коэффициентімен расталады: 2018 жылы Банкаралық ақша аудару жүйесі бойынша коэффициент 99,99%, Банкаралық клиринг жүйесі бойынша 99,99% болды.

Ұлттық Банктің төлем жүйелері арқылы 2018 жылы жүргізілген төлемдер көлемі 834,6 трлн теңге сомаға 43 млн транзакцияны құрады (4.6.1.1-сурет). 2017 жылмен салыстырғанда төлем жүйелеріндегі төлемдер саны 17,5%-ға немесе 6,4 млн транзакцияға ұлғайды, төлемдер көлемі 1,9%-ға немесе 15,4 трлн теңгеге төмендеді. Төлемдердің көлемі төмендеуі Қазақстан Республикасының резиденттері шығарған бағалы қағаздармен операциялар бойынша банкаралық төлемдердің көлемі 18,8%-ға азаюына негізделді. Орташа

алғанда көрсетілген төлем жүйелері арқылы 2018 жылы 3,4 трлн теңге сомаға 174,6 мың транзакция жүргізілді.

4.6.1.1-сурет

2018 жылдың соңында 43 қаржы ұйымы Банкаралық ақша аудару жүйесіне қатысушылар болып табылды. 2018 жылы жүйе арқылы 828,1 трлн теңге сомаға 16,8 млн төлем жүргізілді. 2017 жылмен салыстырғанда төлемдер көлемі 1,9%-ға немесе 16,0 трлн теңгеге азайды, жүйесі арқылы өңделген электрондық төлем хабарларының саны 11,1%-ға немесе 1,7 млн транзакцияға өсті.

Банкаралық ақша аудару жүйесінде 2018 жылы бір төлемнің орташа сомасы 49,4 млн теңге болды, ол 2017 жылмен салыстырғанда 11,7%-ға немесе 6,5 млн теңгеге азайды. Сомалар аралығы бойынша төлемдердің ең көп үлесі 3 млн теңгеге дейінгі – 87% төлемдерге тиесілі болды. Сомалар аралығы бойынша төлемдердің ең үлкен көлемі 1 млрд теңгеден асатын – 89, 75% аралықта байқалды.

Жүйе арқылы Қазақстан резиденттерінің бағалы қағаздарымен операциялар (төлемдердің жалпы көлемінің 44,1%-ы), қысқа мерзімді салымдармен банкаралық операциялар (28,2%) бойынша және шетел валютасымен және бағалы металдармен операциялар (10,3%) бойынша төлемдер жүргізілді. 2018 жылы тауарлар мен көрсетілетін қызметтер үшін жасалған төлемдердің көлемі жүйеде өңделген төлемдердің жалпы көлемінің 8,1%-ын құрады.

2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша 34 қаржы ұйымы Банкаралық клиринг жүйесіне қатысушы болып табылды. 2018 жылы жүйе арқылы 6,4 трлн теңге сомаға 26,2 млн электрондық төлем хабары өңделді. 2017 жылмен салыстырғанда клиринг жүйесіндегі төлем хабарларының саны 22,0%-ға немесе 4,7 млн құжатқа ұлғайды, төлемдер сомасы 0,2%-ға немесе 10,6 млрд теңгеге өсті.

2018 жылы Банкаралық клиринг жүйесінде бір төлемнің орташа сомасы 2017 жылмен салыстырғанда 17,9%-ға немесе 53,6 мың теңгеге азайып, 246,1 мың теңгені құрады. Банкаралық клиринг жүйесінде транзакциялардың саны

бойынша ең көп үлес 500 мың теңгеге дейінгі – 91,3% төлемдерге тиесілі болды. Сомалар аралығы бойынша төлемдердің ең көп көлемі 1 млн теңгеден астам – 81% аралықта байқалды.

Клиринг жүйесіндегі төлемдердің негізгі көлемі шаруашылық жүргізуші субъектілердің тауарлар мен материалдық емес активтер (жүйедегі төлемдердің жалпы көлеміндегі үлесі 28,1% болды), көрсетілген қызмет (25,9%), бюджетке төлемдер және бюджеттен төлемдер (17,2%) үшін есеп айырысулары бойынша төлемдеріне тиесілі болды.

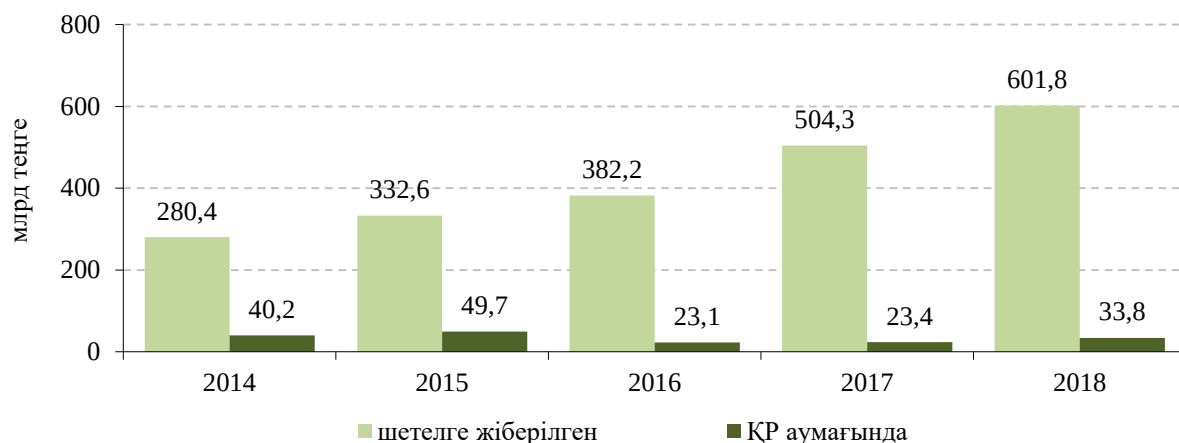
Шұғыл ақша аударымдар қызметтері Қазақстан халқына «Алтын тәж», «Лидер», «Faster», «Western Union», «Moneygram», «Юнистрим», «Contact» ақша аударымдар жүйелері арқылы қолжетімді. 2018 жылы көрсетілген жүйелер арқылы 635,6 млрд теңге сомаға 2,9 млн транзакция жүргізілді, 2017 жылмен салыстырғанда аударымдар көлемі 20,4%-ға өсті.

Көп жағдайда ел халқы халықаралық ақша аударымдарының жүйелерін Қазақстан Республикасының шегінен тыс ақша аударымдары үшін пайдаланады. 2018 жылы шетелге жіберілген ақша аударымдарының үлесі халықаралық ақша аударымдары жүйелері арқылы жіберілген аударымдардың жалпы санының 94,7%-ын құрады. Бұл ретте Қазақстаннан халықаралық ақша аударымдары жүйелері бойынша жіберілген аударымдар елімізге шетелден келетін түсімдерден біршама асады: шетелге жіберілген ақша аударымдарының көлемі 601,8 млрд теңгені, ал шетелден алынған ақша аударымдарының көлемі 362,0 млрд теңгені құрады. Елден жіберілген бір аударымның орташа сомасы 225,0 мың теңге, елге алынған аударым сомасы 238,8 мың теңге болды.

Қазақстан бойынша халықаралық ақша аударымдар жүйелерін пайдалана отырып 33,8 млрд теңге сомаға аударымдар жіберілді. Бір аударымның орташа сомасы 176,2 мың теңгені құрады. 2017 жылмен салыстырғанда Қазақстан бойынша аударымдардың көлемі 44,4%-ға өсті (4.6.1.2-сурет).

4.6.1.2-сурет

Ақша аударымдар жүйесі арқылы жіберілген ақша аударымдары көлемінің өзгеру серпіні

4.6.2. Төлем қызметтерінің нарығы

Төлем қызметтерін банктер, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар және банктік емес төлем ұйымдары ұсынады.

2018 жылы қолма-қол ақшасыз төлемдер мен ақша аударымдары өсу, төлем сервистерінің сапасы жақсару және кеңею, клиенттерге қашықтан қызмет көрсету арналарына өту үрдісі сақталды.

Төлем карточкалары нарығында қолма-қол ақшасыз, оның ішінде интернет және мобильдік банкинг арқылы жүзеге асырылатын төлемдердің өсу, сондай-ақ карточкаларға қызмет көрсету желісінің кеңею серпіні сақталды.

2018 жылдың соңында төлем карточкаларын 26 банк және «Қазпочта» АҚ шығарды. Эмиссияланған төлем карточкаларының жалпы саны 23,4 млн төлем карточкасын құрады, ол 2017 жылғы көрсеткіштен 20%-ға артық, олардың ішінде дебеттік карточкалар – 17,8 млн бірлік, кредиттік карточкалар – 4,8 млн бірлік, кредиттік лимиті бар дебеттік карточкалар – 0,5 млн бірлік, алдын ала ақысы төленген карточкалар – 0,4 млн бірлік болды.

«VISA International», «MasterCard Worldwide», «China Union Pay» және «American Express International» халықаралық төлем жүйелерінің төлем карточкалары айналыстағы төлем карточкаларының негізгі үлесін құрайды.

2018 жылы қолданып жүрген төлем карточкаларының, яғни операцияларды жасау үшін пайдаланылатын карточкалардың өсу қарқыны сақталды, олардың орташа саны 2018 жылы 10,2 млн бірлікті құрады, бұл 2017 жылғы тиісті көрсеткіштен 16,9%-ға артық (4.6.2.1-сурет).

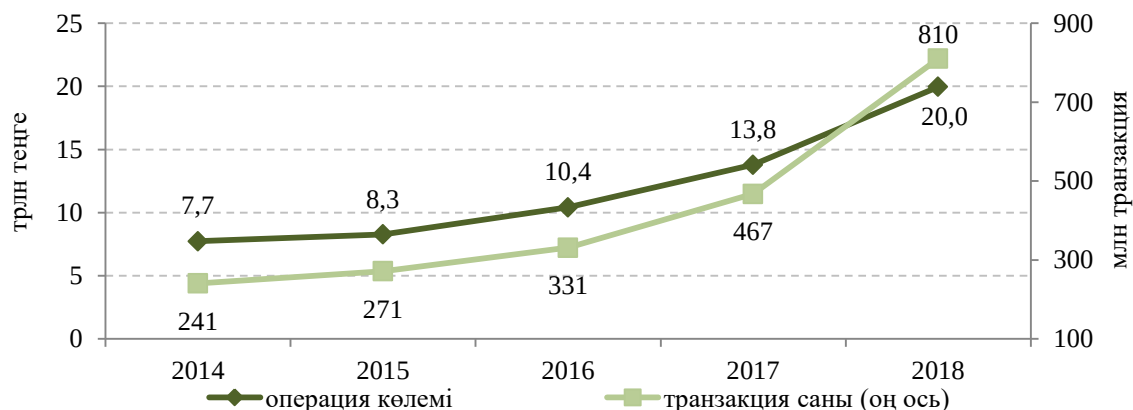
4.6.2.1-сурет

Қазақстанның төлем карточкалары арқылы 2018 жылы 20,0 трлн теңге сомаға (45%-ға өсу) 810,2 млн транзакция (2017 жылғымен салыстырғанда 73%-ға өсті) жүргізілді (4.6.2.2-сурет).

4.6.2.2-сурет

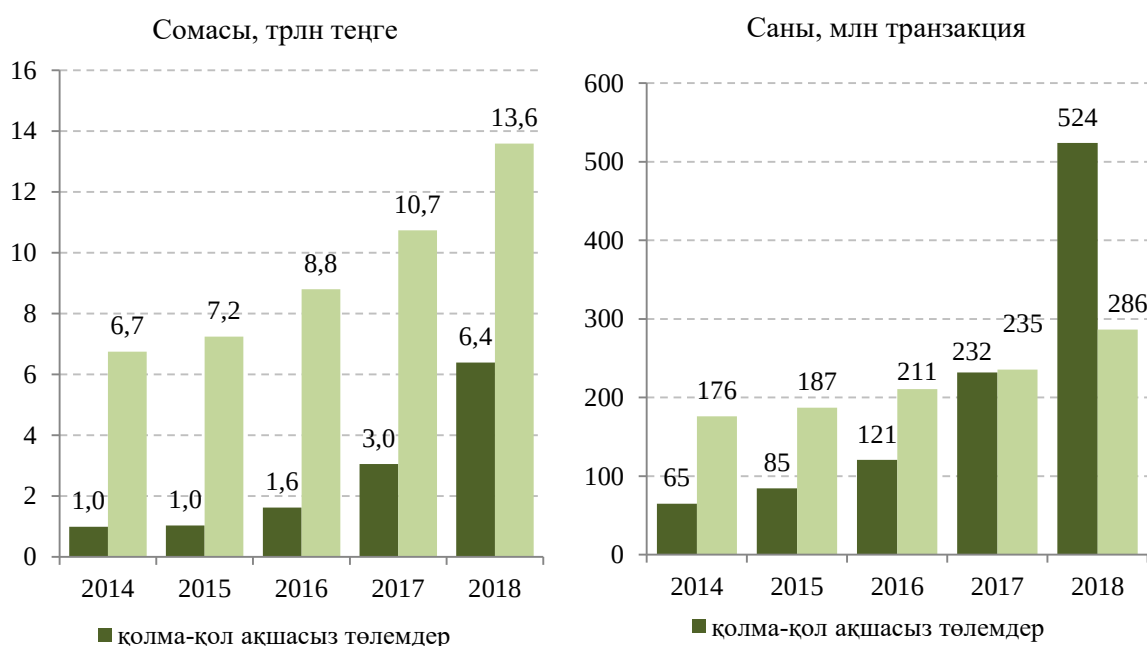
Қазақстан эмитенттерінің төлем карточкаларын пайдалана отырып жүргізілген операциялардың саны мен көлемі

Қолма-қол ақша алу бойынша операциялармен салыстырғанда төлем карточкаларын пайдалана отырып қолма-қол ақшасыз операциялардың өсуінің оң серпіні байқалды. Осылайша, Қазақстан эмитенттерінің төлем карточкаларын пайдалана отырып қолма-қол ақшасыз транзакция саны 6,4 трлн теңге сомаға 523,8 млн транзакция болды (2017 жылмен салыстырғанда 2 есе көп). Қазақстан эмитенттерінің төлем карточкаларын пайдалана отырып қолма-қол ақша алу бойынша транзакция саны 13,6 трлн теңге сомаға 286,4 млн транзакцияны құрады (саны бойынша өсу 21,6%, сомасы бойынша өсу – 26,5%) (4.6.2.3-сурет).

4.6.2.3-сурет

Қазақстан эмитенттерінің төлем карточкаларын пайдалана отырып жүргізілген операциялардың серпіні

Қашықтан төлем қызметтерін көрсетудің неғұрлым серпінді дамып отырған бағыты интернет- және мобильді банкинг жүйелері болып отыр. Бұл жүйелер арқылы 2018 жылы Қазақстан эмитенттерінің карточкаларын пайдалана отырып жүргізілген қолма-қол ақшасыз төлемдер мен ақша аударымдарының жалпы санының 36,3%-ы және жалпы соманың 49,2%-ы жүзеге асырылды, бұл 3,1 трлн теңге сомаға 190,2 млн транзакцияны құрады.

2018 жылдың қорытындысы бойынша интернет- және мобильді банкинг пайдаланушыларының саны 13,1 млн адам болды. Орташа алғанда бір айда интернет- және мобильді банкингті 3,5 млн пайдаланушы белсенді түрде пайдаланады.

2018 жылы Қазақстанда қашықтан қызмет көрсету желісінің кеңеюі жалғасты. POS-терминал саны 135 796 дейін 7%-ға өсті, оның 94%-ына кәсіпкерлер қызмет көрсетеді, ақы төлеуге төлем карточкаларын қабылдайтын сауда кәсіпорындарының саны 82 527 дейін 5%-ға өсті. Кәсіпкерлер 110 153 сауда нүктесіне төлем карточкаларына қызмет көрсетуге арналған жабдық орнатты, бұл 2017 жылғы көрсеткіштен 11%-ға көп. Сонымен қоса банкоматтар мен лезде ақы төлеу терминалдарының саны да өсті (4.6.2.4-сурет).

4.6.2.4-сурет

Серпінді өсу үрдісі 2018 жылдың қорытындысы бойынша есеп айырысу Қазақстанның 18 жүйесі арқылы жүргізілген электрондық ақшаны қолдану саласында да байқалды. Электрондық ақша шығаруды 10 банк және «Қазпочта» АҚ жүзеге асырды, олар бір жылда 521 млрд теңге сомаға электрондық ақша эмиссиялады. Қазақстан эмитенттерінің электрондық ақшамен операциялардың жалпы көлемі 2018 жылы 2017 жылғымен салыстырғанда 65,8%-ға, сомасы бойынша 1,6 есе ұлғайып, 588,6 млрд теңге сомаға 135 млн транзакцияны құрады. Дара кәсіпкерлер мен заңды тұлғалардың пайдасына электрондық ақша аудару 495,3 млрд теңге сомаға 119 млн транзакцияны, жеке тұлғалардың

пайдасына электрондық ақша аудару 93,2 млрд теңге сомаға 16 млн транзакцияны құрады.

Бақылау-қадағалау функциялары шеңберінде Ұлттық Банк ел аумағында жұмыс істейтін төлем жүйелері тізілімін, сондай-ақ төлем ұйымдарының және төлем қызметтерін маңызды жеткізушілердің тізілімін жүргізеді. 2018 жылдың қорытындысы бойынша 42 төлем ұйымы тіркелген, олар клиенттерге төлем қызметтерінің жекелеген түрлерін көрсетуге құқылы (төлем терминалдары арқылы ақы төлеу, электрондық ақшаны тарату және оларды пайдалана отырып операцияларды өңдеу, интернет- және мобильді қосымша арқылы төлем карточкаларын пайдалана отырып операциялар процессингі). 2018 жылы клиенттер төлем ұйымдарының сервистері арқылы жүргізген операциялардың көлемі 1,3 трлн теңге¹⁹ сомаға 467,5 млн операция болды.

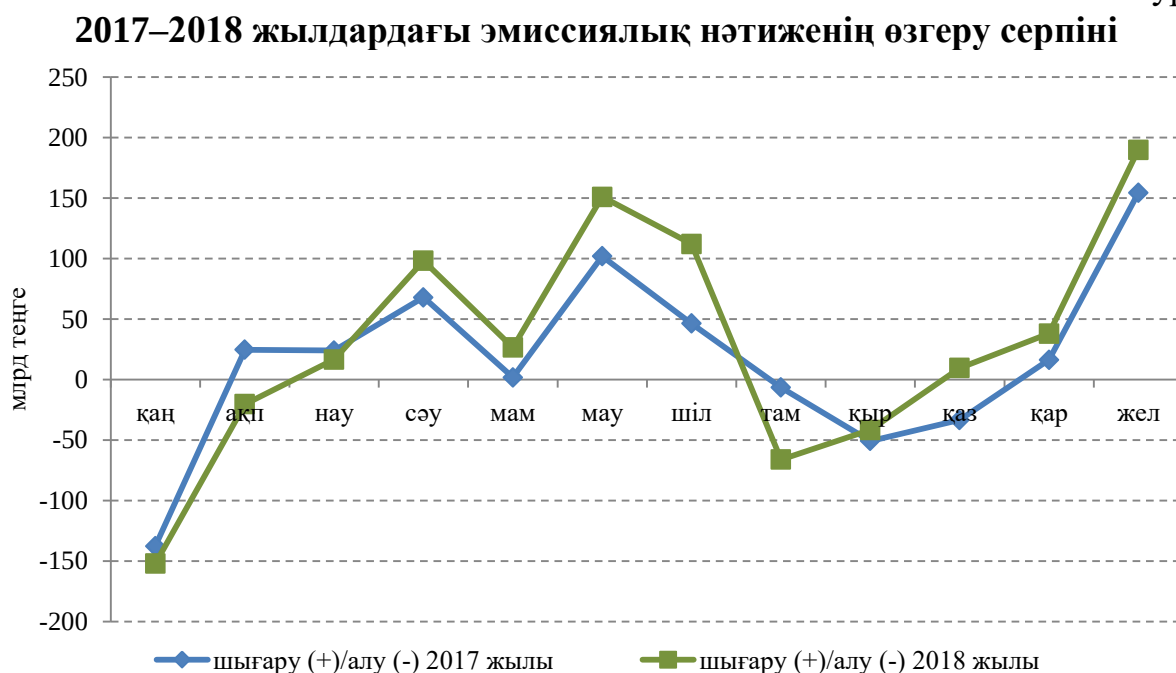
¹⁹ Электрондық ақша мен төлем карточкаларын іске асыру (тарату) бойынша төлем қызметін ескермей.

5-тарау. Қолма-қол ақша айналысы және тазартылған алтынның өлшеуіш құймаларымен жұмыс істеу

5.1. Эмиссиялық қызмет

2018 жылы Ұлттық Банктің резервтік қорынан 5,3 трлн теңге сомаға қолма-қол ақша айналысқа шығарылды, бұл 2017 жылы айналысқа шығарылған қолма-қол ақшадан 1,0 трлн теңгеге немесе 23,7%-ға көп. Қолма-қол ақшаны айналыстан алу көлемі 2017 жылмен салыстырғанда 862,7 млрд теңгеге немесе 21,2%-ға ұлғайып, 4,9 трлн теңгені құрады. 2017 жылғыдай 2018 жылы да эмиссиялық нәтиженің ең жоғары мәні желтоқсанға, ал ең төменгі мәні қаңтарға тиесілі (5.1.1-сурет). 2018 жылдың қорытындысы бойынша оң эмиссиялық нәтиже 361,7 млрд теңге мөлшерінде қалыптасты.

5.1.1-сурет

Ең көп оң эмиссиялық нәтиже Алматы (150,2 млрд теңге), Қарағанды (136,3 млрд теңге) және Қызылорда (111,9 млрд теңге) облыстарында тіркелген. Ең көп теріс эмиссиялық нәтиже Алматы (502,3 млрд теңге) және Астана (129,3 млрд теңге) қалаларында тіркелген.

Нәтижесінде 2018 жылы айналыстағы қолма-қол ақша көлемі 16,0%-ға ұлғайып, 2,6 трлн теңгені құрады (5.1.2-сурет). 2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша жан басына шаққанда ақша белгілері санының көрсеткіші 1 адамға 25 банкнот пен 157 айналыстағы монетаны құрады.

5.2. Банкноттар мен монеталар

2018 жылы айналысқа мынадай коллекциялық монеталар шығарылды:

1) мельхиор қоспасынан «brilliant uncirculated» сапасымен номиналды құны 100 теңгелік:

«Есте қалатын оқиғалар мен біртуар адамдар» монеталар сериясынан «Астана 20 жыл»;

«Есте қалатын оқиғалар мен біртуар адамдар» монеталар сериясынан «Теңгеге 25 жыл»;

«Қазақстанның әдет-ғұрыптары, ұлттық ойындары» монеталар сериясынан «Сүйінші»;

«Қазақстанның флорасы мен фаунасы» монеталар сериясынан «Бұлғын»;

«Көшпенділердің ғибадат жануарлары – тотемдері» монеталар сериясынан «Көкбөрі»;

2) мельхиор қоспасынан «proof-like» сапасымен номиналды құны 200 теңгелік:

«Қазақстанның флорасы мен фаунасы» монеталар сериясынан «Бұлғын»;

«Көшпенділердің ғибадат жануарлары – тотемдері» монеталар сериясынан «Көкбөрі»;

3) күмістен және танталдан «proof» сапасымен номиналды құны 100 теңгелік:

«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Тоқты»;

«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Арыстан»;

«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Мерген»;

«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Тауешкі»;

«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Торпақ»;

«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Бикеш»;

«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Егіздер»;

«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Таразы»;

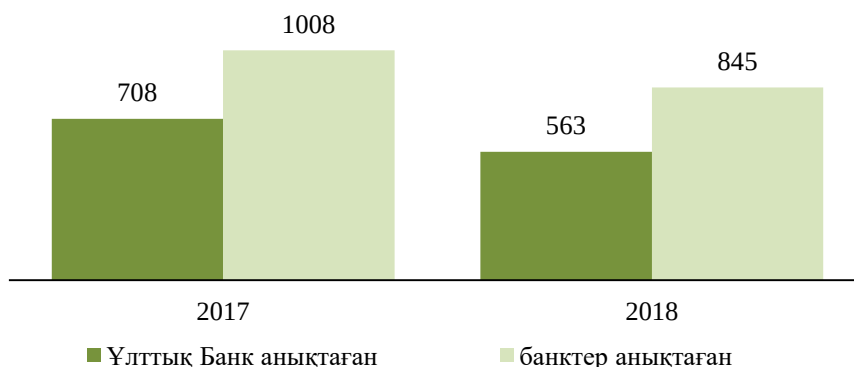
«Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Суқұйғыш»;
 «Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Шаян»;
 «Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Сарышаян»;
 «Зодиак белгілері» монеталар сериясынан «Балықтар»;
 4) күмістен «proof» сапасымен номиналды құны 500 теңгелік:
 «Есте қалатын оқиғалар мен біртуар адамдар» монеталар сериясынан «Астана 20 жыл»;
 «Есте қалатын оқиғалар мен біртуар адамдар» монеталар сериясынан «Теңгеге 25 жыл»;
 «Қазақстанның әдет-ғұрыптары, ұлттық ойындары» монеталар сериясынан «Сүйінші»;
 «Шығыс күнтізбесі» монеталар сериясынан «Доңыз жылы»;
 «Дала қазынасы» монеталар сериясынан «Шаршы»;
 «Қазақстанның бейнелеу өнері» монеталар сериясынан «С. Айтбаев «Бақыт»»;
 5) күмістен «proof» сапасымен номиналды құны 5 000 теңгелік:
 «Есте қалатын оқиғалар мен біртуар адамдар» монеталар сериясынан «Астана 20 жыл»;
 «Есте қалатын оқиғалар мен біртуар адамдар» монеталар сериясынан «Теңгеге 25 жыл»;
 «Көшпенділердің ғибадат жануарлары – тотемдері» монеталар сериясынан «Көкбөрі»;
 6) алтыннан «proof» сапасымен номиналды құны 500 теңгелік «Шығыс күнтізбесі» монеталар сериясынан «Доңыз жылы» монетасы.

2018 жылғы 14 қарашада 1999 жылғы үлгідегі 200 және 500 теңгелік, 2000 жылғы үлгідегі 1 000 және 2 000 теңгелік, 2001 жылғы үлгідегі 5 000 теңгелік және 2003 жылғы үлгідегі 10 000 теңгелік банкноттарды айырбастау аяқталды.

2018 жылы Ұлттық Банк пен банктер жалпы сомасы 6,4 млн теңге болатын 1 408 жалған ақша белгілерін анықтады (5.2.1-сурет).

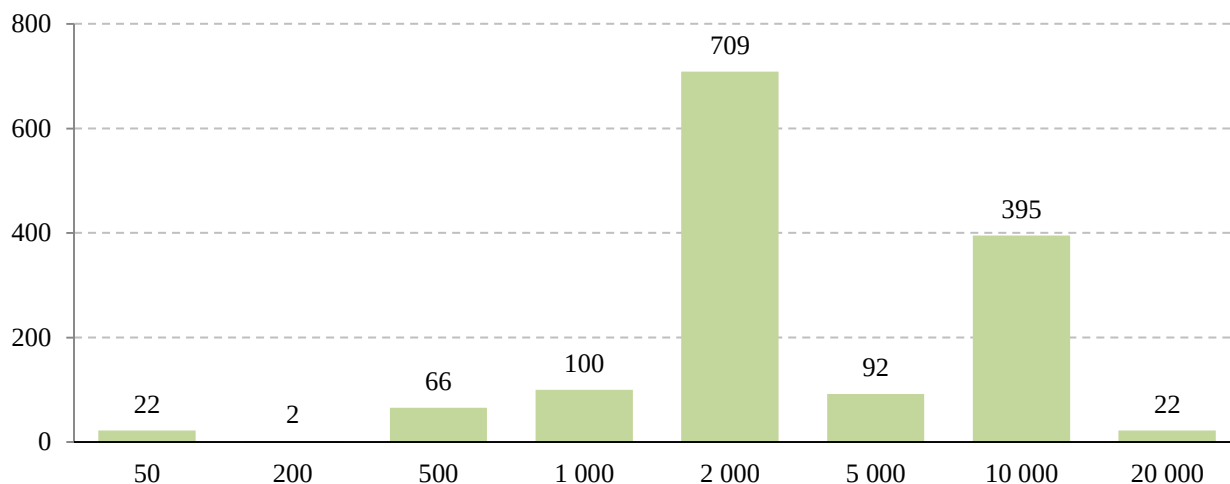
5.2.1-сурет

2017-2018 жылдары анықталған қолдан жасалған ақша белгілері

2018 жылы көбінесе 2012 жылғы үлгідегі номиналы 2 000 теңге банкнотты қолдан жасаған (709 дана немесе барлық қолдан жасалған банкноттардың 50%-ы) (5.2.2-сурет).

5.2.2-сурет

2018 жылы қолдан жасалған ақша белгілерінің ең көп саны Алматы қаласында – 967 дана немесе 69%-ы анықталды.

2018 жылы анықталған қолдан жасалған банкноттар компьютерлік техниканы (түпнұсқа бейнені цифрлау және түрлі-түсті принтерде басып шығару) пайдалана отырып жасалды. 2018 жылы полиграфиялық жабдықта ақша белгілерін басып шығару фактілері анықталған жоқ, демек, қолдан жасалған ақша белгілерінің сапасы төмен болды.

2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша айналыста бір миллион түпнұсқа банкнотқа 3 қолдан жасалған банкнот тиесілі болды. Жекелеген еуропалық орталық банктерді сыныптауға сәйкес, бір миллион түпнұсқа банкнотқа 10 қолдан жасалған банкнот жасанды монета жасаудың бірінші (төмен) деңгейі болып табылады және қорғаныш элементтерін жаңғыртуды және жақсартуды талап етпейді.

2018 жылы қазақстандық монетаның ассортименти мельхиор қорытпасынан жасалған монеталармен толықты. Сатып алушыларға «brilliant uncirculated» дайындау сапасымен номиналы 100 теңге, сондай-ақ «proof-like» дайындау сапасымен номиналы 200 теңге мельхиордан жасалған монеталар ұсынылды.

Қазақстандық коллекциялық монеталар нарығы үшін жаңа жаңалық түрлі: блистер, магниттегі картон, винил, пластик рамадағы силикон, ағаш қаптамалар болды.

2018 жылы коллекциялық монеталардың бағасын белгілеу тәсілі қайта қаралды. Нәтижесінде баға төмендеді, халық үшін қымбат металдардан жасалған монеталардың қолжетімділігі артты, клиенттерге қызмет көрсету уақыты едәуір қысқарды.

2018 жылдың басында Ұлттық Банктің интернет-дүкеніндегі монеталық өнім Ресей Федерациясының тұрғындарының сатып алуы үшін қолжетімді болды. Сатып алу үшін монеталардың барлық түрлері – инвестициялық монеталар, бағалы және бағалы емес металдардан жасалған коллекциялық монеталар бар.

5.3. Тазартылған алтынның өлшеуіш құймалары

2017 жылғы мамырда халық үшін тазартылған алтын құймаларын сату және сатып алу басталды. 2018 жылғы қарашадан бастап құймаларды тек банктерде ғана емес, қолма-қол шетел валютасымен операциялар жүргізуге уәкілетті ұйымдарда да сатып алуға және сатуға болады.

2018 жылы салмағы 5 грамм құймалардың пайда болуы аталған өнімді халыққа қолжетімді етті. 2018 жылдың соңында тазартылған алтынның өлшеуіш құймаларының 5 түрлі ассортименті ұсынылды: 5, 10, 20, 50 және 100 грамм.

2018 жылы халық жалпы салмағы 151 килограмм 3 962 құйма сатып алды. Сатылымға шыққан сәттен бастап жалпы салмағы 215 килограмм 5 748 құйма сатылды. Осылайша, аталған құралға 3 млрд теңгеден астам инвестицияланды.

6-тарау. Активтерді басқару

6.1. Ұлттық Банктің алтын-валюта активтерін басқару

Ұлттық Банктің алтын-валюта резервтері ұлттық валютаның ішкі және сыртқы тұрақтылығын қамтамасыз етуге арналған және халықаралық нарықтарда өтімділігі жоғары активтерден қалыптасады. Ұлттық Банктің жалпы алтын-валюта резервтері 2018 жылдың қорытындысы бойынша 30,9 млрд АҚШ долларын құрады, бұл 2017 жылғы көрсеткішпен салыстырғанда 70 млн АҚШ долларына немесе 0,2%-ға аз.

2018 жылы алтын-валюта резервтерінің өсуінің негізгі факторы отандық өндірушілерден тазартылған алтынды сатып алуға мемлекеттің басым құқығын іске асыру шеңберінде ішкі нарықта алтынды нетто-сатып алу болды. Алтынның нетто-сатып алу көлемі 2018 жылы 1,6 млн трой унциясын (50,8 тонна) құрады. Алтын-валюта резервтерінің төмендеуіне банктердің шетел валютасындағы қаражаты көлемінің азаюы ықпал етті.

Ұлттық Банктің алтын-валюта активтерін басқару Ұлттық Банктің алтын-валюта активтерін басқару жөніндегі инвестициялық стратегияға сәйкес жүзеге асырылады. Алтын-валюта активтерінің құрылымына қаржы құралдарының алты портфелі кіреді (6.1.1-сурет, 6.1.1-кесте).

6.1.1-сурет

Ұлттық Банктің алтын-валюта активтерінің құрылымы

6.1.1-кесте

2018 жылдың қорытындысы бойынша портфельдің нарықтық құны

Портфель	Нарықтық құны, млрд АҚШ доллары
Инвестициялық портфель	4,2
Стратегиялық портфель	3,0
Алтын портфелі	14,4
Дамушы нарықтардың портфелі	0,204
Өтімділік портфелі	6,9
Баламалы құралдар портфелі	1,4

Активтердің сақталуы және қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективада олардың кірістілігін ұлғайту инвестициялық портфельдің мақсаттары болып табылады. Портфель активтері дамыған елдердің облигациялар нарықтарында орналастырылған және мынадай құрылымы бар: АҚШ долларымен – 52%, еуромен – 15%, Британия фунт стерлингімен – 10%, австралиялық доллармен – 8%, Жапония иенасымен, канадалық доллармен және Оңтүстік Корея вондарымен – 5%.

Эталондық портфель кірістілігі 1,247% болған кезде валюта қоржынында көрсетілген инвестициялық портфельдің кірістілігі 2018 жылы 1,404%-ды құрады. Нәтижесінде 15,7 базистік тармақ мөлшерінде оң үстеме кірістілік қалыптасты.

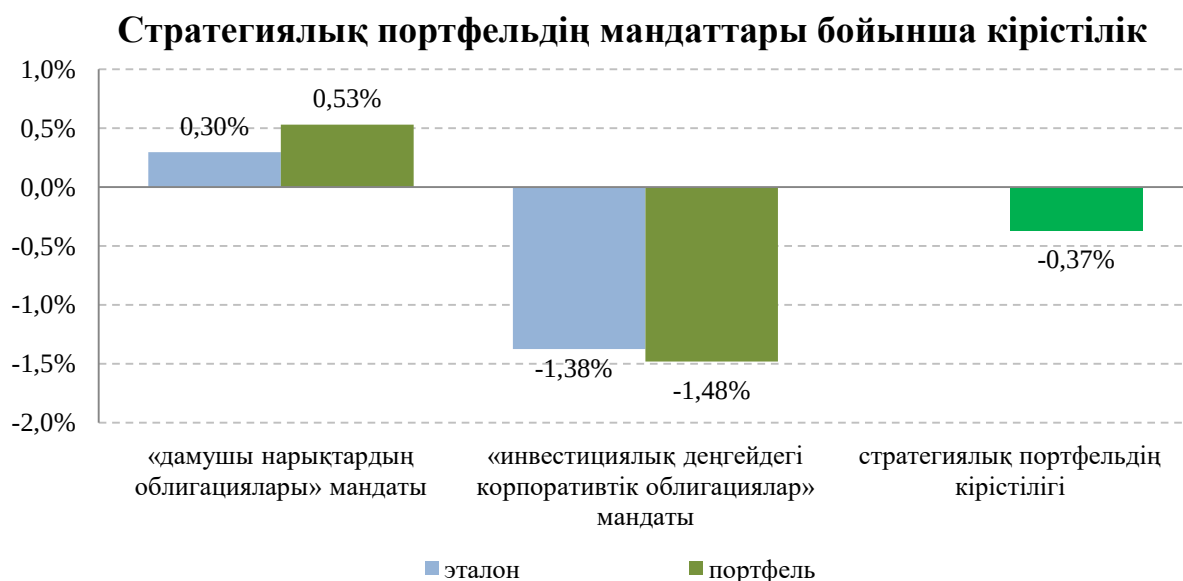
Эталондық портфельдің кірістілігі (-)1,371%-ды құраған кезде, АҚШ долларымен көрсетілген инвестициялық портфельдің кірістілігі (-)1,218%-ды құрады. АҚШ долларымен теріс нәтиже оның айырбастау бағамының нығаюына байланысты болды. АҚШ долларымен үстеме кірістілік 15,3 базистік тармақты құрады.

Орта мерзімді және ұзақ мерзімді перспективада активтердің кірістілігін қамтамасыз ету және алтын-валюта активтерін әртараптандыру стратегиялық портфельдің мақсаттары болып табылады.

Стратегиялық портфельдің активтері сыртқы басқаруда болады және екі бағыт бойынша инвестицияланады: 50% – «Дамушы нарықтардың облигациялары» мандаты бойынша, 50% – «Инвестициялық деңгейдегі тіркелген кірісі бар корпоративтік бағалы қағаздар» мандаты бойынша.

АҚШ-тың Федералдық резервтік жүйесі мөлшерлемелерінің артуы нәтижесінде дамушы нарықтардан және корпоративтік сектордан ақша қаражатының әкетілуі жағдайында 2018 жылғы стратегиялық портфельдің кірістілігі (-) 0,37%-ды құрады (6.1.2-сурет).

6.1.2-сурет

Дамушы нарықтар портфелінің қаражаты Қытай юаніндегі активтерге инвестицияланды. Қытай юаніндегі аталған портфельдің кірістілігі 2018 жылы 5,22%-ды құрады.

Алтын-валюта активтерінің өтімділік портфелі ақша-кредит саясатын іске асыру, өтімділіктің жоғары деңгейін қолдау, сондай-ақ мемлекеттің сыртқы борышына қызмет көрсету мақсатында ақша нарығында операциялар жүргізуге арналған. Өтімділік портфелінің кірістілігі 2018 жылы 1,27%-ды құрады.

«Қазақстан Ұлттық Банкінің Ұлттық инвестициялық корпорациясы» АҚ басқаруындағы балама құралдардың портфелі ұзақ мерзімді перспективада алтын-валюта активтерінің кірістілігін әртараптандыруға және арттыруға арналған. Портфель активтері жеке капитал, хедж-қорлар, қорлардың қорлары, жылжымайтын мүлік, инфрақұрылым және акциялар сияқты бағыттар бойынша инвестициялануы мүмкін. Баламалы құралдар портфелінің кірістілігі 2018 жылы 2,89%-ды құрады.

Алтын портфелі ішкі және сыртқы алтыннан тұрады. Сыртқы алтын аллокирленген алтынды және бір жылдан аспайтын мерзімге депозиттерде аллокирленбеген металл шоттарда орналастырылатын активтерді қамтиды. Халықаралық қаржы нарықтарындағы валютамен активтердің тартымдылығын ықтимал төмендетуден сақтау және қорғау алтындағы активтерді басқару мақсаттары болып табылады. Алтынның әлемдік бағаларының төмендеуінен, алтын портфелінің АҚШ долларымен кірістілігі 2018 жылы (-)1,13%-ды құрады. Депозиттерге орналастырылған алтын портфелінің кірістілігі трой унциясымен 0,07%-ды құрады.

6.2. Ұлттық қордың активтерін басқару

Ұлттық қордың активтерін басқару кезіндегі инвестициялық операциялардың негізгі мақсаттары тиісті тәуекел деңгейі кезінде ұзақ мерзімді перспективада өтімділіктің жеткілікті деңгейін сақтау, ұстап тұру және кірістілікті қамтамасыз ету болып табылады. Ұлттық қор активтерінің кірістілігін ұзақ мерзімді перспективада қамтамасыз ету кірістіліктің қысқа мерзімді ауытқуын көздейді.

Ұлттық қордың негізгі мақсаты мен функцияларына сәйкес оның құрылымын тұрақтандыру және жинақ портфелі құрайды. Тұрақтандыру портфелінің негізгі мақсаты өтімділіктің жеткілікті деңгейін ұстап тұру болып табылады, жинақтау портфелінің мақсаттары болашақ ұрпақ үшін энергия ресурстарының жаңартылмайтын көздерін сатудан түсетін қаражатты жинау әрі сақтау және тиісті тәуекел деңгейі кезінде ұзақ мерзімді перспективада кірістілікті қамтамасыз ету болып табылады.

Ұлттық қор портфелінің жалпы нарықтық құны 2018 жылдың қорытындысы бойынша 61,6 млрд АҚШ долларын, оның ішінде валюталық портфель – 58,0 млрд АҚШ долларын құрады.

Ұлттық қор активтерінің құрылымында Қазақстанның қаржы құралдары бар, оларды сатып алу туралы шешімді осыдан бұрын Ұлттық қорды басқару жөніндегі кеңес қабылдаған болатын. «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ, «ҚазАгро» ұлттық басқарушы холдингі» АҚ және «Бәйтерек» ұлттық басқарушы холдингі» АҚ облигацияларының әділ құны 696,9 млрд теңгені құрады.

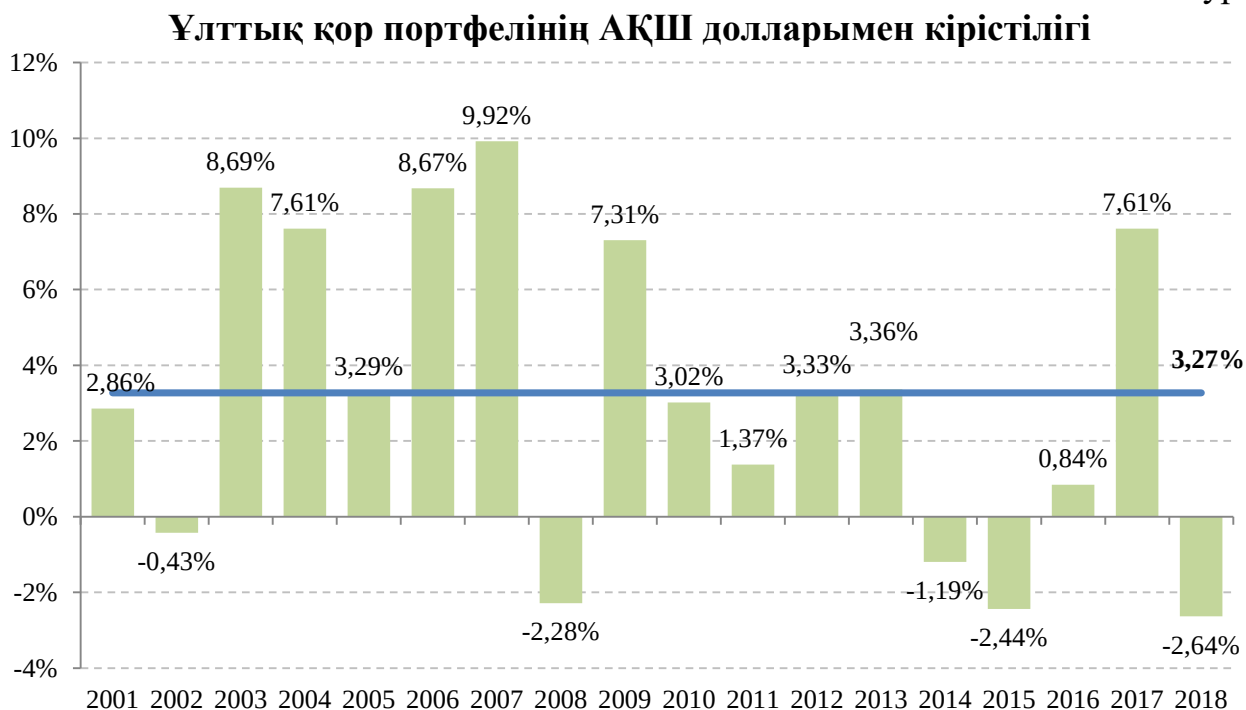
2018 жылдың соңында Ұлттық қорға келіп түскен елеулі түсімдерге қарай теңгемен шоттағы қалдық 707,3 млрд теңге болды.

Ұлттық қордың валюталық портфелінің құрамындағы тұрақтандыру және жинақ портфельдерінің нарықтық құны тиісінше 9,2 млрд АҚШ долларын (валюталық портфель активтеріндегі үлес – 16%-ды) және 48,8 млрд АҚШ долларын (валюталық портфель активтеріндегі үлес – 84%-ды) құрады.

Кірістілікті есептеу Ұлттық қордың базалық валютасы – АҚШ долларымен жүзеге асырылды.

Құрылғаннан бастап 2018 жылғы 31 желтоқсан аралығында Ұлттық қордың кірістілігі 76,07% болды, бұл жылдық көрсеткіш бойынша 3,27%-ды құрайды (6.2.1-сурет). Ұлттық қор портфелінің кірістілігі 2018 жылы (-)2,64% деңгейінде қалыптасты. Кері кірістілік акциялар нарығындағы теріс түзетуге, сондай-ақ Ұлттық қордың активтері инвестицияланатын валюталардың көпшілігіне қатысты АҚШ долларының нығаюына байланысты болды.

6.2.1-сурет

Ұлттық қор активтерінің көп бөлігі Ұлттық Банктің инвестициялық тапсырмасымен дербес басқарылады, осы кезеңде ішкі құзыретті толықтыратын сыртқы басқарушылардың қызметтері пайдаланылады, бұл

портфельді әртараптандырып, қолжетімді инвестициялық мүмкіндіктерді кеңейтеді.

2018 жылы Ұлттық Банктің дербес басқаруындағы тұрақтандыру портфелінің активтері ақша нарығының құралдарына және белгіленген кірісі бар бағалы қағаздарға, негізінен АҚШ қазынашылығының бағалы қағаздарына орналастырылды. Тұрақтандыру портфелінің кірістілігі 2018 жылы 1,94%-ды құрады, эталондық портфель (Merrill Lynch 6-month US Treasury Bill Index) кірістілігі 1,92% болды. Осылайша, тұрақтандыру портфелінің активтерін басқару нәтижесінде 2018 жылы үстеме кірістілік алынды, ол 0,02%-ды құрады.

Жинақ портфелінің жиынтық кірістілігі 2018 жылы (-)3,13%-ды құрады. Ұлттық қордың жинақ портфелінің активтерін «Жаһандық облигациялар» мандатының түрі бойынша басқаруды Ұлттық Банк дербес, сол сияқты сыртқы басқарушылар да жүзеге асырады. 2018 жылы жинақ портфелінің Ұлттық Банктің дербес басқаруындағы облигацияларының қосалқы портфеліндегі активтері бастапқы деректер бойынша 73%-ды құрады, портфельдің 27%-ы сыртқы басқаруда болды.

Облигациялардың қосалқы портфелін басқарудың кірістілігі 2018 жылы (-)0,96%-ды құрады. Қосалқы портфельдің эталондық портфелінің кірістілігі (-)1,01% болды. Осылайша, мандаттың осы түрін басқару нәтижесінде алынған үстеме кірістілік 0,04%-ды құрады.

«Жаһандық облигациялар» мандатының түрі бойынша жинақ портфельдің активтерін басқаруды бес сыртқы басқарушы жүзеге асырады. Мандаттың осы түрі бойынша кірістілік 2018 жылы (-)10,13%-ды құрады, бенчмарк кірістілігі (-)8,21% болды.

2018 жылдың соңында «Активтерді жаһандық тактикалық бөлу» мандатының түрі бойынша жинақ портфелінің активтерін басқаруды бір сыртқы басқарушы жүзеге асырды. Мандаттың аталған түрі бойынша жинақ портфелінің активтерін басқару кірістілігі 2018 жылы (-)3,32%-ды құрады, бенчмарк кірістілігі (-)2,29% болды.

6.3. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтерін басқару

2018 жылдың қорытындысы бойынша Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтерінің жиынтық көлемі 2018 жылы 20,6%-ға ұлғайып, 9,4 трлн теңгені немесе зейнетақы жинақтары көлемінің 98,1%-ын құрады (6.3.1-кесте).

Зейнетақы активтерін инвестициялау Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын басқару жөніндегі кеңес мақұлдаған бағыттар шеңберінде нарықтық талаптарда жүзеге асырылады.

**Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы
Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтері
инвестициялық портфелінің құрылымы**

Атауы	2018 жылғы 1 қаңтардағы ағымдағы құны, млрд теңге	2018 жылғы 1 қаңтардағы үлесі, %	2019 жылғы 1 қаңтардағы ағымдағы құны, млрд теңге	2019 жылғы 1 қаңтардағы үлесі, %	Кезеңдегі өзгеріс, %
Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздары	3 587,6	46,1	4 058,0	43,3	13,1
Қазақстан Республикасы эмитенттерінің бағалы қағаздары	2 280,6	29,3	2 985,2	31,8	30,9
Шетел эмитенттерінің бағалы қағаздары	1 242,8	16,0	1 659,0	17,7	33,5
Қазақстан Республикасының банктеріндегі салымдар	325,8	4,2	277,7	3,0	- 14,8
Шетел банктеріндегі салымдар	277,4	3,6	343,2	3,7	23,7
Инвестициялық шоттардағы ақша	32,0	0,4	126,7	1,4	297,1
Сыртқы басқарушы	-	-	82,8	0,9	-
Басқа да активтер	28,6	0,4	15,2	0,2	- 46,8
Жиынтығы	7 774,8	100,0	9 378,0²⁰	100,0	20,6

Сақталуын және кірістілігін қамтамасыз етуге бағытталған инвестициялық портфельді әртараптандыру мақсатында зейнетақы активтері қазақстандық, сол сияқты шетелдік эмитенттердің әртүрлі қаржы құралдарына инвестицияланады. Ішкі қаржы нарығындағы инвестициялардың жалпы көлемі 1,46 трлн теңгені құрады (6.3.2-кесте).

**Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын басқару жөніндегі кеңес
мақұлдаған бағыттар шеңберінде 2018 жылға арналған инвестициялар**

Инвестициялар	Көлемі, млрд теңге
Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі шығарған Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздары	361,3
Шетел валютасы	397,3
Халықаралық қаржы ұйымдарының және Қазақстан Республикасының квазимемлекеттік сектор субъектілерінің облигациялары	618,1
Қазақстан Республикасы банктерінің облигациялары	88,2
Жиынтығы	1 464,9

²⁰ 169,7 млрд теңге сомасына жасалған мәмілелер бойынша төленетін міндеттемелерді есептегенде.

АҚШ долларының қосымша көлемін сатып алу және алынған инвестициялық кіріс нәтижесінде шетел валютасындағы зейнетақы активтерінің үлесі 2018 жылдың қорытындысы бойынша зейнетақы активтері мөлшерінің 27,7%-дан 32,8%-ға дейін ұлғайды.

Шетел валютасында номинирленген зейнетақы активтерін инвестициялау Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының Инвестициялық декларациясында белгіленген нысаналы стратегиялық бөлуге сәйкес жүзеге асырылады.

2018 жылы зейнетақы активтерінің инвестициялық портфеліне 403,5 млрд теңге сомасына дамушы елдер эмитенттерінің АҚШ долларымен номинирленген облигациялары сатып алынды (нетто сатып алулар), сондай-ақ 220,0 млн АҚШ доллары мөлшерінде зейнетақы активтерінің бір бөлігін «Дамушы нарықтардың жаһандық облигациялары» мандаты бойынша Aviva Investors сыртқы басқарушыға беру жүзеге асырылды.

Алғашқы жария орналастыру шеңберінде Лондон қор биржасында 150 млн АҚШ доллары сомасына «Қазатомөнеркәсібі» ұлттық атом компаниясы» АҚ-тың жаһандық депозитарлық қолхаттары сатып алынды.

2018 жылдың қорытындысы бойынша Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтері бойынша есептелген инвестициялық кіріс 977,2 млрд теңгені құрады. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры салымшыларының шотына бөлінген «таза» инвестициялық кіріс мөлшері 848,3 млрд теңгені құраған зейнетақы түсімдерінің көлемінен 8,1%-ға асып, 917,1 млрд теңге болды. Инвестициялық кірістің негізгі көлемі қаржы құралдары бойынша сыйақы түріндегі кіріске (56,8%), сондай-ақ шетел валютасын қайта бағалаудан түскен кірістерге (40,3%) тиесілі болды.

Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры салымшыларының (алушыларының) шоттарына 2018 жылы бөлінген зейнетақы активтерінің кірістілігі 5,3% мөлшеріндегі инфляция кезінде 11,3%-ды құрады. Нақты көрсетуде (инфляцияны шегергенде) кірістілік 6,0% болды.

1.2-бөлімге 1-қосымша

1.2.1-сурет

Ұлттық Банктің ұйымдық құрылымы

Ұлттық Банк Төрағасы		
Ұлттық Банк Төрағасының орынбасарлары		
Ұлттық Банктің орталық аппаратының бөлімшелері		
Зерттеулер және статистика департаменті	Төлем балансы және валюталық реттеу департаменті	Қаржылық тұрақтылық департаменті
Монетарлық операциялар департаменті	Қаржы нарығының әдіснамасы департаменті	Банктерді қадағалау департаменті
Банктік емес қаржы ұйымдарын реттеу департаменті	Заң департаменті	Бухгалтерлік есеп департаменті
Төлем жүйелері департаменті	Ішкі аудит департаменті	Үйлестіру департаменті (Астана қаласы)
Халықаралық ынтымақтастық департаменті	Ақпараттық қауіп және киберқорғау басқармасы	Қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау және сыртқы коммуникациялар басқармасы
Ақпараттық технологиялар басқармасы	Қызметкерлермен жұмыс жүргізу басқармасы	Қолма-қол ақшамен жұмыс жүргізу басқармасы
Тәуекелдер басқармасы	Жоспарлау және бюджет басқармасы	Монетарлық операцияларды есепке алу басқармасы
Операциялық басқарма	Қауіпсіздік басқармасы	Шаруашылық басқармасы
Мемлекеттік құпияларды қорғау басқармасы		Ұйымдастыру жұмысы және бақылау басқармасы
Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің филиалдары		
17 аумақтық филиал		Кассалық операциялар және құндылықтарды сақтау орталығы (филиал)
Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ұйымдары		
«ҚРҰБ Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы» РМК	«ҚРҰБ Қазақстан теңге сарайы» РМК	«ҚРҰБ Банкнот фабрикасы» РМК

2.5-бөлімге 1-қосымша

2.5.1-кесте

Қазақстан Республикасының төлем балансы: талдамалық ұсыным

(млн АҚШ долл.)

	2017	2018	2018			
			1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан
Ағымдағы операциялар шоты	-5101,9	-51,7	-893,0	-468,6	-219,9	1529,8
Сауда балансы	16727,8	26358,9	6192,3	6379,1	6528,2	7259,3
Экспорт	47301,0	59630,1	13584,0	14658,5	15363,1	16024,5
Импорт	30573,2	33271,2	7391,7	8279,4	8834,9	8765,2
Қызметтер балансы	-3577,8	-4595,7	-924,4	-1023,1	-1288,6	-1359,6
Экспорт	6504,9	7274,9	1583,1	1887,5	2005,5	1798,7
Импорт	10082,6	11870,7	2507,5	2910,6	3294,1	3158,4
Бастапқы кірістер балансы	-18148,5	-22087,2	-6182,7	-5843,2	-5611,7	-4449,7
Еңбекақы төлеу (нетто)	-1501,3	-1582,0	-355,4	-395,7	-429,0	-401,9
Инвестициялық кірістер	-16782,3	-20640,2	-5861,1	-5481,2	-5216,4	-4081,5
Алынатын кірістер	2309,4	2472,4	584,4	632,8	647,6	607,6
Тікелей инвестициялардан алынатын кірістер	795,5	649,7	156,2	157,0	184,6	151,9
Портфельдік инвестициялардан алынатын кірістер	1031,4	1211,3	287,1	326,2	294,7	303,3
Басқа инвестициялардан алынатын кірістер	482,5	611,4	141,2	149,6	168,2	152,4
оның ішінде, резервтер мен Ұлттық қордың активтері бойынша сыйақы	1161,2	1311,8	313,4	355,0	323,5	319,9
Төленетін кірістер	19091,7	23112,7	6445,5	6114,1	5864,0	4689,1
Тікелей инвестициялардан алынатын кірістер	16532,0	20451,5	5764,1	5389,8	5185,5	4112,1
Портфельдік инвестициялардан алынатын кірістер	1198,5	1186,0	302,4	376,0	279,5	228,1
Басқа инвестициялардан алынатын кірістер	1361,2	1475,2	379,1	348,3	398,9	349,0
Басқа бастапқы кірістер (нетто)	135,0	135,0	33,8	33,8	33,8	33,8
Қайталама кірістер балансы	-103,4	272,3	21,9	18,6	152,1	79,8
Капиталмен операциялар шотының балансы	346,8	203,4	69,9	117,7	29,9	-14,1
Қаржылық шот (Ұлттық Банктің резервтік активтерін қоспағанда)	-5478,4	2558,6	1000,8	394,2	398,6	765,0
Тікелей инвестициялар	-3756,1	-4919,2	-3546,3	-729,0	-825,0	181,1
Қаржылық активтерді таза алу	956,5	-4711,1	-2505,9	-860,4	-274,0	-1071,0
Міндеттемелерді таза қабылдау	4712,6	208,1	1040,4	-131,4	551,0	-1252,0
Портфельдік инвестициялар	-5398,3	2630,4	1642,6	374,4	1029,2	-415,9
Қаржылық активтерді таза алу	-3246,9	-996,7	124,8	-738,4	-1303,0	919,9
Үкімет және Ұлттық Банк	-5803,8	-854,3	-380,1	-20,4	-2205,0	1751,2
Банктер	872,2	-91,9	-37,9	-125,4	-8,2	79,6
Басқа секторлар	1684,7	-50,4	542,8	-592,6	910,3	-910,9
Міндеттемелерді таза қабылдау	2151,4	-3627,0	-1517,8	-1112,8	-2332,2	1335,8
Үкімет және Ұлттық Банк	-83,2	-73,5	273,4	-901,3	-464,6	1019,0
Банктер	-836,6	-164,5	-100,6	-11,7	13,7	-66,0
Басқа секторлар	3071,2	-3389,0	-1690,7	-199,9	-1881,3	382,8
Туынды қаржы құралдары (нетто)	115,5	109,4	0,5	71,6	37,4	-0,2
Басқа инвестициялар	3560,6	4738,1	2903,9	677,2	157,0	999,9

Капиталға қатысушы басқа құралдар (нетто)	37,0	34,9	29,5	0,6	2,1	2,6
Орта және ұзақ мерзімді борыштық құралдар	-466,0	2487,2	328,4	-15,9	905,9	1268,8
Қаржылық активтерді таза алу	-419,4	-4,6	-54,3	-136,4	334,1	-148,0
Үкімет және Ұлттық Банк	-33,6	-14,0	0,8	-1,9	-4,8	-8,1
Банктер	-44,9	-44,2	-46,3	15,7	-5,0	-8,6
Басқа секторлар	-340,8	53,6	-8,7	-150,2	343,8	-131,3
Міндеттемелерді таза қабылдау	46,6	-2491,9	-382,7	-120,5	-571,9	-1416,8
Үкімет және Ұлттық Банк	-177,1	-284,7	-99,7	-69,7	-78,0	-37,3
Банктер	-235,2	-645,7	-420,3	33,9	-360,7	101,5
Басқа секторлар	458,9	-1561,5	137,3	-84,7	-133,2	-1480,9
Қысқа мерзімді борыштық құралдар	3989,6	2216,0	2546,0	692,6	-751,1	-271,5
Қаржылық активтерді таза алу	4921,7	3483,2	2412,8	1222,9	-63,8	-88,8
Міндеттемелерді таза қабылдау	932,1	1267,2	-133,2	530,3	687,3	182,7
Қателер және қалып қойғандар	-2088,9	880,7	930,2	655,7	698,4	-1403,6
Жалпы баланс	1365,5	1526,2	893,6	89,5	-109,7	652,8
Қаржыландыру	-1365,5	-1526,2	-893,6	-89,5	109,7	-652,8
Ұлттық Банктің резервтік активтері	-1365,5	-1526,2	-893,6	-89,5	109,7	-652,8
ХВҚ кредиттері	0,0	0,0				
Айрықша қаржыландыру	0,0	0,0				

2.5-бөлімге 2-қосымша

2.5.2-кесте

Сыртқы борыштың стандартты ұсынымы

(млн АҚШ доллары)

	2017 жылғы 1 қаңтардағы жағдай	2018 жылғы 1 қаңтардағы жағдай	2018 жылғы 1 сәуірдегі жағдай	2018 жылғы 1 шілдедегі жағдай	2018 жылғы 1 қазандағы жағдай	2019 жылғы 1 қаңтардағы жағдай
Сыртқы борыш	163 308,5	167 217,9	166 677,8	164 456,6	161 280,9	158 787,3
Қысқа мерзімді	6 560,3	7 489,2	8 306,2	8 086,0	8 157,9	8 150,0
Ұзақ мерзімді	156 748,2	159 728,8	158 371,6	156 370,6	153 123,1	150 637,3
Мемлекеттік басқару органдары	12 092,1	12 067,5	11 137,9	10 690,4	10 651,5	11 554,8
Қысқа мерзімді	13,6	19,3	17,6	21,5	23,1	17,9
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредиттер және қарыздар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сауда кредиттері және аванстар	13,6	19,3	17,6	21,5	23,1	17,9
Басқа да міндеттемелер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ұзақ мерзімді	12 078,5	12 048,2	11 120,3	10 668,9	10 628,4	11 536,9
Арнайы қарыз алу құқықтары	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	4 713,7	4 799,7	3 935,7	3 576,4	3 620,4	4 554,3
Кредиттер және қарыздар	7 363,6	7 248,5	7 184,6	7 092,5	7 008,0	6 982,6
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа да міндеттемелер ²	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Орталық банк	756,3	926,3	1 899,2	1 188,6	774,6	770,4
Қысқа мерзімді	242,5	421,8	1 388,2	694,5	286,5	286,2
Қолма-қол валюта және депозиттер	17,2	10,6	7,2	4,9	5,8	6,9
Борыштық бағалы қағаздар ¹	220,8	408,1	1 376,9	685,5	276,3	275,3
Кредиттер және қарыздар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	3,1	4,1	4,1	4,4	4,0
Басқа да міндеттемелер	4,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ұзақ мерзімді	513,8	504,6	511,0	494,1	488,1	484,2
Арнайы қарыз алу құқықтары	465,6	493,6	505,0	488,1	487,1	483,2
Қолма-қол валюта және депозиттер	47,2	10,0	5,0	5,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредиттер және қарыздар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа да міндеттемелер ²	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Банктер	7 153,3	6 501,9	5 933,8	6 067,3	5 750,1	5 752,1
Қысқа мерзімді	583,3	701,6	714,8	857,5	955,0	997,1
Қолма-қол валюта және депозиттер	473,8	505,4	508,2	584,9	614,9	704,2
Борыштық бағалы қағаздар ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредиттер және қарыздар	69,9	116,7	110,5	160,9	165,6	132,1
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа да міндеттемелер	39,6	79,5	96,0	111,8	174,6	160,8
Ұзақ мерзімді	6 570,0	5 800,3	5 219,0	5 209,7	4 795,1	4 755,0
Қолма-қол валюта және	158,4	193,4	231,6	165,9	165,7	306,1

депозиттер						
Борыштық бағалы қағаздар ¹	3 316,2	2 780,8	2 627,6	2 607,0	2 577,0	2 442,0
Кредиттер және қарыздар	3 095,4	2 826,1	2 359,9	2 436,7	2 052,4	2 006,9
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа да міндеттемелер ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа секторлар³	38 838,8	43 614,4	43 204,3	42 882,1	41 291,7	39 650,2
Қысқа мерзімді	5 720,8	6 346,6	6 185,7	6 512,4	6 893,3	6 848,8
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредиттер және қарыздар	417,1	588,1	473,5	501,1	698,8	616,2
Сауда кредиттері және аванстар	5 202,5	5 649,2	5 643,4	5 866,0	6 059,1	6 123,8
Басқа да міндеттемелер	101,2	109,2	68,8	145,2	135,4	108,7
Ұзақ мерзімді	33 118,0	37 267,8	37 018,6	36 369,8	34 398,4	32 801,4
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	9 891,6	12 926,3	12 211,5	11 791,9	10 252,1	10 097,8
Кредиттер және қарыздар	20 939,3	22 258,5	22 623,8	22 190,1	22 064,5	20 681,0
Сауда кредиттері және аванстар	1 814,7	1 623,5	1 634,3	1 827,3	1 906,4	1 831,8
Басқа да міндеттемелер ²	472,4	459,5	549,1	560,6	175,4	190,7
Басқа қаржы ұйымдары	2 620,1	2 809,7	2 910,7	2 904,9	2 396,0	2 212,1
Қысқа мерзімді	76,6	70,0	72,2	117,2	110,5	64,6
Ұзақ мерзімді	2 543,5	2 739,7	2 838,4	2 787,7	2 285,5	2 147,6
Қаржылық емес ұйымдар, үй шаруашылықтары және үй шаруашылығына қызмет көрсететін коммерциялық емес ұйымдар	36 218,7	40 804,6	40 293,6	39 977,2	38 895,6	37 438,1
Қысқа мерзімді	5 644,2	6 276,5	6 113,4	6 395,1	6 782,8	6 784,2
Ұзақ мерзімді	30 574,5	34 528,1	34 180,2	33 582,1	32 112,8	30 653,8
Тікелей инвестициялар: фирмааралық берешек	104 468,0	104 107,9	104 502,6	103 628,2	102 813,1	101 059,8
Қазақстандық тікелей инвестициялау кәсіпорындарының шетелдік тікелей инвесторлар алдындағы міндеттемелері	77 806,6	80 163,4	80 413,8	80 152,3	80 240,5	79 778,8
Қазақстандық тікелей инвесторлардың шетелдік тікелей инвестициялау кәсіпорындары алдындағы міндеттемелері (кері инвестициялау)	7 063,9	6 687,7	7 084,6	7 130,7	6 821,2	6 651,2
Қазақстандық кәсіпорындардың шетелдік тел кәсіпорындар алдындағы міндеттемелері	19 597,5	17 256,8	17 004,2	16 345,2	15 751,4	14 629,8

¹ Борыштық бағалы қағаздар нарықтық құны (ол бар болса) бойынша есептеледі.

² Сақтандыру және зейнетақы бағдарламалары мен стандартты кепілдік бағдарламаларын, сондай-ақ халықаралық инвестициялық позицияның құрылымындағы басқа да ұзақ мерзімді міндеттемелерді қамтиды.

³ Басқа секторлар сыртқы борыш құрылымында дербес бап болып бөлінген фирмааралық берешекті қамтымайды.

2.5-бөлімге 3-қосымша

2.5.3-кесте

Қазақстан Республикасының сыртқы борышының абсолютті және салыстырмалы өлшемдері

Көрсеткіштің атауы	2017 жыл	2018 жылғы 1-тоқсан	2018 жылғы 2-тоқсан	2018 жылғы 3-тоқсан	2018 жылғы 4-тоқсан	2018 жыл
Абсолютті өлшемдер (млн АҚШ доллары)						
1. Сыртқы борыш (кезең соңындағы бағалау)	167 217,9	166 677,8	164 456,6	161 280,9	158 787,3	158 787,3
оның ішінде, фирмааралық берешек	104 107,9	104 502,6	103 628,2	102 813,1	101 059,8	101 059,8
2. Фирмааралық берешекті қоспағанда, сыртқы борыш (кезең соңындағы бағалау)	63 110,0	62 175,2	60 828,4	58 467,8	57 727,5	57 727,5
3. Ұзақ мерзімді сыртқы борышты өтеу және қызмет көрсету бойынша төлемдер (фирмааралық берешекті қосқанда)	37 145,3	9 903,5	14 196,5	11 626,2	14 254,7	49 980,9
4. Ұзақ мерзімді сыртқы борышты өтеу және қызмет көрсету бойынша төлемдер (фирмааралық берешекті қоспағанда)	14 108,8	3 882,2	7 774,0	5 430,2	7 086,7	24 173,1
Салыстырмалы өлшемдер						
1. Жан басына шаққандағы сыртқы борыш (АҚШ доллары, фирмааралық берешекті қоспағанда) ¹	3 475,8	3 413,8	3 329,1	3 189,0	3 100,1	3 100,1
2. Сыртқы борыштың ІЖӨ-ге қатынасы (%), фирмааралық берешекті қосқанда)	102,7	100,2	96,3	93,9	93,7	93,1
3. Сыртқы борыштың ІЖӨ-ге қатынасы (%), фирмааралық берешекті қоспағанда)	38,7	37,4	35,6	34,1	34,1	33,9
4. Сыртқы борыштың 12 ай ішіндегі тауарлар мен қызметтердің экспортына қатынасы (%), фирмааралық берешекті қосқанда)	310,8	292,3	274,4	251,1	237,3	237,3
5. Сыртқы борыштың 12 ай ішіндегі тауарлар мен қызметтердің экспортына қатынасы (%), фирмааралық берешекті қоспағанда)	117,3	109,0	101,5	91,0	86,3	86,3
6. Ұзақ мерзімді сыртқы борышты өтеу және қызмет көрсету бойынша төлемдердің кезең ішіндегі тауарлар мен қызметтердің экспортына қатынасы (%), фирмааралық берешекті қосқанда)	69,0	65,3	85,8	66,9	80,0	74,7
7. Ұзақ мерзімді сыртқы борышты өтеу және қызмет көрсету бойынша төлемдердің кезең ішіндегі тауарлар мен қызметтердің экспортына	26,2	25,6	47,0	31,3	39,8	36,1

қатынасы (% , фирмааралық берешекті қоспағанда)						
8. Сыйақы төлемдерінің кезең ішіндегі тауарлар мен қызметтердің экспортына қатынасы (%)	12,1	12,1	11,4	11,1	9,2	10,9
9. Ұлттық Банктің резервтік активтерінің қысқа мерзімді сыртқы борышқа қатынасы (%)	413,9	369,0	372,2	367,5	379,5	379,5
Анықтама үшін:						
Халық саны (мың адам) ¹	18 157,1	18 212,7	18 271,6	18 334,3	18 621,4	18 621,4
ІЖӨ (млрд теңге), кезең ішінде ²	53 101,3	11 786,2	13 071,0	14 910,0	19 018,6	58 785,7
12 ай ішіндегі ІЖӨ (млрд АҚШ долл.) ³	162,9	166,4	170,7	171,7	169,4	170,5
Кезең ішіндегі тауарлар мен қызметтердің экспорты	53 805,9	15 167,1	16 546,1	17 368,7	17 823,2	66 905,0
12 ай ішіндегі тауарлар мен қызметтердің экспорты	53 805,9	57 016,6	59 937,0	64 231,6	66 905,0	66 905,0

¹ Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің деректері.

² Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің 2019 жылғы 15 ақпанда жарияланған 2018 жылға арналған шұғыл деректері.

³ күнтізбелік жыл ішіндегі АҚШ долларымен ІЖӨ – Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің деректері. Тоқсандағы салыстырмалы өлшемдерді есептеу үшін 12 ай ішіндегі АҚШ долларындағы ІЖӨ тоқсан ішіндегі тиісті орташа айырбастау бағамы бойынша есептелген АҚШ долларындағы ІЖӨ-нің тоқсандық мәндерінің сомасы сияқты анықталады.

Пайдаланылатын қысқартулар тізімі

АҚ	– акционерлік қоғам
банк	– екінші деңгейдегі банк
ІЖӨ	– ішкі жалпы өнім
АҚШ долл.	– АҚШ доллары
ЕАЭО	– Еуразиялық экономикалық одақ
Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры	– «Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры» АҚ
Қазақстан қор биржасы	– «Қазақстан қор биржасы» АҚ
ХВҚ	– Халықаралық валюта қоры
млн	– миллион
млрд	– миллиард
БАҚ	– бұқаралық ақпарат құралдары
ТМД	– Тәуелсіз мемлекеттер достастығы
трлн	– триллион
